

På utkikk etter kjærlighet og kjøtt

*Kulturanalyse av mannlig homoseksualitet ved bruk av
livshistorieintervjuer*

Jens Borgejordet

Cand. polit 1992

Vår 2007

Universitetet i Oslo
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Sammendrag

Oppgavens empiri utgjøres av 20 livshistorieintervjuer med homo-/biseksuelle menn foretatt i 1994, i forbindelse med at jeg var engasjert som feltarbeider ved prosjektet ”Kulturendring i risikogruppene”. Studien var del av en større nasjonal evaluering av tiltak for forebygging og kontroll av hiv/aids¹.

Informantene representerte et stort mangfold av seksuelle erfaringer og oppfatninger. I dette mylderet valgte jeg å belyse noen seksuelle livsstiler og utradisjonelle samlivsformer, som samtidig representerte utvalgets ytterpunkter når det gjaldt seksuell praksis. Intervjuene kunne belyse forhold om disse livsformene som ikke var mye beskrevet i norsk forskning tidligere. Analyseformen som benyttes er en eklektisk metode, som betegnende karakteriseres ad-hoc-metoden (Kvale 1997: 201).

Jeg analyserte livssituasjonen og kjennetegn ved homser som valgte å leve i sølibat. Det viste seg at disse mennene hadde vokst opp i familier hvor familiesamholdet var sterkt, og de hadde oppholdt seg mye i familiens skjød gjennom oppveksten. Deres opplevelse av seksualitet var sterkt knytta til kjærlighetsnormen. I deres møter med en promiskuøs homoseksuell kultur oppstod det mye friksjon. Hvordan den første tida i kontakt med andre homoseksuelle, hadde vært vanskelig for flere av informantene, berøres samtidig. Bare de mest tradisjonelle reagerte på opplevelsen av å ha kjent seg ”lurt” til å ha sex, med seksuell avholdenhet. Deres sølibat måtte delvis forstås som en reaksjon på promiskuiteten i den homoseksuelle kulturen de hadde møtt.

I analysens øvrige del eksponeres ulike livsstiler og samlivsformer, hvor seksuelt monogami ikke lenger var, eller aldri hadde vært, det rådende. Forekomsten av til dels klare retningslinjer for sex utafør forholdene, tolkes som influert av hiv/aids. Forholdet mellom sex i og utafør forholdene opplyses, og enkelte sider ved upersonlig og eksperimenterende sex. Men også det å ha hatt et mangeårig forhold uten sex med livsledsageren, det å kjenne seg som ”dama” i forholdet sitt, eller det å være usikker på om en befinner seg i et forhold eller ikke, er fenomener i datamaterialet som jeg har valgt å holde fram.

---

¹ *Hiv/aids-forebyggende arbeid i Norge. En evaluering*, 1995

Forord

En stor takk til May-Len Skilbrei, veilederen min under arbeidet med oppgaven. Etter de rause, faglig inspirerende veiledningene med May-Len, har jeg hver gang pilt avgårde med en god følelse, og oppløfta tro på prosjektet mitt. Beklager hvis jeg innimellom opptrådte som engasjert 'kaklemonster' May-Len!

Takker også biveileder Katrine Fangen, for gjennomlesing og konstruktive, vennlige kommentarer mot slutten.

Som leder for prosjektet, hvor jeg innsamla oppgavens empiri, var Annick Prieur min vennlige sjef og dyktige veileder. Jeg takker for godord og oppmuntringer gjennom mange år – også om å skrive denne oppgaven, mens vi saumfór klasetomater og persillekvaster i felles nærmiljø på Grünerløkka, eller over telefonen. Takker for generøst stående tilbud om veiledning på oppgaven, men tanken på at alt måtte foregå via mail til Danmark var for avskrekkende.

Takk til alle informantene, som så generøst stilte tida og erfaringene sine til disposisjon for 'kunnskapssamfunnet'.

Satu Delerud, som har vært min leder på arbeid de siste åra, lot meg opptjene alt, alt for mange avspaseringstimer over år, for så å 'ta ut' rubbel og bit under skrivinga av denne oppgaven. Uten Satus fleksible, velvillige innstilling hadde dette blitt mye vanskeligere.

Som så mange andre fagforfattere, vil jeg også rette en stor takk til mine nærmeste². Min kjære Per Gunnar har tålmodig godtatt at jeg i årevis har brukt denne oppgaven, som buffer mot alt jeg ikke ville være med på: "Langtur med Hurtigruta denne sommer'n, sier du? Vel.. e.. Det er ikke akkurat ideelt for meg.. Du veit, jeg tenker-på-at-jeg-må-prøve-å-sette-av-tid-for-jeg-skal-jo-også-nå-etter-hvert skrive hovedoppgave.." "Beklager, ikke i kveld kjære... du veit, oppgaven..." Og så videre. - Jeg tror det må være noe sånt en ung romantisk informant mente med 'ekte kjærlighet'. En varm takk til min nære venn Terje, for spas og perspektivrike spissfindigheter rundt oppgaven gjennom like mange år: "Er det greit for deg at vi bare lager en stor salat og spiser svinekoteletter? Går ikke studieordningen cand.polit. snart ut? Kommer du til å ta livet av deg Jens, om du *aldri* får skrevet den hovedoppgaven?" Vel, Terje – det gikk bra. Det vil si; jeg fikk levert, men ha nå ikke alt for store forventninger til innholdet.

Harestua, april 2007

Jens Borgejordet

---

² For oss homofile er det kanskje ekstra viktig å vise at vi og har et privatliv.

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	III
FORORD	V
INNHOLDSFORTEGNELSE	VII
1) INNLEDNING	1
2) METODE	4
2.1 Rekruttering og utvalg	4
2.1.1 Feltarbeid og informanttørke	4
2.1.2 Utvalget - Rekruttering gjennom organisasjoner	7
2.2 Intervjuene	14
2.2.1 Informanter som ikke ville gå	17
2.3 Intervjuutskrifter og notater	18
2.4 Livshistorieintervjuer	21
2.5 Framgangsmåte ved analysen	23
2.6 Min rolle	25
3) FORVALTNING AV SEX OG PARFORHOLD	28
3.1 Mangfold i liv og utfordringer	28
3.2 Samlivsformer	37
3.2.1 Monogamiets stilling hos informantene	42
3.2.2 Institusjonalisert utroskap	44
4) MONOGAMI ELLER SØLIBAT	47

4.1	Seksualitet til besvær	48
4.1.1	En sosialiseringssprosess?	57
4.2	Seksuell immigrant i rom og tid	59
4.2.1	By eller land ?	65
4.3	Jeg skulle ha vært friere	69
4.3.1	Informasjon versus livssituasjon	78
5)	INSTITUSJONALISERT UTROSKAP SOM PROSESS	82
5.1	Fri overflate og forpliktende fellesskap	87
5.2	Hustrua i forholdet	91
6)	INSTITUSJONALISERT UTROSKAP SOM PREMISS	98
6.1	Å legge lista stadig høyere	103
6.2	Et form for forhold	110
6.3	Trygg og god livsledsager	113
7)	AVSLUTNING	117
8)	LITTERATURLISTE	120

1) Innledning

I 1994 var jeg engasjert på halv tid som feltarbeider ved prosjektet "Kulturendring i risikogruppene". Dette var en kvalitativ studie i definerte risikogrupper for hiv/aids i Norge. Studien var del av en større nasjonal evaluering av tiltak for forebygging og kontroll av hiv/aids. Norges forskningsråd administrerte undersøkelsen på oppdrag fra Statens helsetilsyn (*Hiv/aids- forebyggende arbeid i Norge. En evaluering*, 1995).

Risikogruppene den kvalitative undersøkelsen tok for seg var menn som har sex med menn, injiserende stoffbrukere og kvinner som prostituerer seg. En del tiltaksmidler var blitt retta direkte mot disse gruppene. Mens det ikke var registrert smitteoverføring mellom kvinnelige sexselgere og deres kunder her til lands, befant flertallet av aidstilfellene, og et høyt antall nysmitta, seg i gruppa menn som har sex med menn. Som åpen homse, registrert på sosiologi hovedfag og på "hei" med prosjektleder Annick Prieur, blei jeg kontakta. Og fikk tilbud om å assistere i forhold til menn som praktiserte homoseksualitet.

Det var flere grunner til at det var bestemt å foreta en rent kvalitativ tilnærming. Det er ikke mulig å trekke noe tilfeldig utvalg fra slike grupper, og i de store seksualvaneundersøkelsene hadde representantene fra gruppene erfaringsvis blitt for få. Ofte skjuler dessuten deltakerne den atferden som klassifiserer dem som tilhørende risikogrupper, og er vanskelige å nå. Livshistorieintervjuer, med hovedfokus på de siste ti år, var valgt i et forsøk på å skille virkningene av ulike forebyggende tiltak ifra hverandre, og ifra endringer selve forekomsten av hiv/aids for øvrig hadde medført (Prieur 1995: 3-7).

Det skulle foretas 20 intervjuer fra hver av risikogruppene. Analysen av endringer i atferd, normer og verdier innen hver av gruppene, samt utarbeidelsen av rapporten, var prosjektleders ansvar. Min viktigste oppgave i prosjektet var å rekruttere 20 informanter, foreta intervjuene, og skrive dem ut. Utover at

intervjuene skulle benyttes i denne undersøkelsen, var det avtalt at datamaterialet skulle kunne benyttes i skriving av egen hovedoppgave.

For min del skulle det gå 12-13 år før jeg nå har skrevet denne oppgaven. Empirien analysen i oppgaven bygger på er altså intervjuer foretatt i 1994. Hele tida har jeg tenkt at jeg etter hvert skulle skrive oppgaven, og at jeg ville benytte disse intervjuene. Opplevelsen av å ha lagt ned mye krefter i framskaffelsen av datamaterialet har hatt betydning. Viktigere er likevel opplevelsen av materialet som faglig spennende å arbeide videre med. Henning Bech (1997) har gitt omfattende beskrivelser av hvordan han mener vi, som er homoseksuelle i vårt samfunn, opplever seksualiteten som en spesielt betydningsfull egenskap ved oss sjøl. Og han hevder homoseksuelle i ennå sterkere grad er disponerte for den vedvarende selviakttagelse og selvanalyse som alle i moderne samfunn bedriver (Bech 1997: 99-102). Arbeidet med intervjuene har slik også vært tilfredsstillende på et mer personlig plan, og utskrifter som inneholder egne uttalelser og tanker så mange år tilbake i tid har gitt en ekstra bonus.

Jeg hadde omkring 850 sider med transkripsjoner og intervjunotater, og ingen problemstilling. Kvale levner ikke mye ære til strebere som forsøker å oppnå vitenskapelig anseelse gjennom slik kvalitativ positivisme. Han mener det ikke er mulig å behandle så store datamengder på en meningsfylt måte, og mener hensikten med en studie alltid bør være klar før intervjuene foretas (Kvale 1997:178-9). I og med at jeg hadde samla inn datamaterialet til et annet forskningsprosjekt, så følte jeg meg ikke personlig ramma av Kvales kritikk. Og jeg innser at han påpeker viktige forhold. For min del var det mer trøst å hente hos Christensen. Hun opponerer mot at man som forsker alltid skal måtte ha så klart for seg hva man skal se etter, og ha en klar problemstilling, idet empirien innsamles. På bakgrunn av egen kvalitativ forskningserfaring, snur hun dette rundt. Hun mener det kan være uhensiktsmessig på forhånd å ha bestemt seg for hva man skal se etter. Selv argumenterer hun for nytteverdien av å la informanter eller annen empiri selv framvise hva som bør være studiens mest sentrale fokus.

Når undersøkelsen starter opp slik, uten at forskeren tar utgangspunkt i noen bestemt teori, betegner hun det teoriåpenhet. Hun presiserer at hun som forsker selvfølgelig innehar sin forforståelse, som inngår i konstruksjonen av data – data løftes ikke bare fram (Christensen 1998: 80). På liknende måte arbeida jeg med utskrifter og notater, for å kartlegge hva jeg oppfatta de representerte spennende informasjon om. Studien min skulle ha sosiologisk relevans, samtidig som tematikken skulle engasjere meg. Noe de 'sexfikserte' intervjuene inneholdt mye om, var ulike seksuelle livsstiler, hvor både det store mangfoldet og polariteten var slående trekk. Jeg prioriterte å benytte de gode dataene til å belyse noen seksuelle livsstiler og utradisjonelle samlivsformer, som samtidig representerte utvalgets ytterpunkter når det gjaldt seksuell praksis. Intervjuene kunne belyse forhold ved disse livsformene som ikke er omfattende beskrevet i norsk forskning tidligere. Oppgavens problemstillinger blei da som følger:

Hovedproblemstilling: Øke kunnskapen om ulike seksuelle livsstiler og samlivsformer blant homoseksuelle menn i Norge.

Delproblemstillinger:

1. Belyse hvorfor enkelte homser velger å leve i sølibat. Hva kjennetegner dem og deres livssituasjon?
2. Eksponere en del yngre gutter og menns vansker i møtet med en homoseksuell livsstil.
3. Klarlegge utradisjonelle samlivsformer, og forvaltning av seksualitet i og utafør disse parforholdene.

Først vil jeg redegjøre for metoden. Jeg vil her ta for meg praktiske forhold, samt presentere noe kunnskapsteori og refleksjon om prosessen. I kapittel tre kontekstualiseres intervjudata noe i forhold til samtida i 1994, noe annen forskning om samlivsformer blant homser presenteres, og det gis en oversikt over bredden i seksuelle livsstiler blant informantene. Kapittel fire vies til de to første delproblemstillingene. I de to påfølgende kapitlene utdypes delproblemstilling tre. Med avslutninga rundes det hele av.

2) Metode

2.1 Rekruttering og utvalg

Av ressurs hensyn var det bestemt at det ikke skulle foretas rekruttering av informanter utafor Oslo-området. Det var et mål å oppnå et polarisert utvalg i forhold til sexuell debut med menn før og etter at aids ble kjent rundt 1983. Forøvrig var viktigste utvalgs kriterie spredning. Vi ønska å få med biseksuelle menn, åpne homser, noen hivpositive og menn som holdt skjult at de hadde sex med menn.

2.1.1 Feltarbeid og informanttørke

En bekjent stilte elskverdig opp til pilot-intervju, og dette gikk inn som del av studien. For øvrig var han den eneste av informantene jeg hadde prata med før undersøkelsen. Etter en oppløftende pilot skulle jeg forsøke å rekruttere informanter til intervjuer gjennom feltarbeid på seksuelle treffsteder og utesteder for homofile.

Det er kjent at enkelte urinaler/toaletter, parker og friområder i det offentlige rom, og saunaer, fungerer som seksuelle treffsteder for en del menn. Disse stedene gir, blant annet i ly av mørket, aktørene mulighet for en større grad av anonymitet enn hva utestedene for homofile tilbyr. Og de frekventeres derfor av en del av de som legger størst vekt på å skjule at de har sex med menn. I sin antropologiske studie fra Oslo av slike steder, som han kalte erotiske oaser, viste B. Andersen (1987) at ikke alle aktørene der hadde identitet som bi- eller homoseksuelle. Og framstilte hvordan det kunne medføre opplevelsen av mindre sårbarhet i forhold til hiv/aids. Han diskuterte betydningen av å flytte fokuset fra bi-/homoseksuelle

menn som risikogruppe for hiv/aids, til risikofylt atferd, og argumenterte for å benytte kategorien menn som har sex med menn (Andersen 1987: 65-7). Menn uten identitet som homo-/biseksuelle vil neppe frekventere utestedene for homofile. Samtidig finnes det mer åpne homoseksuelle som benytter erotiske oaser, og som heller ikke påtreffes på disse utestedene.

Jeg gjorde noe feltarbeid på to treffsteder i park/friområde. Intensjonen var hovedsakelig å knytte kontakter, for så å forsøke og rekruttere informanter til intervjuer. Forutsetningen for i det hele tatt å oppnå kontakt var å framstå som erotisk aktør. Temmelig raskt havna jeg i en underlig situasjon hvor jeg befant meg i rollen som voyeur. Jeg opplevde situasjonen som forvirrende, seksuelt pirrende og ubehagelig på samme tid. Som sosionom, med eneste yrkeserfaring ifra 16-års alder innafor sosialt arbeid, var yrkesetikken om å holde egen seksualitet klart atskilt ifra jobb dypt nedfelt i meg. Videre kjentes det lite tiltalende å bli identifisert og oppfatta som kikker. Men ubehaget skyldtes også følelsen av håpløshet over situasjonen som utgangspunkt for informantrekruttering til livshistorieintervjuer. Jeg lærte imidlertid fort hvordan det av og til kunne innledes småprat, etter at man hadde formidla med kroppsspråk at sex ikke var aktuelt. Og hvordan nettopp prating var et signal om at man ikke forventet sex med hverandre. Etterhvert var jeg til stede på en noe mer avslappa, mindre selvhøytidelig måte. Likevel klarte jeg ikke å få til noe intervju på bakgrunn av disse kontaktene.

Etter prosjektleders gjentatte oppfordring oppsøkte jeg etter hvert de to saunaene i Oslo. Jeg hadde aldri vært på sauna tidligere, og kvitte meg på forhånd. Her fulgte jeg Goffmans metodeanvisning om å være mest mulig avkledd under feltarbeid helt bokstavelig. Men hovedmålsettinga for mitt feltarbeid var ikke å "erfare verden på samme måte"³ som de andre aktørene i

---

³ Prieur refererer Goffmans metodeanvisninger for feltarbeid i *Liv, fortelling, tekst – strejftog i kvalitativ sosiologi*. 2002 : 135.

feltet. Målet mitt var ikke å kjenne hvordan det var å ha anonym sex der, eller oppleve "pornofilm i virkeligheten", slik en av informantene beskrev saunabesøk. Og cerebral aktivitet rundt livshistorieintervjuer kjentes ennå mer "out of place" på en arena hvor den fysiske kroppen var så i fokus. Å observere bekjente som sendte diskre, gjenkjennende blikk, gjorde meg ikke mer komfortabel.

På begge saunaene fantes det arealer hvor atmosfæren ikke var like sterkt seksuelt lada. Her kunne man eksempelvis prate med en ansatt ved inngangspartiet, drikke noe alkoholfritt, lese avis, slappe av, eller speide etter mulige sexpartnere. I ettertid kan jeg tenke at min ansenhet under saunaoppholdene var med på å hindre meg i å benytte disse områdene bedre. Likevel var observasjonene jeg gjorde på saunaene nyttige. En informant blei rekruttert via sauna. Han tok riktig nok kontakt på bakgrunn av skriftlig informasjon jeg hadde lagt igjen, og var ikke i kontakt med meg der.

At det skulle bli komplisert å rekruttere informanter via feltarbeid ved seksuelle treffsteder som parker og saunaer var jeg forberedt på, i og med at hovedintensjonen mennene har for å oppsøke disse stedene er, gjerne anonym, sexuell kontakt/spenning. Tilsvarende problemer var dessuten tidligere beskrevet av andre (Prieur 1988: 19- 20).

Mer overraskende for meg var det at jeg ikke klarte å få til intervjuer med menn jeg kontakta på Oslos utesteder for homofile. En gruppe intervjuere hadde noen år tidligere lyktes i rekruttering av informanter til sin undersøkelse på seksuell praksis etter hiv/aids på utestedet Metropol (ibid. : 19).

Jeg oppsøkte serveringsstedene både under hektiske (helge)kvelder, og midt på dagen, da stemninga var langt roligere. Dette var steder jeg kjente godt til etter å ha frekventert dem privat. Jeg kjente meg komfortabel og avslappa der, og dette følte som et bedre utgangspunkt for å lykkes i rekruttering av informanter.

Prosjektleder hadde oppfordra oss feltarbeidere til ikke å være alt for tydlige på at forskningsprosjektet gjaldt hiv/aids, hvis ikke informantene stilte spørsmål om undersøkelsen. Slik skulle vi forsøke å forebygge at informantene først og

fremst skulle framheve det de visste var sikker atferd i forhold til hivsmitte, i stedet for at vi skulle få kunnskap om deres praksis. Av mennene jeg forespurte om intervju på utestedene, som ikke straks var avvisende, stilte samtlige direkte spørsmål om undersøkelsens intensjon, finansiering og lignende. Dette kan ha vært utslag av at de tilhørte ei definert risikogruppe, som gjennom flere år hadde mottatt mye instrumentell oppmerksomhet fra det offentlige rundt levesett og seksuell praksis. Mange virka rimelig mette på temaet hiv/aids allerede da, så jeg registrerte nok det som seinere har blitt omtalt som informasjonstrøtthet. En del var eksplisitte på at de ikke ønska, eller ville oppleve det for vanskelig, å fortelle om sin seksuelle historie, sin seksuelle praksis og/eller snakke om hiv/aids. Flertallet av de forespurte foretrakk den mindre personlige begrunnelsen; at livshistorieintervju av cirka to timers varighet var for tidkrevende⁴.

Generelt slo det meg at alvorlig prat om livshistorieintervjuing samstemte dårlig med den mentale frekvensen for avkobling, uforpliktende samvær og eventuelt flørting som mennene befant seg på, når de oppholdt seg på utestedene.

2.1.2 Utvalget - Rekruttering gjennom organisasjoner

Etter en frustrerende periode med nedslående resultater, blei prosjektleder og jeg enige om å rekruttere informanter gjennom ulike organisasjoner. I tråd med den tidligere omtalte målsettinga om spredning i utvalget, la vi vekt på å bruke svært ulike organisasjoner. For eksempel henvendte jeg meg til Aksept og Pluss, for å få med noen hivpositive. Aksept er et tiltak for hivpositive i regi av Kirkens bymisjon i Oslo, og Pluss er en interesseorganisasjon for hivpositive. PRO-senterets tiltak for gutteprostituerte kontakta jeg for å få representert erfaring fra salg av sex.

---

⁴ Prosjektleder hadde angitt dette som tidsrammen informantene burde forespeiles.

I all hovedsak var organisasjonene velvillige. Oppslag om undersøkelsen fikk jeg hengt opp der organisasjonene disponerte egne lokaler. Noen informanter kontakta meg på bakgrunn av slike oppslag, eller etter at de hadde mottatt muntlig eller skriftlig informasjon om undersøkelsen gjennom organisasjonens postutsendelse eller kontaktperson. Der jeg fikk det til oppsøkte jeg organisasjonenes fora selv. En del informanter rekrutterte jeg gjennom å delta på møter og orientere kort om undersøkelsen, og om mulig var jeg til stede i organisasjonenes lokaler og prata med folk. For at ikke andre tilstedeværende så lett skulle få kjennskap til hvem som deltok i undersøkelsen, delte jeg ved slike anledninger ut en løpeseddel med litt informasjon til alle de tilstedeværende mennene. Interesserte kunne så kontakte meg i ettertid på telefon, noe også mange gjorde.

De 20 informantene som utgjør utvalget, blei rekruttert som følgende: Fire fra Pluss, tre gjennom Homoversitas (studentgruppe ved Universitetet i Oslo), tre gjennom Ungdomsgruppa i Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (LLH). Ni informanter fordelte seg med en eller to fra; Scandinavian Leather Men (forening for folk med interesse for fetisjisme, sadomasochisme, rollespill m.v.), PRO-senterets tiltak for gutteprostituerte, Bladcaféen til LLH, Bikuben (gruppe for biseksuelle), sauna og privat nettverk. En informant blei kontakta og intervjuet på grunn av sin lange erfaring som helsearbeider på feltet hiv/aids.

Når vi, som sagt, hadde håpa å rekruttere flere informanter direkte ute i felt, så var det fordi rekruttering gjennom organisasjoner for homoseksuelle også i Norge erfaringsmessig har gitt utvalg med en del skeivheter. Utslagene har blant annet innebåret en overrepresentasjon av de organisasjonsdeltakende, mer åpne, og underrepresentasjon av folk i arbeiderklassen (Kristiansen 2004: 32). Weston hevder det ved rekruttering gjennom virksomheter, som organisasjoner, er en tendens til overrepresentasjon av det hun omtaler som 'joiners'. Disse har gjerne høyere utdanning, er politisk bevisste, vante med å bli intervjuet, og betrakter seg sjøl som sentrale i gruppa undersøkelsen gjelder (Weston 1991: 9-10). I den norske

Levekårsundersøkelsen karakteriseres utvalg rekruttert gjennom organisasjoner for homofile, som utvalg av 'aktivister' (Hegna m.fl. 1999: 109-10). Jeg oppfatter betegnelsene 'joiners' og 'aktivister' som temmelig sammenfallende.

Flere av våre informanter var helt klart i kategorien 'joiners' eller 'aktivister'. Disse informantene tok gjerne selv kontakt, og formidla da umiddelbart at de ønska å stille opp til intervju. Enkelte hadde også en tydelig agenda for intervjuet, hvor formålet gjerne var relatert til organisasjonen de ble rekruttert igjennom. Som intervjuer registrerte jeg dette gjennom kontrasten i engasjementet og 'tettheten' i beskrivelsene de viste under de delene av intervjuet der de kunne uttrykke sitt 'budskap', og andre partier av intervjuene. For øvrig er jeg enig med Danielsen i at mange som beretter sin livshistorie til en intervjuer/forsker, gjør det på bakgrunn av et motiv (Danielsen 1993: 349).

Vi som har erfaring ifra organisasjoner for marginale grupper, veit at de dekker ymse behov hos ulike deltakere. Noen tiltrekkes primært av sosialt samvær med andre i samme situasjon, og er lite delaktige i, og opptatt av, den mer politiske virksomheten. Gjennom tilstedeværelse i de ulike organisasjonenes fora, fikk jeg mulighet til å rekruttere flere slike informanter. De representerte ikke organisasjonene på samme måte. Utslagsgivende for fleres deltakelse var at de fikk anledning til å 'se meg an', prate uforpliktende med meg, eller observere min kommunikasjon med andre, før de etter hvert sa seg villige til å la seg intervju. Disse informantene kunne framstå som forsiktige typer, og de holdt i større grad seksualiteten sin skjult for sine nærmeste. Når det gjaldt utdanning og arbeidserfaring var bakgrunnen deres broket. Jeg identifiserte dem ikke som 'aktivister', selv om de blei rekruttert gjennom organisasjoner.

Tilstedeværelsen i de ulike organisasjonenes fora bidro også til bredde i utvalget, ved at vi faktisk fikk rekruttert informanter gjennom såpass mange ulike organisasjoner, og slik fikk representert ulike erfaringer og livssituasjoner. La meg eksemplifisere i forhold til målsettinga om å få med hivpositive informanter. For å ivareta brukernes behov for anonymitet blei min forespørsel om et besøk avvist

ved Aksept, men jeg fikk levere et oppslag personalet skulle henge opp. Ingen av Aksept sine brukere blei intervjuet. Ved Pluss blei det gitt tillatelse til at jeg fikk være til stede på to såkalte åpne dager, etter at brukerne på forhånd var blitt orienterte om dette ad skriftlige oppslag og ansattes muntlige påminnelse. Jeg tror min tilstedeværelse disse to dagene var utslagsgivende for at jeg fikk rekruttert fire informanter igjennom Pluss. Og foruten disse fire var det kun en hivpositiv informant med i undersøkelsen.

En informant var tilflytter ifra et annet nordisk land. To hadde hatt storparten av oppveksten i Norge, men hadde tilbrakt noen år i foreldres opprinnelsesland. De øvrige var etnisk norske.

Selv om samtlige informanter var bosatt i Osloområdet på intervjuetidspunktet, var 14 tilflyttere. Dermed er erfaringer ifra oppvekst og voksenliv ifra mindre steder i landet også godt representert i intervjumaterialet.

Målsettinga om å få til et alderspolarisert utvalg lyktes ikke helt. Særlig vanskelig var det å få med middelaldrende informanter. Siden ti informanter likevel debuterte homoseksuelt før 1983, mens åtte debuterte etter 1986, var vi rimelig fornøyde med polariseringa i forhold til seksuell debut før og etter at aids blei kjent. 19 av informantene var ifra 17 - 43 år, den eldste 49 år. Til mitt formål har jeg laget følgende inndeling:

Ung	17-24 år: 4	Voksen	31- 39 år: 6
Ung voksen	25- 30 år: 7	Godt voksen	40- 49 år: 3

Siden fire av informantene definerte seg som biseksuelle, lyktes vi også i å nå denne gruppa. Resten hadde identitet som homofile/homoseksuelle. Enkelte mener at begrepene homofil – homoseksuell, og bifil – biseksuell, har ulik betydning. Og begrunner gjerne hvorfor de prefererer, eller identifiserer seg med, det som henholdsvis framhever eller nedtoner seksualiteten. Informantene ga ikke

uttrykk for slike synspunkter, og det har heller ikke jeg. Derfor benyttes disse begrepene synonymt i oppgaven.

I vårt utvalg var tre samboere med en mann, og en av disse hadde inngått registrert partnerskap. To av de øvrige hadde mannlig kjæreste. En hadde kvinnelig kjæreste, en annen levde i ekteskap med barn. Sistnevnte var den eneste av informantene som hadde barn. I vårt utvalg var det altså sju som hadde faste forhold, det vil si omkring en av tre.

I den store kvalitative delen av undersøkelsen *Levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile menn*, hvor representativitet var tilstreba, oppga halvparten av mennene at de var i et fast forhold (Hegna m.fl. 1999: 192). Det hevdes at rekruttering via organisasjonskanaler i kvalitative undersøkelser gir utvalg med mer etablerte informanter (Hegna m.fl. 1999), men slik var det altså ikke i vårt utvalg. Et annet trekk ved utvalget som imøtegår en 'aksjonistprofil', er at såpass mange av informantene er lite åpne om sin seksualvariant overfor nære omgivelser. Vi innfridde dette utvalgsmålet, ved at sju informanter levde såkalt helt, eller selektivt skjult.

Høyere utdanning er voldsomt overrepresentert i utvalget, noe - som nevnt, også er en innvending mot rekruttering gjennom organisasjonskanaler. To av informantene var fortsatt elever i videregående skole. Av de øvrige hadde 12 eksamener ifra høyere utdanning, det vil si 66%. Samtidig hadde så mange som 14 av samtlige arbeiderklassebakgrunn. Mange rapporterte om ei ungdomstid med mye ensom grubling over bøker i hjemmet, noe som resulterte i gode skoleprestasjoner og høyere utdanning.

Prosjektleder mente utvalget ikke har en bestemt profil. Noe hun forklarte med materialets store mangfold, og at dette var den av risikogruppene det var vanskelig å presentere som ei gruppe (Prieur 1995: 53). Jeg er enig i at datamaterialet preges av stort mangfold, at vi ikke nådde noe såkalt metningspunkt, og at det er vanskelig å se hvordan rekruttering av så mange informanter via organisasjoner har påvirket datamaterialet.

Jeg mener likevel utvalget må kunne sies å ha en bestemt profil.

Som villige og kapable til å meddele meg sin seksuelle historie og detaljer om sitt sexliv, vil jeg tro at de, i større grad enn mange andre, også formidla egne behov rundt (sikrere) sex overfor sexpartnere. Ofte var det nok slik at de som lot meg intervju seg, i hovedsak også var tilfredse med hvordan de forvalta egen seksualitet. Slike forhold kan ha bidratt til at livshistorieintervjuene ga inntrykk av mindre risikoatferd i gruppa, enn hva som var realiteten⁵. Om hypotesen er riktig, er dette en form for utvalgsskeivhet som jeg mener er nært forbundet med undersøkelsens valg av sensitive livshistorieintervjuer som metode. Og denne skeivheten ville bestå, selv om utvalgets sammensetning av 'aktivister', 'utefolk' og 'privatlivsorienterte' ⁶ hadde vært annerledes.

Den skyhøye andelen av informanter med høyere utdanning og en del 'aktivister', som i stor grad hadde høyere utdanning, er særlige trekk ved utvalget. Med høyere bevissthet og målretta innsats mener jeg i ettertid informanter uten disse karakteristika kunne utgjort en større del av utvalget.

Ikke overraskende var 'livshistorieintervju av to timers varighet' for å evaluere tiltak i forhold til hiv/aids, en instrumentell aktivitet som det var lettere å motivere folk med høyere utdanning til å delta på. I ettertid har jeg tenkt at jeg i forkant av intervjuene var for rigid, som ville ha informantene til å forplikte seg til så lange intervjuer. På utestedene sa eksempelvis enkelte at de var villige til å la seg intervju i "inntil en halv times tid" eller "maks 45 min.!". Slike kortere intervjuer kunne ha gitt verdifull informasjon. Hvis de intervjuede så hadde funnet det mer meningsfylt enn de forutså, og en type relasjon var etablert, kunne jeg kanskje likevel fått livshistorieintervjuer med dem. Under

---

⁵ På bakgrunn av samtaler med folk i Helseutvalget for homofile, samt egne observasjoner under feltarbeid på seksuelle treffsteder, fikk jeg en opplevelse av at usikker sex forekom hyppigere enn hva intervjuene mine skulle tilsi.

⁶ I Levekårsundersøkelsen benyttes disse selvforklarende betegnelse på 3 grupperinger i diskusjon om utvalgsrepresentativitet (Hegna m.fl. 1999: 111).

rekrutteringsarbeidet jeg siden gjorde i organisasjonslokalene erfarte jeg jo, som nevnt, at det - etter å ha vært der og prata med folk, lot seg gjøre å rekruttere informanter som verken var 'aksjonister' eller høyt utdanna. Og jeg erfarte at flere av de som på forhånd syntes to timer hørtes lenge ut, ga langt lengre intervjuer.

Utvelgelsen av organisasjonene kunne vært noe annerledes. Når overrepresentasjon av folk med høyere utdanning var en kjent side ved utvalg fra organisasjoner for homoseksuelle, var det lite gjennomtenkt av oss å rekruttere informanter gjennom Homoversitas.

Marianne Gullestad har beskrevet hvordan en del av folks atferd som organisasjonsdeltakere, nettopp gjenspeiler ulikheter i utdanningsnivå. I organisasjonenes virksomhet verdsatte folk med høyere utdanning en byråkratisk, saklig-effektiv stil. De mindre utdanna opererte ikke med samme skillet mellom formelle og uformelle situasjoner, og forholdt seg (dermed) til andre som hele personer. Altså differensierte de ikke på samme måte mellom en person i rollen som innehaver av et verv og, det vi byråkratiske kaller, privatpersonen. Til dette, som Gullestad betegner den personlig-koselige stilen, hørte også verdsetting av 'utenomstakk' og traktering (Gullestad 1985: 134- 44).

De kulturelle ulikhetene Gullestad beskriver her, er ganske treffende for erfaringer jeg gjorde under rekrutteringsarbeidet. I ettertid ser jeg hvordan en byråkratisk rekrutteringsstil gjorde det vanskelig å rekruttere folk som denne saklig-effektive stilen ikke i samme grad appellerte til. Og at 'feltarbeid' i organisasjonenes fora kan gi tilgang til en annen type informanter enn de sjøselekterte 'aktivistene', som rekruttering via organisasjonskanaler vanligvis forbindes med.

Med tanke på representativitet burde vi altså hatt en mindre andel høyt utdanna 'aktivister' i vårt utvalg. For disse informantenes deltakelse hadde det samtidig tilsynelatende ingen betydning hvem intervjueren var. Rekruttering av flere informanter med preferanse for en personlig-koslig stil ville nettopp vært mer personavhengig. Og om utvalgsskeivheter ved slik rekruttering ikke er

åpenbare i forhold til variablene vi er oppmerksomme på, vil det nok være naivt å tro at de ikke er der. Når jeg her har valgt å redegjøre såpass omfattende om rekruttering og utvalg, er det fordi utvalget jo er så avgjørende for undersøkelsens øvrige resultater.

2.2 *Intervjuene*

Intervjuene blei foretatt på et kontor vi feltarbeiderne i prosjektet disponerte nær Blindern, i informantenes hjem, i mitt sentrumsnære hjem eller i ulike organisasjonslokaler.

I organisasjonslokalene blei det en del avbrytelser. Flere steder måtte vi bytte rom under intervjuene på grunn av andre aktiviteter som foregikk der, avbryte intervjuene - og fortsette en annen dag - fordi lokalene skulle stenge for kvelden eller var opptatt. Selv om informantene hadde det avgjørende ord, forsøkte jeg etter hvert å bruke vårt kontor, informantens, eller mitt eget sentrumsnære hjem. Primært fordi det ga ro, men samtidig ivaretok det informantenes anonymitet bedre. Hjemme hos meg satt vi i et kombinert arbeids- og gjesteværelse, som ikke var særlig personlig møblert. Å foreta intervjuer hjemme hos meg eller informantene opplevde jeg ukomplisert.

Intervjuene var ustrukturerte, og prosjektleder ga veiledning i intervjuteknikk. Kort formulert blei det vektlagt å få informantene til å fortelle om hendelser og konkrete situasjoner, og forme egne svar (Danielsen 1993: 339). Som intervjuere blei vi oppfordra til 'å holde ego lavt'. Informanters eventuelle forsøk på å få fram mine synspunkter om temaer under intervjuene, blei vennlig møtt med at det kunne jeg gjerne si noe om, men først etter at vi hadde avslutta intervjuet.

Intervjuguide blei benytta som sjekklister ift. om undersøkelsens ulike tema var dekket. Samtlige informanter blei forelagt såkalte triggere; et utvalg

informasjonsmateriell og avisutklipp om hiv/aids ifra 1983 og framover. Dette materialet var også nyttig i forhold til tidfesting av ulike livserfaringer.

Både livshistorieintervjuer, og livshistorieintervjuer med fokus på de siste 10 år, var betegnelser som blei brukt i prosjektet om intervjuene som skulle foretas. Intervjuene jeg foretok varierte tilsvarende. Et langt intervju med en ung informant var selvsagt mer utdypende enn et intervju med en 20-30 år eldre mann på halvparten av tida. Det korteste intervjuet varte i 2 timer. Majoriteten pågikk i 3-4 timer, og enkelte opptil 6-7 timer. De lengste intervjuene blei delt over to dager.

At så mange av intervjuene blei lange skyldtes flere forhold. De fleste av informantene ga uttrykk for at de syntes det var positivt med forskning på homo-/biseksuelles levekår og hiv/aids, og var villige til å bruke tid på intervjuene. Prosjektleders rosende ord om at materialet på denne måten blei rikt fungerte som utslagsgivende forsterker. Etter en relativt lang, frustrerende og 'resultatløs' fase uten intervjuer, var jeg svært motivert og utholdende da noen endelig var villige til å bruke tid på intervjuet. Planen om etter hvert å benytte intervjuene i skriving av egen hovedoppgave, uten å ha bestemt tema, bidro på tilsvarende måte.

Båndopptaker blei brukt i 18 intervjuer. Prosjektleder anbefalte at det under samtlige intervjuer skulle føres fortløpende notater, blant annet fordi noe kunne gå galt med opptakene. Etter å ha forsøkt å etterleve dette i mine første intervjuer, blei mine notater gradvis minimert til stikkord i forhold til hvilke tema som var dekket, aktuelle oppfølgingsspørsmål og lignende. På den måten fikk jeg konsentrert meg bedre om det informantene formidla, oppnådde bedre kontakt, og lyktes bedre i å engasjere informantene. Før hvert opptak tok jeg en liten sjekk av utstyret. Når lydbåndene kort ut i et av intervjuene likevel viste seg å være uten lyd, var dermed notatene mine så sparsomme at dette intervjuet blei beslutta

forkasta. Tre intervjuer blei utelukkende dekket med notater, da mennene ikke tillot lydopptak av anonymitetshensyn⁷.

Metodelitteraturen angir hvordan intervjuerens observasjoner kan gi utfyllende informasjon og innspill til selve intervjuene (Glavind Bo 2002: 67). For mitt vedkommende var det gjennomgående et slående samsvar mellom det jeg observerte av informantenes atferd i - og forut for, intervjusituasjonen, og verdiene informantene formidlet verbalt i intervjuene. Noe av dette har jeg omtalt i forbindelse med rekrutteringsarbeidet, og jeg vil her begrense meg til noen få eksempler.

En mann, som forfektet tradisjonelle verdier og 'helhetstenkning', utøvde et stillferdig, rutineprega brukskunstarbeid de timene intervjuet pågikk. Ved å la seg intervjuet i timesvis en kveld i helga viste han, som flere andre, stor grad av tilgjengelighet. Noe slikt forekom ikke blant de utprega saklig- effektive aksjonistene. Disse inngikk en intervjuavtale et stykke fram i tid, la aldri intervjuene til helgene, og orienterte om tidsrammen de satte av idet avtalen blei inngått. Samtidig som hovedbudskapet var tilgjengelighet, markerte de samtidig litt utilgjengelighet (Gullestad 1985: 124).

Enkelte, som karakteriserte seg som individualister som stadig søkte spenning og bevegelse framover i tilværelsen, formidlet med kroppsspråk at en del av temaene, og da særlig fortida, åpenbart kjeda dem. De benyttet korte pauser til telefoning, blei rastløse mot slutten av intervjuet, og hasta så videre til neste avtale.

---

⁷ Disse tre var for øvrig blant de 6 eldste informantene. Jeg tror denne frykten for tap av anonymitet, også gjenspeilte seg i at det, som nevnt, var vanskeligst å rekruttere informanter i denne aldersgruppa.

2.2.1 Informanter som ikke ville gå

Med stive skuldre og nakke etter uker med utskrivning, gjorde jeg en ubehagelig observasjon. Siste timen av de lengste intervjuene framkom det lite ny informasjon, og jeg tenkte da på dette som utelukkende tidsspille og slit. Etter nå å ha arbeida med å analysere utskriftene, tenker jeg annerledes rundt dette. Slik Danielsen har beskrevet det, ser jeg at enkelte benytta denne avslutningsfasen til oppsummering, kommentering og/eller refleksjon. Og at de slik blei tydeligere (Danielsen 2001: 277).

Informantene bidrog sjøl aktivt til at disse intervjuene blei så lange. Og det mener jeg de gjorde fordi de sjøl fikk noe ut av intervjusituasjonen. En uttykte dette like før båndet blei stoppa:

(Ja, jeg tenker på, er det.. er det noe du har lyst til å si som jeg ikke har spurt deg om nå?)

Nei, men det er jo kanskje en liten ting kanskje, men det er vel.. det kan være viktig for din del, kan det. Og det er at jeg synes.. dette her har liksom ikke bare vært et lite intervju. Hele livshistorien kommer jo fram. Men du har vært veldig flink til å lytte, og du har vært omtrent som en liten sånn psykolog faktisk. Jeg har fått av meg utrolig mye som jeg ikke har kunnet prate med til noen, for det er ingen som har gidde å sitte og lytte så lenge på dette her.

Informanten framhever her at han har fått ventilere om forhold som det ikke har passa å snakke om andre steder, at han føler han har fått fortalt "hele livshistorien", og at det kjennes godt. Mead poengterer hvordan vi blir tydelige for oss selv, gjennom å bli synlige for andre (Mevik 1998: 79). For denne informanten blei intervjuet en anledning til å kjenne seg sett på en måte han ikke var vant med. Det at hans personlige erfaringer blei registrert - og 'sett' - som forskningsdata, var en del av denne erfaringa. Den feedback dette representerte fikk jeg inntrykk av var tilfredsstillende for disse informantene.

I sitatet beskriver denne informanten intervjuet som en nær-psykolog-opplevelse. På bakgrunn av egen vurdering, og tilbakemelding jeg fikk ifra prosjektleder, mener jeg likevel ikke intervjuene var det Kvale betegner som kvasi-terapeutiske (Kvale 1997:158-9). Fellestrekkene mellom intervjuene og en individualterapeutisk situasjon var imidlertid flere. Informantene var lovet anonymitet, en slags parallell til behandleres taushetsplikt. Innholdet i intervjuene var personlig og sensitivt. Informantenes erfaringer var eneste tema, jeg mottok lønn for å lytte til disse, og skulle forsøke å forstå tankene og handlingene deres. Gullestad beskriver hvordan informantenes formulering av fortida si, kan hjelpe dem i å bearbeide den, samtidig som dette også kan hjelpe dem i bearbeiding av nåtida og framtida (Gullestad 1996a: 17). Intervjuene kan slik bistå informanter i å takle vanskeligheter i livssituasjonen, og dermed ha en terapeutisk funksjon, uten å være kvasi-terapeutiske (Jacobsen m.fl. 2002: 240). Slike forhold tror jeg var utslagsgivende for at den siterte informanten, og flere andre, tilsynelatende ikke gikk lei av å la seg intervju. Og utslagsgivende for deres uttrykte følelse av tilfredshet rundt avslutninga av de lengste intervjuene. Dette synes jeg er interessant, blant annet på bakgrunn av den hyppig nevnte etiske bekymringa for hva vi gir våre informanter tilbake i slike undersøkelser.

2.3 *Intervjuutskrifter og notater*

Utskriftene av de 17 intervjuene som ble tatt opp på lydbånd, blei på til sammen 775 sider. De aller fleste intervjuene skrev jeg ut sjøl. For meg innebar dette mange strevsomme timer med fotpedal⁸. Samtidig ga prosessen meg et godt kjennskap til

---

⁸ Skjønt han tillegger det en annen mening, kan jeg si meg enig med Kvale når han skriver: "Hvis man ignorerer transskripsjonsproblemerne, brølægges interviewforskerens vej til helvede med udskrifter (Kvale 2000: 167)."

innhold og forløp i intervjuene, og mulighet for justering av egen atferd til påfølgende intervjuer. Noen få intervjuer blei, med informantenes samtykke, skrevet ut av to ansatte ved UiO.

Målsettinga ved utskrivingsarbeidet var å gjøre dette mest mulig ordrett, og latter, pauser og lignende blei forsøkt notert ned i utskriftene. Noen få kortere passasjer blei ikke skrevet ut, da innholdet blei vurdert som ikke relevant i forhold til undersøkelsen, eller rein gjentakelse. Særegen språkbruk, samt person- og stedsnavn blei anonymisert i samtlige intervjuer.

Betegnelsen utskrifter gir lett assosiasjoner til en rein teknisk aktivitet. Kvale påpeker hvordan de mange vurderingene og beslutningene som foretas ved enhver utskrivning allerede innebærer fortolkning. Resultater av forsøk på ordrette transkripsjoner fra muntlig kommunikasjon til skriftspråk karakteriserer han som kunstige konstruksjoner og hybrider. Det mest problematiske med utskrifter angir han som tapet av intervjukonteksten. Han understreker hvordan transkripsjoner er døde og tørre som herbariets blomster, og hvordan opplevde betydninger i den personlige interaksjonen under intervjuet forsvinner ved transkripsjonen (Kvale 1997:161- 75). Min innvending til Kvale må jo bli at verdien av herbariet ikke skal undervurderes. Analyse av intervjuer foretatt så langt tilbake i tid som mine, forutsetter jo en slik 'konserveringsteknikk'.

Videre skriver han:

"I samtalen har vi normalt umiddelbar adgang til meningen med det, den anden siger. Når interviewene analyseres, har båndoptagelsen og især den resulterede udskrift tendens til at blive til en uigennemsigtig skærm mellem forskeren og den oprindelige situation." (ibid:168-9)

På bakgrunn av erfaringene jeg gjorde, deler jeg ikke oppfatningene Kvale presenterer her. Min erfaring var at jeg ofte ikke hadde tilstrekkelig forståelse av meningen av informantenes utsagn idet de falt under intervjuene. Gjennom utskrivingsarbeidet og lesing av utskriftene kunne min forståelse øke, og feiltolkninger under intervjuene oppklares. I analysedelen vil jeg gjengi et

illustrerende eksempel på hvordan jeg ikke oppfanga en informants særegne parforhold i intervjusituasjonen.

Prosjektleder leste gjennom utskriftene fortløpende, og jeg kunne få respons av henne på fortolkninger jeg blottla i mine spørsmål til informantene. Slik blei jeg eksempelvis raskt gjort oppmerksom på, hvordan jeg i mitt andre intervju var insisterende i min konfliktfokuserende fortolkning av en situasjon overfor informanten. Jeg blei vist hvordan dette førte til at han begynte å dra i tvil sin tidligere forståelse. Dette var selvsagt ikke etisk holdbart som intervjuer. Transkripsjonene var forutsetningen for at jeg gjennom veiledning generelt fikk anskueliggjort hvordan informantenes uttalelser av og til først og fremst gjenspeilte mine egne utsagn som intervjuer. Slik gjorde utskriftene det mulig for meg å oppnå større forståelse enn jeg hadde i intervjusituasjonen. Dette kan også være et moment for at nytten av utskrifter kanskje er aller størst der den som foretar intervjuene har liten erfaring i rollen.

Om Kvale er kritisk til bruk av lydopptak og utskrifter, har han tilsynelatende større sans for bruk av notater, for så - etter intervjuet, å nedskrive etter hukommelsen. Med vår selektive hukommelse skal vi da memorere det som har betydning for undersøkelsen. Og slik skal sosial atmosfære, personlig interaksjon og visuell informasjon bli inkludert, forhold han hevder går tapt ved bruk av lydopptak (ibid:162).

Når det gjelder dette siste, så forstår jeg ikke hvorfor han mener bruken av lydopptak hindrer at slike forhold likevel registreres. Min erfaring var at bruken av lydopptak nettopp gjorde meg istand til å ta inn flere inntrykk i intervjusituasjonen enn informantens verbale utsagn. Jeg fikk observert informantens kroppsspråk mer, og blei i det hele tatt mer oppmerksom, når jeg ikke måtte notere så mye. Tanken om at intervjueren ved hjelp av hukommelsen skal makte å huske det som er vesentlig finner jeg naiv. Kanskje er det undersøkelser med svært avgrensa problemstillinger og korte intervjuer Kvale har i tankene, uten at han presiserer dette.

Etter sjøl å ha dekket tre av mine intervjuer utelukkende med notater, var jeg ikke tilfreds med denne teknikken. I intervjuene noterte jeg etter beste evne ned det informantene formidla. Mine egne spørsmål eller uttalelser blei korta ned til få stikkord, eller helt utelatt. Selv straks etter intervjuene klarte jeg ikke å memorere dialogen godt nok, så konteksten for informantens uttalelser forblei ofte noe uklare. Utskriftene gir oss jo en tilgang til å oppfatte hvordan informantens utsagn avhenger av intervjuerens. Sånn sett kan bruk av transkripsjoner bidra til større mulighet for etterprøving og 'gjennomsiktighet' i forskningsprosessen.

2.4 *Livshistorieintervjuer*

Det er fremma til dels svært ulike synspunkter rundt tilnærminger til informanters livsberetninger. For meg ser det ut som om betegnelsen livsfortellinger idag ofte foretrekkes om informanters egne framstillinger av sine liv. Selve betegnelsen livsfortellinger gjenspeiler altså at det har funnet sted et økende fokus mot informantens beretninger som nettopp fortellinger. Kristiansen er en av dem som er eksplisitt på at dette skal tydeliggjøre det problematiske forholdet mellom informantens beretning og det levde livet i slik forskning (Kristiansen 2004: 53).

I Kristiansens redegjørelse for antropologene Peacock og Holland sitt syn, presenteres de to motstridende oppfatningene i denne forskninga, henholdsvis livsfokusert og fortellingsfokusert tilnærming. Ved sistnevnte analyseres intervjuet som rein tekst, og man avviser at det foreligger noe virkelig liv som denne teksten samsvarer med. I den livsfokuserte leiren gir beretningene nærmest direkte tilgang til det virkelige livet, og kan bli brukt som fakta. En 'subjektivistisk' variant av denne livsfokuserte retninga vektlegger tilgangen til informantens indre liv. Samhandlinga med intervjuer og øvrig kontekst har her ingen interesse. Peacock og Holland kritiserer disse tilnærmingene fordi de er statiske, og ikke forholder seg til det vesentligste; forholdet mellom fortelling og

levd liv. De tar sjøl til orde for en prosessorientert tilnærming, med hovedfokus på dynamikken mellom fortelling og levd liv. Og fastholder et analytisk skille mellom disse (ibid: 55-62).

Gullestad oppfatter forholdet mellom liv og tekst som dynamisk. Hun vektlegger de analytiske mulighetene som dikotomien mellom liv og tekst gir, i arbeid med livshistorier (Gullestad 1996b: 33). Hun mener det er mulig å analysere livshistorier som tekster, og samtidig oppfatte dem som rapporter fra informantenes levde liv. Hun understreker at livshistorier gir kunnskap om nye livssammenhenger. Og at samfunnsteoriene er avhengige av å stå i dialog med denne kunnskapen, for å kunne belyse kontinuerlig endrede livssammenhenger (Gullestad 1996a: 243). Personlig oppfatter jeg Gullestads innfallsvinkel til forholdet mellom liv og tekst i livshistorier som fruktbar.

Gullestad refererer hvordan noen forskere vurderer muntlig overleverte livsberetninger som mer autentiske enn nedskrevne, og at ikke alle definerer sistnevnte som livshistorier. Selv reflekterer hun rundt hvordan det motsatte like gjerne kan være tilfelle, og benytter betegnelsen livshistorier om både skriftlige og muntlige beretninger. Videre framhever hun det subjektive som en del av all historie (Gullestad 1996b: 10-15). Når jeg sjøl også foretrekker betegnelsen livshistorie framfor livsfortelling, så har det og sammenheng med de sterke konnotasjonene betegnelsen fortelling gir meg, og sikkert både informanter og andre, til ren fiksjon.

Danielsen drøfter også samsvaret mellom det levde livet og beretningen om det. Hun berører fortellerens eierskap til egen fortid, og hvordan sosial kontroll gjør det vanskeligere å gi en tilsvarende idealisert framstilling av nåtida. Samtidig framhever hun informantenes behov for å virke troverdige som sterkt, og mener dette virker korrigerende på ønsker om å framstå som glansbilder. Hun påpeker at vi i livshistorieintervjuer både presenteres for informantenes private erfaringsverden og en offisiell kunnskap, og at vi alle befinner oss i et slikt delt

univers. Og at det problematiske oppstår ved gjensidig utelukkende skildringer av personer eller situasjoner (Danielsen 1993: 338- 41).

Under arbeidet i prosjektet i 1994, samt i prosjektrapporten, var "livshistorier" og "livshistorieintervjuer" termer vi benytta. Dette innebar at vi kontekstualiserte informantenes levde erfaringer. Imidlertid blei ikke begrepsbruken vår plassert inn i noen kunnskapsteoretisk tradisjon. I tråd med undersøkelsens mandat var det stort fokus på informantenes seksuelle historie og praksis. Flere informanter hadde en lang og variert seksuell historie å berette om. På denne bakgrunn er det nok like riktig å karakterisere enkelte av intervjuene som informantenes seksuelle livshistorie, som deres livshistorie. De mest vidtfaavnende intervjuene var utvilsomt livshistorieintervjuer. Men også i forhold til disse mener jeg det er viktig å huske seksualitetens fokus i konteksten intervjuene fant sted i. Blant annet tror jeg kanskje egen seksualvariant noe ofte blei framheva som hovedmotiv til enkelte handlinger, som for eksempel geografisk mobilitet, mens betydninga av andre årsaker blei redusert eller utelatt. Samtidig ville flere av informantene, som skjulte sin homoseksualitet, ganske sikkert fullstendig underkommunisert betydninga av sin seksuelle orientering, ved intervjuing i en annen sammenheng. Poenget mitt er at alle livshistorier berettes i en sammenheng, og konteksten vil alltid gi noen føringer.

2.5 Framgangsmåte ved analysen

For å bli kjent med dataene (på nytt) og finne mulige emner for analysen, leste jeg igjennom intervjumaterialet. Så sorterte jeg data under tema som jeg mente empirien ga interessant informasjon om, samtidig som disse områdene også befant seg innafor mitt interessefelt. Videre leste jeg på tvers i intervjumaterialet om hvert enkelt tema. Når jeg valgte informantenes forvaltning av seksualitet og utradisjonelle samlivsformer som oppgavens hovedtema, så har det blant annet

sammenheng med at dette var områder som samtlige intervjuer ga temmelig 'tykke beskrivelser' av. Men heller ikke på dette området har jeg hatt mulighet for å yte det omfattende intervjumaterialet rettferdighet.

I arbeidet med datamaterialet har jeg benytta den eklektiske metoden Kvale betegnende karakteriserer ad-hoc-metoden. Jeg har foretatt ulike opptellinger, lett etter mønstre, sammenlikna og kontrastert, produsert mulige fortolkninger og relatert fortolkningene til ulik teori (Kvale 1997: 201-2). Jeg innså snart at det i en slik kvalitativ studie også kunne være interessant å belyse forhold som gjaldt enkeltinformanter i utvalget, hvis jeg fant det de berørte vesentlig - og faglig interessant. Mange tema som gjaldt en større andel av informantene, var allerede tilsvarende godt kjent, og tidligere beskrevet. Her er jeg også motivert av metodelitteratur som framhever hvordan det i kvalitative studier, kan være viktig å frigjøre seg fra tankegangen om at utbredelse avgjør fenomeners vesentlighet (Christensen 1998: 82- 3).

Skildringer av personer, hendelser og situasjoner som ikke er forenlige forekommer i liten grad i intervjuene mine. I det begrensede omfang jeg har registrert det, har det vært hos informanter som har levd vanskelige liv, der dette også hevdes å forekomme hyppigst (Danielsen 1993: 341). I analysen har jeg forsøkt å opptre akademisk redelig, og har benytta informantsitater som jeg oppfatter som representative for budskapene den enkelte informant uttrykker.

Fortolkninga i min analyse av intervjumaterialet er inspirert av Kvales inndeling i tre fortolkningskontekster. Mens fortolkning på selvforståelses-nivået skal kunne deles av informanten, kan fortolkninga i kritisk common sense-forståelse gå ut over dette, og eksempelvis fokusere på hva utsagnet sier om personen som framsatte det. Fortolkninga skal her overbevise offentligheten. På det teoretiske nivået fortolkes uttalelsene i en teoretisk ramme, og validering foregår i forskersamfunnet. Disse nivåene skal forstås som analytiske abstraksjoner fra et kontinuum av nivåer, som også kan gå over i hverandre (Kvale 1997: 210-16).

2.6 *Min rolle*

I majoriteten av intervjuene blei jeg meddelt noen vanskelige og såre opplevelser. Enkelte meddelte seg om mer ekstreme erfaringer, som å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep, eller å ha utvikla aids og være redd for den siste tida før døden. I mitt arbeid som sosialarbeider hadde jeg mange ganger blitt forelagt historier fra vanskelige liv av fremmede på en liknende måte. Jeg vil tro at denne erfaringa bidro til, at en del informanter opplevde at det var psykologisk rom for å berette om smertefulle erfaringer i intervjuene. Som sosialarbeider hadde jeg ofte kjent meg tynga av forventninger og ansvar for å skulle bidra med hjelp etter å ha fått presentert slike historier. Rollen som intervjuer/forsker, uten forventning og ansvar for intervensjon i informantenes liv, kjentes sånn sett lettere. Bare en av informantene spurte meg om personlige råd etter intervjuet, og han virka godt tilfreds med min anbefaling om å kontakte en aktuell hjelpeinstans.

I det samme intervjuene var avslutta, erfarte jeg at flere yngre og/eller mindre erfarne informanter framstod som sårbare og erotisk tilgjengelige for meg. Jeg forstår dette som en konsekvens av at de akkurat hadde blottlagt seg, en del følelser var aktiverte, samtidig som jeg antakelig framstod som trygg og tillitsvekkende på dem under intervjuet. Jeg misbrukte ikke denne situasjonen, og har ikke hatt sex med noen av mine informanter⁹. Når jeg var tydelig på min rolle i relasjonen, så blei dette oppfatta, og ingen kontakta meg etter at jeg var ferdig med å intervju dem.

I kvalitative undersøkelser av homoseksuelle kommenterer ofte forskerne egen seksualitets innvirkning på andre deler av forskningsprosessen (Håkansson 1984: 339-40 ; Kristiansen 2004: 48-51 ; Prieur 1988). I en svensk undersøkelse av homoseksuelles levekår framhever Håkansson egen heteroseksualitet som en

---

⁹ Når jeg velger å nevne dette, er det fordi jeg er kjent med at enkelte mannlige forskere internasjonalt har hatt sex med sine mannlige informanter. Noe jeg finner etisk og forskningsetisk uheldig.

styrke under intervjuene han foretok, og begrunner dette med at informantene hans dermed blei tvunget til å forklare seg utdypende til en som ikke hadde samme erfaringsbakgrunn (ibid: 339-40). Jeg er enig med Håkansson i at hans eksplisitte heteroseksualitet sikkert har hatt innflytelse på hvilken informasjon informantene har gitt ham. Det er når han framhever sin heterofili som en entydig styrke under intervjuene, at jeg forundres.

For meg framstår dette som et eksempel på utbredte, ofte noe overraskende enkelt underbygde påstander, om hvordan egen seksualitet innvirker i forskningsprosessen. Ved å framheve nettopp seksualitetens innvirkning, og ikke kommentere forhold som kjønn, alder, klasse, kulturell stil eller annet, kan dette oppfattes dithen at forskerne mener slike forhold er av mindre betydning i forskningsprosessen. Dette mener jeg kan tolkes som uttrykk for en manglende anerkjennelse av i hvilken grad vi som personer inngår i våre resultater i slik forskning.

Alle mine informanter, som var interesserte i det, hadde fått med seg at jeg er homofil før intervjuene blei avtalte¹⁰. Det var neppe tilfeldig at ikke en eneste av de mange jeg hadde lagt merke til tidligere i det homofile miljøet, lot seg intervju av meg. Jeg antar dette skyldtes skepsis mot å utlevere seg til en de gjenkjente som 'innfødt' i deres eget miljø. Samtidig ga flere informanter eksplisitt uttrykk for at opplysningen om at jeg er homse var utslagsgivende, for at de lot seg intervju. Dette blei da utdypa med usikkerhet på om en heterofil intervjuer ville forstå livene deres, og/eller frykt for å kjenne seg devaluerte. Likevel vil det være forhasta å hevde at en heterofil intervjuer ikke ville kunne lykkes i å rekruttere 'sårbare' og/eller skjulte bi-/homoseksuelle. Eksempelvis unngår mange av de som skjuler sin homoseksualitet, nettopp kontakt med enhver åpen homofil av frykt for informasjonsspredning. Det at jeg er åpen homofil hadde altså en betydning i

---

¹⁰ I små utdelte "flyere" og oppslag var dette formulert slik: "Intervjuer vil være undertegnede; forskningsassistent i undersøkelsen, hovedfagsstudent i sosiologi - og selv homofil".

forhold til hvem som utgjorde utvalget. For øvrig mener jeg det er vanskelig å fastslå hvordan min seksuelle orientering har påvirket forskningsprosessen.

Det som er helt klart for meg, er at hele forskningsprosessen har blitt influert av hvem jeg er. Kanskje har det blitt tydeliggjort for meg hvordan jeg inngår i resultatene, ved å arbeide med intervjuer foretatt så langt tilbake i tid. Ved lesing av utskriftene observerer jeg tankegangen min under intervjuene, kontrastert mot hvordan jeg tenker i dag. Den gang ville en analyse av intervjumaterialet, med påfølgende framstilling av resultatene, blitt ganske annerledes enn denne. Jeg er fortsatt en åpen homofil mann med arbeiderklassebakgrunn, og arbeider fortsatt som sosionom. Og når jeg tolker og analyserer intervjudata på en annen måte i dag, så skyldes ikke det bare at samtida er en annen. Min forforståelse er endra, ved at jeg har en annen livserfaring og et annet faglig ståsted.

3) Forvaltning av sex og parforhold

I dette kapitlet vil jeg illustrere noe av mangfoldet informantene representerte, samtidig som jeg vil kontekstualisere intervjuene noe i forhold til samtida de blei foretatt i, blant annet i forhold til hiv/aids. Dessuten vil jeg peke ut de tre hovedområdene for analysen. Det ene er livssituasjon og kjennetegn ved tre homser som, selv om de ikke hadde kjærester, avstod fra tilfeldig sex. I forbindelse med analysen av disse tre berører jeg samtidig forhold som gjaldt langt flere informanternes første tid i kontakt med andre homoseksuelle. Det tredje området gjelder belysing av utradisjonelle samlivsformer, og forvaltning av seksualitet i og utafør disse forholdene.

3.1 *Mangfold i liv og utfordringer*

I intervjuene hadde informantene fortalt om sin seksuelle historie, og om hvordan den var en del av livet forøvrig. Informantene hadde hatt svært ulike oppvekstvilkår, og den ulike samtida de vokste opp i var en vesentlig dimensjon. Giddens mener 'den seksuelle revolusjon', som akselererte ifra omkring 1960-tallet, slett ikke har vært kjønnsnøytral, men først og fremst har innebåret større seksuell autonomi for to grupper; kvinner og homoseksuelle av begge kjønn (Giddens 1994: 35). La meg illustrere noe av 'revolusjonen' med å presentere den eldste og den yngste av mine informanter.

Utvalgets eldstemann på 49 år vokste opp på landsbygda. Familien hadde befunnet seg i skiktet øvre middelklasse da han blei født. Men i forbindelse med at inntektgrunnlaget helt bortfalt, var økonomien trang ifra Martin var liten, og igjennom hele hans oppvekst. Han debuterte seksuelt med ei eldre jente da han var 13 år gammel, men syntes ikke det var noe særlig. Han kjente sterkere

dragning mot broren hennes, og det var spennende å "runke" sammen med ham på telttur. Dette må ha vært rundt 1958. Martin hadde forståelsen av egen seksuell orientering tidlig, men tanken på å leve sammen med en annen mann var totalt fremmed. Flere ganger under intervjuet understreka han hvordan tiltrekninga til andre gutter og menn i så stor grad for ham var knytta til, en "veldig redsel for at jeg ikke skulle makte å ha familie". Jeg fikk ikke riktig tak i hva Martin den gang hadde sett for seg var alternativet til det å ha familie, og kanskje hadde han ikke hatt noe klart bilde av dette sjøl heller. Men tanken på å skulle leve livet utafor normaliteten, hadde i hvert fall vært veldig skremmende. Dette var i ei tid hvor straffelovens § 213 slo fast at "Finder utugtig Omgjængelse Sted mellem Personer af Mandkjøn, straffes de (...) med Fængsel indtil 1 Aar" (Hennum 2001:85). Nå nevnte ikke Martin dette lovforbudet med et ord, men han hadde ikke sex med menn i Norge før på 70-tallet¹¹. Han beskreib Oslo som for nært, til at han turde å ha sex med menn der. Som skoleflink fikk han etter hvert organisert seg "en flukt" fra familie og sosial kontroll, til studier og homoseksualitet i det mer frisinne Danmark. Likevel gifta Martin seg etter hvert med ei jente, som riktig nok kjente hans situasjon. Og han hadde fortsatt å ha tilfeldig sex med menn. Kona aksepterte nå at han hadde sex med menn, så lenge det var tilfeldig sex. Etter hiv/aids hadde han aldri hatt ubeskytta sex med menn, bortsett ifra oralsex, som han nå var blitt litt bekymra for likevel kunne innebære smittefare. Martin var den eneste av informantene som hadde barn, og han ga uttrykk for å sette pris på å være far. Så målet ifra oppveksten om å "makte å ha familie" var innfridd, men han understreka at kjærlighetslivet ikke hadde vært lett. Han og kona hadde hele tida hatt et fungerende sexliv, men han var litt uklar på om han likevel oppfatta seg som biseksuell eller homoseksuell. Han knytta en del fysiske og psykiske helseplager til det at han ikke hadde realisert kjærlighetslivet sitt på en annen

---

¹¹ Martin var 6 år eldre enn nest eldste informant, og ingen av de andre informantene var homoseksuelt aktive før på 1970-tallet.

måte, og han virka trist. Martin ringte meg på bakgrunn av rekrutteringsarbeidet jeg hadde gjort på sauna, og presenterte seg ikke med navn. Han kom til leiligheten min for å bli intervjua. Av anonymitetshensyn tillot han ikke lydopptak, og da han fortalte om noe som hadde vært spesielt vanskelig, utbrøt han: "Dette har jeg ikke fortalt til noen!". Det at han beholdt frakken på i over to timers intervju, tolka jeg som hans opplevde behov for å ha rask retrett.

Yngstemann på 17 år var oppvokst i en arbeiderklassefamilie i Oslo. Han visste han var homse ifra han var 12 år gammel, og hadde aldri kjent på noe ønske om å ha sex med jenter. Han debuterte seksuelt med menn han traff gjennom kontakttelefoner 13 år gammel. Like etter kom Lars i kontakt med et homsemiljø av unge voksne og eldre tenåringer i en 'ordinær' ungdomsorganisasjon i byen. Det blei fort påtrengende mas om deltakelse på gruppesex og lignende fra flere kanter; "og så brøyt jeg kontakten, og med alt som hadde å gjøre med homseliv og sånn, da jeg var fjorten". Undertegnede hadde vanskelig for å holde smilet tilbake, da setninga falt. Dette var så annerledes enn historiene jeg var vant til å høre, både som intervjuer i prosjektet og som privatperson. Bruddet med homsemiljøet varte ikke så mange måneder, og Lars slapp inn på utesteder for homofile som femtenåring. Men han syntes det var vanskelig at det var såkalt mørkerom på "Enka" (Den sorte enke); "og da var det liksom innretta på at man skulle ha sex". Det hadde heller ikke vært så problematisk å "komme ut" som homse 15 år gammel. Familien og jevnaldrende hadde stort sett vært tolerante og greie. Jeg tolker det slik at jevnaldrende, som storbyungdom i en sammensatt bydel, allerede var vant til å håndtere mangfold og ulikhet. Det var verre for en av småsøsknene hans som hadde blitt mobba av noen andre tolvåringer på skolen, fordi storebroren var homse. Men heldigvis varte det ikke så lenge, og var for lengst over. Disse begivenhetene i livet hans fant sted rundt 1990-92. Inntil nylig hadde Lars vært redd for å være smitta med hiv, etter å ha hatt reseptiv analsex uten kondom med flere menn, rett etter at han kom i kontakt med andre homser. Han forklarte hvordan han verken hadde tenkt rasjonelt rundt hivsmitte, eller hadde

klart å si noe om kondombruk til de voksne sexpartnerne. Lars hadde grudd seg for å ta hivtest, og var glad for å være hivnegativ. Han var forelska i kjæresten sin, og hadde det bra som åpen homse nå. Han bodde dels i oppveksthjemmet, dels hos den eldre kjæresten, som bodde for seg sjøl. Fordi det var mest praktisk for Lars, foretok vi intervjuet i leiligheten til kjæresten, som var på jobb.

Jeg mener disse to resyméene illustrerer godt mange av endringene som hadde funnet sted, og velger her dels å la dem tale for seg sjøl. Enkelte forhold vil jeg likevel påpeke. Martin fortalte om den ulovlige, mindreverdige og undertrykte homoseksualiteten som måtte holdes skjult for omgivelsene, og som han også hadde forsøkt å undertrykke i seg sjøl. Det eneste riktige var å forsøke å tilpasse seg det heterofile ekteskapet, og slik oppfylle omgivelsenes og egne forventninger om å videreføre slekt og tradisjon. Så hadde han også prioritert opprettholdelse av tradisjon og fasade, i form av 'fornuftsekteskap' og barn, framfor selvrealisering av egen homoseksualitet i kjærlighetsforhold og livsstil. Men 'lysten' hadde ikke samsvart med 'plikten', og han var ikke tilfreds. Jeg finner det ikke underlig om de raske endringene, som hadde gjort homofil livsstil og samliv til en mulighet for så mange andre, kanskje kunne bidra til økt vemod på egne vegne for en mann i hans situasjon. Valget av en homofil livsstil ekskluderte heller ikke lenger, på tilsvarende måte som tidligere, muligheten til å bli far, for de som ønska det.

For Lars opplevdes det å være homse som en tilgjengelig identitet og livsstil, litt uvanlig, men ikke mindreverdig. Han kom raskt i kontakt med andre homofile i Oslos mangfold av miljøer. Jeg oppfatter tilgangen til storbyen som nødvendig forutsetning i Lars sin beretning. Det vanskeligste var verken å identifisere seg som homse, få kontakt med andre homofile, eller å 'komme ut' som mindreårig. I Lars sin beretning representerte ikke heterofile omgivers homonegativisme det største problemet. Det at noen (unge) mennesker er homofile var rimelig akseptert. Det mest problematiske var at de homofile han først fikk kontakt med var (til dels betydelig) eldre enn ham. - Samt den påtrengende utøvelsen av 'voksen' promiskuøs sex i de homofile fellesskapene han den gang hadde tilgang

til, og presset om sjøl å skulle delta. Som ung tenåring midt i dette, hadde det blitt for krevende å ivareta egne moralske grenser og egen helse. Hiv/aids hadde i løpet av 80-tallet spredt seg blant mannlige homoseksuelle, og homser utgjorde den største gruppa av nysmitta også i tidsperioden Lars hadde hatt ubeskytta sex med tilfeldige partnere. Frykten han hadde hatt var velbegrunna. Som dødelig trussel, var hiv/aids en spesielt kompliserende faktor i de yngre informantenes tidlige seksuelle møter med andre homser¹². Alt hadde ikke vært enklere for Lars enn for Martin, men utfordringene var forskjellige. Beretninga til Lars viser så tydelig et paradoks, at "ondt kan også være skapt av noe godt, av noe vi liker", slik en kjent kriminolog en gang formulerte det (Christie 1978: 114). Negative konsekvenser av unges tidlige selvidentifisering, og deres møter med pågående voksne menns seksualitet, er tema jeg utdyper i analysen om de som lever seksuelt avholdende i kapittel 4.

Det er nok tilfeldig at disse to var eldste og yngste informant, men ikke tilfeldig hvilket aldersområde de befant seg i. De to beretningene reflekterer noen tendenser. Når det gjaldt grad av åpenhet, satte disse to beretningene denne dimensjonen på (tids)spissen. Homofile hadde som samfunnsgruppe fått en helt annen stilling i det norske samfunnet på 90-tallet, sammenlikna med da Martin var ung. Flere viktige lovendringer hadde funnet sted, og de kan belyse homofiles endrede samfunnsstilling i denne tidsperioden. Forbudsparagrafen, nevnt ovenfor, blei oppheva i 1972. I 1981 fikk homofile, definert som utsatt gruppe, særlig strafferettslig vern mot diskriminering ved å bli inkludert i straffelovens §§ 135a og 349a, som henholdsvis omfatta ytringer og diskriminering, tidligere utelukkende på grunnlag av etnisk opprinnelse eller rase. Homofile blei inkludert i husstandsfellesskapsloven av 1991, og - viktigere - lov om registrert partnerskap blei innført i 1993. Det fant også sted andre viktige regelendringer, som at

---

¹² Behandlingsformer som helt forandra leveutsiktene for hivsmittede, blei først tilgjengelige høsten 1996, altså et par år seinere.

forsvaret ifra 1979 ikke lenger klassifiserte åpne homofile under psykiske lidelser/mentale forstyrrelser, og at Norsk Psykiatrisk Forening anbefalte at homofili/homoseksualitet skulle opphøre å fungere som psykiatrisk diagnose i 1977 (Hellum 2001: 85-97)¹³. I Norge hadde homofiles seksuelle revolusjon, som Giddens betegner det, dermed gått hånd i lanke med en revolusjon i formell rettsstilling. Fra forbrytelse i 1972, til samfunnets støtte av homofilt samliv gjennom partnerskapslov 21 år seinere, kan betegnes som en helomvending. Norge var forøvrig andre landet i verden som innførte en partnerskapslov, Danmark det første. Disse endringene av lover og regler har uten tvil vært viktige for homoseksuelles endrede muligheter for å leve ut sin seksualitet og inngå i parforhold i Norge.

Jeg har allerede berørt hvordan hivepidemien blei en realitet for homoseksuelle menn i Norge fra første halvdel av 80-tallet. Sex blei (igjen) knytta til død. Dette påvirka den seksuelle kulturen blant homoseksuelle menn. Hiv/aids rykka ved ei utvikling som, svært enkelt formulert, hadde innebåret tiltakende promiskuitet. Et kjent homseikon blei sitert på uttalelser som: "Du må gjerne kalle meg gammeldags, men jeg liker å ruse meg og ha tilfeldig sex med fremmede" (fritt sitert). Formuleringa var selvfølgelig en humoristisk kommentar til hvordan en 'moderne' promiskuøs livsførsel, som følge av hiv/aids, var blitt redusert til en utrendy videreføring av gammeldags 'tradisjon'. I noen år medførte hiv/aids en langt mer restriktiv seksuell praksis internasjonalt i mange homsemiljøer. Snart økte kunnskapen om smitteveiene, såkalt sikrere sex blei regna som sikkert nok av de fleste, og kondomprodusenter lo hele veien til baren. "Den seksuelle eimen kom tilbake i homsemiljøet", slik en informant beskreib det, lenge før intervjuene

---

¹³ Psykiateres patologisering av homofili var imidlertid ikke over med dette. På denne bakgrunn kom Norsk Psykiatrisk Forening i 2000 med følgende uttalelse: "Homofili er ingen sykdom eller sykkelig tilstand, og kan derfor ikke være gjenstand for behandling. En 'behandling' hvis eneste hensikt er å endre seksuell legning fra homofil til heterofil må betraktes som etisk uforsvarlig, og hører ikke hjemme i helsevesenet" (Kjær 2001: 135-6).

blei foretatt. Men forestillinga om at hivsmitte medførte døden var fortsatt rådende i 1994. En hivpositiv informant i begynnelsen av 30-åra, som ikke hadde opplevd somatiske plager, hadde fått beskjed av legen om at prøvene han avla var helt fine, og hadde dermed ikke begynt å ta noen medisiner. Etter eget ønske hadde han likevel blitt innvilga uføretrygd, "for å oppleve litt pensjonisttid" før han skulle dø, slik han uttrykte egen motivasjon for dette. Et par år etter dette, høsten 1996, kunne nye medikamenter og behandlingsformer tilbys. Dette medførte at langt færre siden har utvikla aids, og at få dør av sykdommen (Iversen 2001: 276). En av informantene hadde aids, og store helseplager, og er dessverre mest sannsynlig død for mange år siden. Men 'pensjonisten' observerte jeg tilfeldig for et års tid sida, og han så fortsatt like godt ut. Denne endringa i livsutsikter gjør mange av de hivpositive informantenes betraktninger i 1994 rundt det å ha hiv, lite relevante i dag. En fokusering på disse forholdene ville i større grad ha gjort analysen utdatert, enn hva jeg mener den er blitt. Jeg har ikke hatt noe ønske om å underkommunisere hivepidemiens konsekvenser, og trekker hiv/aids inn der jeg mener det er relevant i analysen. Epidemien har selvsagt hatt voldsomme konsekvenser både for enkeltindivider og for homoseksuelle menn som gruppe. Mange mener aidskampen også har fungert som homokamp, og at en større åpenhet og toleranse overfor homofile siden 80-tallet, har vært en sideeffekt av arbeidet mot hiv/aids (ibid: 293). Sykdommen blei i sin tid brukt som argument for behovet om å støtte opp om forpliktende homofilt samliv, gjennom en partnerskapslov. Det er hevet over tvil at epidemien har vært, og er, særlig tett 'innvevd' i homoseksuelle menns liv.

På tross av at jeg har framheva at det finnes noen tendenser i intervjumaterialet, er mangfoldet samtidig det mest iøyenfallende, og noe av det som også slo lederen av evalueringsundersøkelsen (Prieur 1995: 53).

Livshistorieforskere har påpekt at det i den generelle norske befolkninga har funnet sted en tiltakende variasjon i identiteter, ambisjoner og livskvalitet (Almås m.fl. 1995: 104). Vi har altså fått et mer pluralistisk samfunn, og homoseksuelle

miljøer er en del av de mange delkulturene. Mangfoldet blant informantene tror jeg gjenspeiler dette; at menn realiserer homofil livsstil på flere ulike måter. Levekårsundersøkelsens konklusjon om at flere homofile omgikkes heterofile og homofile venner samtidig i økt grad, enn 20 år tidligere, og at det å være homofil var mer integrert i livets helhet for øvrig, angir det samme (Hegna m.fl. 1999: 309). Når det gjelder homoseksuelle, har som nevnt endringene i myndighetenes holdning, som i deler av befolkninga, snudd temmelig raskt. Jeg tror en slik rask endring, kombinert med et større kulturelt mangfold i samfunnet, gir utslag i form av stor divergens i synet på homofili i befolkninga. Jeg mener dette gjenspeilte seg i informantenes beretninger, ved at eksempelvis nær families reaksjon på eget familiemedlems (åpne) homofili kunne variere enormt.

I forbindelse med at dette var en undersøkelse om hiv/aids, inngikk detajert prat om informantenes sexliv. Også her var den store variasjonen iøyenfallende. Enkelte understreka hvor sentralt ekperimenterende sex med ulike partnere var for deres livskvalitet. Andre levde for tida i sølibat i påvente av et fast forhold. Mens majoriteten befant seg et sted imellom disse ytterpolene. Funnet støttes av et av resultatene i Reiersens (1993) kvalitative studie av hvordan 18 lesbiske og 16 homofile menn forvalta kjærlighet og seksualitet. Eksplisitt hovedfokus i hennes analyse var de lesbiske, mens hun benytta intervjuene med homofile menn som tydeliggjørende kontrastering:

Hva med de homofile mennene jeg intervjuet? Hvilke tanker hadde de om tilfeldig seksualitet? På mange måter synes jeg spekteret for homofile menns seksualitet var langt større enn for de lesbiske. På ei linje med sølibat som det ene ytterpunktet og svært tilfeldig seksualitet som det andre, ville de fleste lesbiske klumpet seg sammen på midten. Homofile menn ville derimot plassert seg over hele linja. Fra de som var svært kritisk til tilfeldig seksualitet, både på et teoretisk plan og i praksis, til de som ikke var det. (...) Selv om noen tok avstand til denne seksualitetsformen, kanskje særlig unge gutter, var det flere homofile menn som fortalte om hvordan de, eventuelt i deler av sitt liv, hadde anvendt en svært frigjort seksualitetspraksis (Reiersen 1993:80-1).

Reiersen mener hennes mannlige informanter fordelte seg jevnere langs kontinuumet hun tenker seg. Jeg tror gjerne "svært tilfeldig seksualitet" kan være beskrivende for den tilfeldige sexen som noen av hennes informanter hadde hatt, men antar at hun heller oppfatter motpolen til sølibat som (svært) hyppig forekomst av tilfeldig sex. Hun formulerer her at "noen", og "kanskje særlig unge gutter", blant hennes informanter tok avstand fra tilfeldig sex. Av det slutter jeg at minst en ikke var blant de unge, samtidig som dette gjaldt mer enn én av de unge, blant hennes 16 intervjuede menn. Utvalget hennes var primært folk hun rekrutterte ved å ta kontakt etter 'snøballmetode' fra homoorganisasjonen "Det Norske Forbundet av 1948" sine lokaler i Trondheim, og en del var sjølselekterte (ibid: 26). Hvilket innebærer et utvalg av primært 'aktivister'. Når jeg velger å gå inn på hennes utvalgsmetode, er det fordi polariseringa i Reiersens utvalg, ikke uten videre kan assosieres til hennes utvalgsmetode. Ved å rekruttere gjennom såpass ulike organisasjoner som vi gjorde, slik jeg tidligere har redegjort for, måtte vi nok i større grad forvente et stort spenn i seksuell aktivitet blant de intervjuede. Men om vi på bakgrunn av valg av organisasjoner måtte forvente oss at enkelte var seksuelt aktivt eksperimenterende, var det mer overraskende at flere informanter levde "seksuelt avholdende", som en gutt kalte det. Homoseksuell livsstil har jo, som nevnt, i langt større grad vært assosiert med seksuell promiskuitet. Informantene som levde i sølibat representerte noe annet og overraskende. Men også en større norsk kvantitativ undersøkelse, som jeg kommer tilbake til, har seinere vist at en del yngre homo-/biseksuelle menn har lite sex og få sexpartnere (Pedersen og Kristiansen 2003). Jeg har, som nevnt, valgt å konsentrere en del av analysen rundt de tre informantene som verken hadde tilfeldig sex eller kjæreste. I forbindelse med analysen av disse tre berører jeg også forhold som gjaldt langt flere informanters første tid i kontakt med andre homoseksuelle.

Hvis jeg skulle forsøke å plassere mine 20 informanter inn på en slik tenkt 'linjemodell' à la det Reiersen gjør, på bakgrunn av deres verdisyn, ville omtrent

halvparten av dem klynge seg rundt ett spesielt verdisyn med hensyn til tilfeldig sex. Disse mennene ga uttrykk for at tilfeldig sex var en etisk akseptabel måte å tilfredsstille egne seksuelle behov på, bare så lenge de ikke var i parforhold. Over halvparten av mine informanter mente de i tidligere livsfaser hadde hatt, eller for tida hadde, mye tilfeldig sex. Ikke overraskende var det svært stor variasjon i hva hver enkelt karakteriserte som (eventuelt for) mange seksuelle kontakter. Flere informanter syntes også tilfeldig sex var akseptabelt, sjøl om de befant seg i parforhold, så lenge dette var avklart med partner. At dette ikke sjeldent forekommer i norske homsepar er kjent (Prieur 1988 ; Reiersen 1993: 53-4). Mine informanter hadde gitt omfattende opplysninger om slike forhold i sine nåværende og tidligere parforhold. En del av disse forholdene vil jeg også ta for meg i analysen. Resten av dette kapitlet vil dreie seg om samlivsformer blant homser, og jeg vil rapportere om forekomsten av monogame forhold og såkalte åpne forhold hos informantene.

3.2 *Samlivsformer*

Informantene ga omfattende opplysninger om parforholdene de befant seg i, og som de hadde hatt tidligere. En kan tenke seg veldig mange ulike perspektiv når en intervjuer folk om deres parforhold. Siden dette var hiv/aids forskning, var det et stort fokus på sex, hvor både seksuell praksis med partner, og eventuell sex utafør forholdene var interessant. Derfor gir disse intervjuene også godt grunnlag for å beskrive hvordan mennene og deres kjærester forvalta sex i og utafør parforholdene, og hva kjærestene i det enkelte paret hadde prata med hverandre om når det gjaldt dette.

Når det gjelder sex utafør mannsparene så presenterer norsk forskning litt ulike oppfatninger. Forskerne bak en større Levekårsundersøkelse for homofile skriver:

Det stilles heller ikke spørsmål i spørreskjemaet som tar sikte på å bringe på det rene om respondentene lever i såkalt 'åpne' forhold, det vil si parforhold hvor de to partene tillater hverandre å ha sex også med andre personer. De fleste av de vi intervjuet ga imidlertid uttrykk for et nokså konvensjonelt syn på seksualitet og parforhold. Erik (ung) svarte for eksempel slik da han ble spurt om seksualitet er viktig for ham: "Det har jeg jo sagt før at seksualitet er noe du skal ha med den du er glad i. Sex gir varme og det gir trygghet og det er en måte å uttrykke følelser på" (Hegna m.fl. 1999:198).

Her refereres det altså først til en stor kvantitativ surveyundersøkelse, og siden til en kvalitativ intervjuundersøkelse av 11 menn og 12 kvinner (ibid:110). Jeg synes denne framstillinga etterlater flere uklarheter. Jeg får ikke tak i om det her er Erik, som part i et parforhold, som presenterer sitt syn på sex utafør sitt parforhold. Og at han slik skal illustrere holdninga til andelen av de 23 intervjuede som befant seg i parforhold, som ikke er oppgitt i antall. Eller om Eriks svar på "om seksualitet er viktig for ham", skal gjengi et representativt syn fra samtlige intervjuede om at all sex bør foregå i parforhold. Den siste tolkninga måtte vel heller omtales som konservativ enn "et konvensjonelt syn" i 1999, så jeg lander på min første tolkning. Min hovedinnvending er at jeg ikke tror det medfører riktighet at hverken homofile menn, med eller uten faste partnere, som gruppe(r) kan sies å ha et "nokså konvensjonelt syn på seksualitet og parforhold". Og jeg undrer meg over at en tilsynelatende framstiller lesbiske og homofile menns seksualmoral og sexatferd som sammenfallende. Om det så var det blant disse 23 informantene, så mener jeg det forelå mye annen kjent forskning som peker på at en ikke ubetydelig andel homoseksuelle menn lever promiskuøst, at 'åpne parforhold' har en viss utbredelse, og at det altså er en ulikhet mellom kjønnene (Prieur 1988 , 1995 ; Reiertsen 1993). Forfatterne understreker hvordan de ønska at flest mulig av de 23 intervjuede skulle være såkalt 'privatlivsorienterte' fordi tidligere undersøkelser så ofte hadde representert 'aktivister' og 'utefolk' (ibid:110-11). Men når de så tar dette 'privatlivsorienterte' utvalget til inntekt for homoseksuelle menns generelle seksualmoral, så mener jeg de selv gjør samme feil. De antyder generalisering på bakgrunn av informanter som heller ikke er representative. Hvis de mener å ha

belegg for at de 'privatlivsorienterte' utgjør majoriteten og dermed er mer representative, noe jeg ikke finner, så burde det vært framstilt. Bech (1989) beskriver hvordan han i en dansk undersøkelse om homoseksuelle menns levekår, også gikk inn for å rekrutterte 'privatlivsorienterte' til sine 20 livshistorier. Han kom fram til at det forelå et stort mangfold av seksuelle livsstiler blant informantene. Nå skal det sies at synliggjøring av mangfold også hadde vært et mål for Bech i denne studien. Foruten Bechs studie sitter jeg ellers med inntrykk av at de 'privatlivsorienterte' mennene som er i forhold, også har ulike syn på dette. Her er jeg inne på området 'egen erfaring som empiri', men også eksempelvis to av de mest 'privatlivsorienterte' informantene i mitt utvalg levde i såkalte åpne forhold. Men alt dette peker kanskje på noe av problemets kjerne i slike kvalitative studier; det blir lett slik at vi finner eller 'ser' det vi ønsker, og problematisk idet vi drar slutninger i retning av statistisk generalisering. Når forskerne bak den norske levekårsundersøkelsen først var interesserte i å formidle noe om dette emnet, synes jeg det hadde vært relevant og interessant om de hadde stilt spørsmål om 'åpne forhold' i den store kvantitative surveyundersøkelsen de foretok. Det ville ha gitt oss et langt bedre utgangspunkt for å mene noe om omfanget av dette spennende fenomenet blant homoseksuelle av begge kjønn i Norge. Men ved det hadde man selvfølgelig risikert å gjøre funn som kunne ha gjort at vi, med vår relativt nytilkjempede partnerskapslov, hadde framstått som mindre pyntelige.

Bech, referert over, er en som har forska og skrevet mye om forekomsten av ulike seksuelle livsstiler blant homoseksuelle menn. Med bakgrunn i egen og andres forskning slår han fast at det utover varige monogame forhold finnes tradisjoner for flere ulike livsformer blant homoseksuelle menn:

"e.g. serial monogamies; couples with institutionalized infidelity; marriages of convenience; organized ménage- à- trois set- ups; close, steady, non- sexual two- person friendships; ways of life that centre around the social life of organizations, friendship networks or pub environments; intense intercourse with pornography; and combinations of these" (Bech 1997:147).

Han mener storsamfunnets kulturelle ideal om det langvarige, monogame parforholdet fungerer tyrannisk overfor mange homoseksuelle, ved at det i så stor grad gir de mange menneskene som befinner seg utafør det stor grad av skyldfølelse. Han poengterer nødvendigheten av å forsøke å se etter kvalitetene i disse ulike homoseksuelle livsstilene på en mer fordomsfri måte enn hva som har vært vanlig¹⁴. Adekvate kriterier for et godt liv mener han best avgjøres ved å forholde seg realistisk til folks eksisterende livsvilkår, og se på mulighetene og begrensningene disse livsvilkåra gir. Han beskriver homoseksuelle menns ofte karakteristiske mobilitet, i form av forandring, oppbrudd og rastløshet. Dette betrakter han som følgene av fravær av sikre fellesskap, samt at identiteter nå er prosjekter i forandring, og ikke lenger faste. Og byens masser og muligheter begunstiger denne utviklinga. Slik betrakter Bech en del homoseksuelle menns eksperimenterende livsstil som et adekvat svar på deres livsvilkår, og han tror folk ofte bare lever slik i enkelte livsfaser. Videre avviser han et sykeliggjørende psykodynamisk syn på livsstilen til mange homoseksuelle menn, som uttrykk for en narsistisk personlighetsforstyrrelse eller 'pubertal fiksering'. Bech mener homoseksuelle menn utgjør ei befolkningsgruppe hvor en del individer opptrer annerledes enn i andre grupper, som følge av at de befinner seg ekstra tett på livsvilkår som kjennetegner moderniteten. På denne bakgrunn hevder han studier av homoseksuelle menn, kan være spesielt velegna i nettopp studier av (sein)modernitet. Og han mener det i stor grad er livsvilkår som i (sein)moderniteten i økende grad gjelder stadig flere befolkningsgrupper, som han gjennom sine studier av homoseksuelle menn har belyst (ibid:147-8; Bech 1999).

Giddens påpeker at betegnelsen 'forhold' er en relativt ny språklig betegnelse. Sjøl innfører han begrepet 'det rene forhold', og bruker det om moderne parforhold. Det viser til en relasjon mellom to mennesker som bare

---

¹⁴ Prieur (1988) har for øvrig påpekt det samme i sin forskning på homoseksuelle menn i Norge.

oppretholdes for sin egen skyld, bare så lenge den tilfredsstillende begge parter, og forutsetter en fri og åpen kommunikasjon. Kriterier som ligger utafør relasjonen, som tradisjoner, slektskap eller sosiale forpliktelser er ikke lenger avgjørende. Giddens mener færre ekteskap i de lavere klasser kan karakteriseres som rene forhold, enn i høyere sosiale lag. Han mener for øvrig det rene forhold er prototypen på stadig flere av de relasjoner mennesker har til hverandre i vårt samfunn. Samtidig har seksualiteten utvikla seg parallelt, og er dels beslekta med, med rene forhold. (Giddens 1994: 63, 190 ; 2000: 15-6). Seksualiteten i (høy)moderne samfunn som vårt kaller han 'den plastiske seksualitet'. Gjennom stadig mer effektive prevensjonsmetoder er ikke sex lenger uløselig knytta til forplantning, slekt og tradisjon. Han mener dette har medført at seksualiteten på en helt ny måte har blitt formbar/plastisk for individer av begge kjønn. Hvilket innebærer at seksualiteten dermed kan inngå som en egenskap ved det enkelte menneskets karakter. Seksuell frigjøring består i følge Giddens i at denne plastiske seksualiteten inngår i selvets refleksive prosjekt (Giddens 1994: 34-5, 190). Pedersen skriver at det har vært reist tiltakende kritikk mot Giddens, og at hans teori ofte regnes som naiv av andre med seksualitet som forskningsfelt. Som i resten av sin sosiologi kritiseres Giddens også her for å legge for stor vekt på aktørenes egne valg, og for å overse strukturenes betydning/strukturelle forhold. Pedersen eksemplifiserer her med hvor sakte eksempelvis likestillinga går i heteroseksuelle forhold, og hvordan tradisjoner og tradisjonell arbeidsfordeling fortsatt har fotfeste (Pedersen 2005: 27-9).

I forhold til mine informanter blir det også tydelig hvordan Giddens teori ikke virker særlig egna til å opplyse den seksuelle atferden til informantene som er nærmest knytta til tradisjonelle verdier og opprinnelsesfamilie. Informantene som levde i sølibat, framstod slett ikke som frigjorte fra fortidas begrensende normer. Og en del tilfeldig sex informantene rapporterte om var ikke mellom autonome likestilte individer, men foregikk i maktjevne relasjoner. Jeg kan si meg enig med kritikken som påpeker at Giddens glemmer subjektivitetens sosiale basis, og at

sosial ulikhet og maktforhold slik lett overses (Krange og Øya 2005: 140-1). Samtidig oppfatter jeg at Giddens begreper om plastisk seksualitet og rene forhold griper virkeligheten til en del av mine mer moderne, individualistiske informanter godt. Giddens framholder også homoseksuelle som pionerer og eksperimentatorer i rene forhold og plastisk seksualitet. Han hevder likhet i økonomi og utførelse av virksomheter gjerne er større i sammekjønnsforhold. Og at forholdene generelt preges av mer likhet og mindre komplementaritet enn hos heteroseksuelle. Han mener episodisk sex, fullstendig løsrevet fra forplantning, blomstrer hos homoseksuelle av beggekjønn, men i særdeleshet blant menn. Han framhever at sex utafør faste forhold oftere enn hos heterofile foregår med partnerens viten, men framhever at også dette er mest utbredt blant menn (Giddens 1994: 136-47). Weeks refererer forskning som berører en språklig vending fra å handle om forpliktelse og plikt, til gjensidig ansvar og forhandlinger. Og om hvordan blodsband som innebærer opplevelse av forpliktelser, samtidig kan omtales med de rene relasjoners språkføring om valg og forhandlinger. Weeks hevder valgte relasjoner kan være sterkere enn tilskrevne, nettopp i kraft av at de er valgte. Han bruker både egen og andres forskning til underbyggelse av at rene forhold er mest utbredte 'utafør heteroseksuelle forhold' (Weeks 1999: 42-5). Det at en del homoseksuelle menn i parforhold, også har sex med andre med fast partners vitende, var også rikt representert i mitt utvalg. Dette kaller jeg, med Bechs betegnelse, institusjonalisert utroskap. Informantene som levde i slike forhold, kommer jeg snart tilbake til. Men først vil jeg se på monogamiets stilling blant mine informanter.

3.2.1 Monogamiets stilling hos informantene

Betegnelsen monogami, som opprinnelig betyr engifte, blei av informanter og intervjuer benytta synonymt med seksuell eksklusivitet mellom to i et fast forhold. I de fleste forholdene informantene rapporterte å ha hatt, var monogami avtalt,

eller så selvfølgelig at det ikke var tematisert. Slik var det tydelig at monogamiet stod sterkt som modell og ideal for de fleste. Likevel var det ikke mange av disse forholdene som hadde vært langvarige. Såkalt serie-monogami var svært utbredt. Jeg skal her først konkretisere disse forholdene i materialet ved hjelp av noe tallfesting.

Av 19 informanter¹⁵ var det likevel ikke flere enn tre som har hatt monogame parforhold av mer enn to års varighet. Kjell hadde et monogamt forhold til ei jente i tre år, og Terje og partneren var monogame de 3-4 første åra av forholdet. Bare Robert rapporterte å ha vært i et monogamt forhold lenger enn dette. Disse forholdene blei inngått da de tre og deres kjærester var unge. Forholdene, for Kjell og Roberts del, og perioden da forholdet var monogamt i Terjes tilfelle, var over da de var i midten av 20-åra.

Av 11 informanter fra 17-30 år tilkjennega åtte at sex med andre enn kjæresten var noe de tok avstand ifra, i egne erfarte eller tenkte parforhold. Bare en av disse åtte bekrefta at han sjøl har vært utro mot noen kjæreste, og da var ifølge ham forholdet uansett i ferd med å bli avslutta. Av disse åtte hadde fem erfaring ifra parforhold med varighet ifra 6-18 måneder, mens bare en har vært i noe parforhold med varighet utover dette.

Ingen av de ni informantene over 30 år ga uttrykk for tilsvarende sterke følelser og motforestillinger mot tilfeldig sex utafør faste parforhold, som en del av de opp til 30 år. I forholdene inngått av informantene over 30 år fortalte flere at de sjøl hadde brutt avtaler med partnere om ikke å ha sex utafør forholdet. Og dette hadde skjedd kortere tid etter at forholdene var inngåtte, sammenlikna med gruppa opp til 30 år. Samtlige av de ni hadde utbredt erfaring med tilfeldig sex.

Skisseringa av denne tendensen i materialet må ikke oppfattes slik at hverken alder eller utstrakt erfaring med parforhold og tilfeldig sex var entydig

---

¹⁵ Informanten rekruttert på bakgrunn av å være helsearbeider blei ikke spurt om akkurat dette.

for informantenes stillingstagen til monogami. Eksempelvis hadde en av de unge, som relativt seksuelt uerfaren, foreslått for sin første kjæreste at de kunne ha sex med andre ifra starten av forholdet “uten at det betydde noe”. Han begrunna dette med at kjæresten bodde i utlandet, og at de ikke fikk truffet hverandre så ofte. Dette blei riktignok aldri realisert fordi monogami var viktig for den ennå yngre kjæresten. Mens to godt voksne med mye erfaring ifra tilfeldig sex og parforhold, ikke hadde erfaring ifra såkalte åpne forhold. Utvalgets ytterpunkter hva angår både egen seksuell praksis og holdninga til monogami, representerer dessuten de to eldste i aldersgruppa unge voksne, Finn og Petter.

3.2.2 Institusjonalisert utroskap

Parforhold med institusjonalisert utroskap er, som nevnt, en av de livsformene Bech flere steder skriver det eksisterer tradisjon for i den mannlige homoseksuelle verden (Bech 1997:147). Likevel har jeg ikke funnet noen eksplisitt definisjon på betegnelsen institusjonalisert utroskap i arbeidene hans. Jeg oppfatter det klart slik at Bechs formulering henspiller på partenes formulerte, eller stilltiende, overenskomst om å tillate hverandre uforpliktende sex med andre. Utroskap blir på denne måten forsøkt regulert og inkludert som akseptabel atferd i parforholdet, altså en type institusjonalisering. Samtidig forstår jeg Bech slik at han med denne betegnelsen også viser til institusjonene som ofte oppsøkes av menn i faste forhold for uforpliktende, anonym sex med andre menn, altså saunaer, bestemte bad, toaletter og lignende. Saunaenes hovedformål er jo å tilrettelegge for slik uforpliktende, anonym sex, ut over at de er kommersielle foretak (Bech 1989: 275).

Jeg oppfatter institusjonalisert utroskap som en treffende betegnelse på dette fenomenet, som også er rikt representert blant mine informanter. Derfor velger jeg å benytte den, selv om de fleste av informantene nok ikke ville kunne identifisere ‘ordningen’ i parforholdene sine med den. Sex utafør forholdet, som mange andre vil kalle utroskap, var jo av disse informantene ofte nettopp ikke definert som det.

Betegnelsene informantene sjøl brukte varierte, og begrepsbruken reflekterte ofte synet som gjaldt i de respektive forholdene. Det kunne være kreative sammenstillinger av ord, som jeg aldri tidligere hadde hørt. To informanter snakka eksempelvis om forhold med "åpne sidesprang", men benytta ikke termen åpne forhold. Åpenhet om sidesprang illustrerte for en av dem at han og kjæresten plikta å orientere hverandre om all sex med andre. Når formuleringa sidesprang fortsatt var med, så indikerte nok det i dette forholdet, at det var uønska, og ikke måtte overdrives. Og at parforholdet var det viktige. Åpne forhold gir lett assosiasjoner om at partene gjør det de sjøl ønsker uten innblanding, og ville i dette forholdet ha vært en mindre beskrivende betegnelse for hvordan de hadde det. Begrepsbruken var ikke alltid indikator for praksis og syn på dette i det enkelte forholdet, men kunne også reflektere akkurat det.

Ingen av informantene mine rapporterte å være i forhold hvor de var usikre på hvorvidt partneren kjente til deres sex med andre, eller vice versa. Ei heller at de ikke ønska å vite slikt om hverandre, slik det har framkommet at "mange" i tidligere undersøkelser har foretrukket det (Prieur 1988: 43-4). Forekomsten av hiv/aids forklarer nok en del av denne endringa, og er noe jeg kommer tilbake til. Seks informanter befant seg i forhold med institusjonalisert utroskap på intervju tidspunktet, mens to andre rapporterte å ha vært i slike forhold tidligere. Åpenheten rundt dette, ofte med spesifiserte retningslinjer, var slående i mannsforholdene.

De åtte forholdene var svært ulike, også med hensyn til forekomsten og oppfatninga av sex utafør forholdene. I et av parene hadde ikke partnerne hatt sex med hverandre, bare med andre. Som jeg skal komme tilbake til, så ville nok ikke Bech en gang ha klassifisert dette parforholdet som parforhold. I et av parene var aksepten av sex utafør forholdet såpass lav, at Bech kanskje igjen kunne ha sparka meg på leggen. Jeg tror han kunne ha ment at sex utafør forholdet var for lite akseptert til å kvalifisere til betegnelsen. Men siden det også i dette forholdet forelå avtalte retningslinjer for tilstrekkelig grad av tilfeldighet ved framtidige

”åpne sidesprang”, samt for hva slags sex som kvalifiserte for kondombruk, har jeg funnet det riktig å innlemme forholdet i min bruk av begrepet institusjonalisert utroskap her.

Hyppig forekomst av sex utafor forholdene, sammenfalt ofte med at parene hadde et positivt syn på det. Men i kortere faser med sterk forelskelse, valgte også enkelte av disse informantene å leve monogamt. I noen av forholdene var monogamiet den første perioden en sentral verdi, og avtalene for sex med andre var resultatet av en prosess. Mens monogami som ideal, allerede før inngåelsen av forholdet var forkasta av de øvrige. Dette gjenspeilte også flere andre ulikheter. Jeg fant det dermed hensiktsmessig å ta for meg disse parforholdene som to grupper, i hvert sitt kapittel.

Et forhold som ikke passa helt inn i denne todelinga var Martins ekteskap. Som eldstemann i utvalget presenterte jeg et resymé om han tidligere. Så var det da også det eneste heteroseksuelle forholdet. Selv om kona var informert om hans seksuelle orientering lenge før ekteskapets inngåelse, var det litt uklart om hun hadde vært innforstått med at han ville fortsette å ha sex med menn. Oppfatningene og forståelsen av (homo)seksualitet var annerledes på tidlig 70-tall. Hun aksepterte det i hvert fall greit nå, men hun hadde reagert da hun forstod han hadde truffet samme mann flere ganger. Det skulle være tilfeldig sex. Martins sex utafor forholdet, fulgte dermed de samme retningslinjene som mennene i forholdene hvor aksept for sex med andre var resultatet av en prosess. I dette heterofile paret var altså begge innforstått med situasjonen. Om det forelå en gjensidig frihet i dette forholdet, og om hun hadde hatt sex med andre enn ham, framkom ikke. Gjensidigheten var et viktig element i de homoseksuelle parenes avtaler. En interessant kontrast til mannsparene var mangelen på en tilsvarende eksplisitt avtale.

4) Monogami eller sølibat

Dette skal omhandle analyse i forbindelse med homsene som valgte å avstå fra tilfeldig sex, selv om de ikke hadde kjærester. En del yngre gutter og menns vansker i møtet med en homoseksuell livsstil vil og bli belyst.

Majoriteten av informantene rapporterte om kortere eller lengre perioder av livet hvor de hadde levd i sølibat, i betydninga "seksuelt avholdende", slik det også blei formulert. Flere av de hivpositive informantene avstod fra seksuell kontakt etter at de hadde testa positivt på hiv, fordi sex med andre da blei for vanskelig i kortere eller lengre tid. Det er imidlertid ikke denne sistnevnte varianten av sølibat jeg velger å fokusere på her.

De øvrige informantenes perioder med sølibat fant oftest sted før informantene oppsøkte kontakt med andre homoseksuelle, eller i hvert fall før en mer jevnlig kontakt var oppretta. Majoriteten hadde likevel også seinere i perioder hatt et sporadisk sexliv. Utsatt seksualitet var sterkt representert i utvalget. Flere av de voksne hadde debutert seint. To var henholdsvis 25 og 26 år. En av de biseksuelle hadde første gang sex med en mann da han var i samme alder.

Hans (ung), Kristian (ung) og Finn (ung voksen), levde "seksuelt avholdende" på intervjutidspunktet, uten at dette hadde sin årsak i (frykt for) hivsmitte, og til tross for at de hadde mye kontakt med andre homoseksuelle. Kanskje enkelte av de voksne informantene også hadde valgt som Hans eller Kristian, å leve seksuelt avholdende i perioder da de var yngre. Når dette ikke kom fram i intervjuene med flere av de voksne, så var det kanskje fordi slike hendelser lå såpass langt tilbake i tid, og dermed ikke blei utdypa på samme måte. Det som gjør at jeg tenker på dette som en mulighet, er hvordan en del av de voksne også beskrev møtet med homsemiljøet som en prosess med mye friksjon. Men ingen av de andre informantene hadde en seksualmoral og seksuell historie som Finn. Gjennom å belyse disse informantenes avvisning av tilfeldig sex, ønsker

jeg samtidig å anskueliggjøre hvordan inngangen til et voksenliv som homofil kan arte seg. Og hvordan dette kan påvirkes av oppvekstforhold.

De tre ga sterkest av samtlige uttrykk for at de var skeptiske til å ha tilfeldig sex, og de hadde også avgjort minst erfaring med det. Deres eget syn på (tilfeldig) sex blei gjerne framlagt i kontrast til hvordan de opplevde dette i homofile miljøer, slik Hans gjorde her:

Det [sex] er en del av et forhold da, men jeg synes ikke det er det som er det viktigste. Og jeg synes det virker som om det er, i homosemiljøet, så virker det – av og til da – som om det er det folk legger vekt på. Du kan si det er det folk legger vekt på. (...) Det virka som om det hele var basert på et engangsforhold, sexgrunnlag liksom. At det var basert på det, det eneste som foregikk. Men det jeg, som sagt, var på utkikk etter var kjærlighet. Å bli forelsket i en person.

Som Hans opplevde også de andre unge, samt Finn, det homofile miljøet som sexfokuseret i for stor grad. I særdeleshet miljøet på de kommersielle utestedene, men kritikken omfatta også kretser i enkelte organisasjoner og mer private miljøer.

Hans, Kristian og Finn nedtona viktigheten av å ha sex. Med det mente de at sex var noe de kunne greie seg uten i perioder, eventuelt så lenge de ikke hadde kjæreste. Som Hans uttrykte over, var han kritisk til tilfeldig sex nettopp fordi seksuelt samvær innebar noe dypt alvorlig for ham. Sex knytta disse tre til et romantisk kjærlighetsprosjekt, og noe som altså var for viktig til og praktiseres med mange tilfeldige partnere.

4.1 *Seksualitet til besvær*

Mens Hans, Kristian og Finn var på "på utkikk etter kjærlighet", hadde de gjort seg seksuelle erfaringer med menn som de i ettertid angra på. Mange av de andre informantene rapporterte tidligere å ha gjort seg liknende seksuelle erfaringer sjøl.

Jeg velger å gjengi et lengre utdrag av intervjuet med Hans nedenfor, fordi det er så beskrivende og representativt for seksuelle erfaringer mange av informantene rapporterte å ha hatt, like etter at de begynte å oppsøke andre homoseksuelle:

Det som skjedde var at han sa: "Skal vi gå inn og slå oss ned i senga?" Så sa jeg, at jeg ikke vet om tiden er inne for det. Jeg viste til at jeg var litt.. Han trodde at jeg var litt usikker antakeligvis da, og ikke turde gjøre dette her. Men det jeg mente da, det var ikke det at jeg ikke turde, eller.. Men jeg var rett og slett ikke klar. Og jeg kjente ikke han egentlig godt nok. Og ikke hatt tid til å utvikle noe skikkelige følelser. Og så hadde jeg ikke bestemt meg.. om dette skulle være et.. et vennskap, eller.. Jeg hadde egentlig ikke hatt noen venner i homsemiljøet da. Så jeg baserte meg på å ha dette som et vennskap først og fremst da. Så.. Men jeg hadde jo mistanke om at dette kunne bli noe.. forhold etter hvert. Så han.. Til slutt så bare ble jeg med ham. Så tok han med meg.. Eller vi gikk inn på soverommet da. Så lå vi ved siden av hverandre med klærne på. Så begynte han å kle av seg, og kle av meg også da. Så onanerte vi hverandre og.. Men jeg må vel ha innsett og forstått at det var ikke noe ekte ved det, og da klarte jeg ikke helt å forholde meg til det da. For jeg var ikke interessert i å ha noe som ikke var riktig. Fra han sin side..

(Tenker du på at du ikke var klar for å bli kjæreste med ham, det at du ikke var kåt, eller..?)

Jeg var ikke klar for å bli kjæreste med ham - pluss at jeg var ikke så interessert i ham, så kåt på ham egentlig. Men han var jo kåt på meg, så han fikk jo det han var interessert i da. Selv om det kanskje høres jo litt stygt ut!

(Ja, synes du han brukte situasjonen litt liksom?)

Jo, han gjorde nok det. Han hadde jo alle kortene, i og med at jeg var såpass ny. Jeg visste ikke helt.. hvordan dette fungerte da.. ute i miljøet. Hva som skjer, ikke sant. Så han.. han hadde alle kortene i hånda.

(Ja, hva tenker du rundt det?)

Jo, jeg tenkte jo da at; det kan da ikke være eneste måten. Det kan jo ikke være sånn det skal være liksom. Så.. Nei, jeg bare ble.. Jeg ble litt sur på meg da, for jeg hadde jo latt meg lure. Eller, det kan jeg jo ikke si, for jeg visste jo litt hva jeg gjorde.. Eller, jeg visste hva jeg gjorde da. Men at jeg ikke

turde å stoppe det før da! Nå har jeg innsett at dette var jo ikke noe for meg da, egentlig. Og jeg vet jo det at hvis jeg ikke hadde gjort det, så hadde vi antakeligvis vært venner ennå. Ordentlige venner da. Og han hadde kanskje fått noe mer ut av et vennskap med meg, enn av å ligge isammen med meg en natt.

Hans formidla klart her sin ambivalens og usikkerhet i situasjonen, og antakelig framstod han som utydelig for den andre. Beretninga viser hvordan han etter hvert frivillig gikk inn på soverommet, men samtidig følte det som om han passivt blei "tatt med" av den omkring 10 år eldre pådriveren, for så å bli "kledd av". Relasjonen var udefinert, og Hans tenkte den kanskje kunne utvikle seg til et parforhold. Med oppfattelsen av at det ikke var "noe ekte ved det", sikta han til opplevelsen av at den andres intensjon bare var å ha sex med ham, og ikke innlede noe forhold. Dermed var ikke dette en "riktig" relasjon for Hans å ha sex i. Han trodde sjøl dette var grunnen til at sexen også blei utilfredsstillende for ham. Her synes jeg uttalelsen hans er litt tvetydig, og også åpner for en annen tolkning. Kanskje var det like gjerne slik at han først erfarte sexen som utilfredsstillende, og så trakk slutninga om at det skyldtes at relasjonen ikke oppfylte hans moralske krav. Uansett hadde han ikke utbytte av sexen. Likevel "turde" han ikke si ifra og avbryte situasjonen. Han beskriver godt her hvordan den eldre, mer erfarne, benytta seg av hans usikkerhet til å tilfredsstillende egne seksuelle behov, mens han sjøl verken oppnådde seksuell tilfredsstillende, parforhold eller vennskap - bare et bekjentskap. Etterpå angra han på at han hadde "latt seg lure" til å ha sex han ikke kjente seg klar for, og angra på at han sjøl ikke hadde avbrutt hendelsen.

Med en større surveyundersøkelse som empirisk utgangspunkt, har Krange og Pedersen (1999) skrevet om unge menneskers angreerfaringer i forhold til sex. Datamaterialet de benytter er fra 1993, og ungdommenes gjennomsnittsalder rundt 19 år. Flere av mine unge informanter tilhørte dermed alderskohorten deres utvalg tok for seg. Omtrent hver tredje ungdom i disse forskernes studie hadde hatt frivillig sex, som de i ettertid angra (ibid: 58). De skilte to hovedformer for anger; mangelfulle kvaliteter ved relasjonen og instrumentelle bekymringer.

Førstnevnte forekom absolutt hyppigst, og dreide seg oftest om brudd med kjærlighetskravet. Det vil si en norm om at sex skal skje mellom to som er glade i hverandre, i rammen av - eller som innledning til, et fast forhold. Skjeve forhold er betegnelsen de benytter, om bare den ene er motivert av kjærlighetsnormen. De instrumentelle bekymringene dreide seg om de seksuelle handlingenes (mulige) konsekvenser, som kjønnsykdommer, graviditet, 'dårlig rykte' eller annet. Disse blei mindre hyppig rapportert.

Sitatet med Hans over illustrerer tydelig hvordan anger konnoterer til smerte, ansvar og vrede (ibid:46). Han hadde blitt lurt, men pekte på eget ansvar ved at han hadde latt seg lure; han burde visst, eller visste bedre. Og han var irritert på seg sjøl fordi han ikke avbrøyt sexen, etter at han hadde erkjent at situasjonen kjentes feil. Angeren hans var altså utslag av flere forhold. Ved ikke å avbryte sex, som han ikke sjøl fikk utbytte av, brøyt han en moderne norm om å vise forventet handlingsautonomi under plastisk seksualitet i rene relasjoner (Giddens 1994: 35, 63). Angeren var også et utslag av en kvalitativ mangel ved relasjonen til den andre. Han angra fordi han ikke hadde vært tro mot sin egen kjærlighetsnorm. I og med at Hans samtidig hadde i tankene at relasjonen kunne utvikle seg til et parforhold, mens det er lite sannsynlig at den voksne partneren tenkte det, var det også en skjev relasjon slik Krange og Pedersen definerer det.

Jeg mener intervjuutdraget samtidig slående illustrerer i hvilken grad relasjonen mellom Hans og den andre var skjev i en annen forstand; ved det asymmetriske maktforholdet. Hans fortalte her at han nylig hadde oppsøkt homsemiljøet, og ennå ikke hadde noen homofile venner. Han forsøkte å skaffe seg homofile venner, og han prøvde å finne seg en kjæreste. Men homsemiljøet representerte en ny og ukjent kultur, og han var usikker på "hvordan dette fungerte", og usikker på seg selv. Som ung homse var han motivert for å opparbeide seg slik kompetanse og erfaring. Da han etter hvert befant seg i en seksuell situasjon som kjentes feil, så var han for usikker til å avbryte den. Følelsen av å ha "latt seg lure", uttrykte en opplevelse av manglende oversikt og kontroll,

og av å ha blitt manipulert av den andre. Hendelsen fant også i fysisk forstand sted på den andres hjemmebane.

I Krange og Pedersens ungdomsundersøkelse, som jeg beskrev over, hadde de fleste angreerfaringene funnet sted i jevnaldermiljøer innafor rammer som ungdommene kjente. Ungdommene kjente oftest spillereglene og tilgjengelige script. Med utgangspunkt i ei ung jente som angra på sex hun hadde hatt med en voksen, lokal mann under en ferietur i Marokko, peker Pedersen på forhold ved det å gjøre tidlige seksuelle erfaringer med en person man ikke kjenner, i en fremmed kultur. Mangelen på kunnskap om den andre og den andres forventninger, lite kunnskap om kulturen, manglende symmetri og maktujevnhet mellom partene, gjør at en ikke på samme måte kan lene seg på kjente script. For å manøvrere i en slik situasjon blir det desto viktigere å ha en bagasje av god selvfølelse, emosjonell trygghet og generell kulturell kompetanse (Pedersen 2005: 77-9).

Pedersens analyse her mener jeg har stor grad av overføringsverdi til den omtalte erfaringa til Hans, slik jeg har beskrevet den over. Variasjoner av beretninga til Hans, om å være nye i homsemiljøet, og ha kjent seg seksuelt utnytta/“brukt” av mer seksuelt erfarne, eldre partnere, rapporterte hele sju av de åtte yngste informantene, og flere av de eldre. Utilstrekkelig emosjonell trygghet og manglende kulturell kompetanse var også helt klart faktorer som gjorde det vanskeligere å ivareta egne behov i disse situasjonene, slik Pedersen påpeker. Mange av mine informanter mangla dessuten totalt erfaringa og kompetansen som tidligere (hetero)seksuell utprøving med jevnaldrende i kjente omgivelser ville ha gitt ¹⁶. Minst emosjonell trygghet og kulturell kompetanse medførte at det var de som var yngst idet de oppsøkte andre homoseksuelle, som generelt var mest utsatte for seksuell utnytting.

---

¹⁶ Dette utdypes forbindelse med informanten Kristian i kapittel 4.3.

Den såkalte instrumentelle bekymringa Hans presenterte i sitatet var en forspilt mulighet for vennskap. Han formulerte sin mangel på homofile venner, og behovet for å få det i denne fasen, slik mange andre informanter også gjorde. Dette behovet blei forståelig nok ennå tydeligere formulert hos de, som heller ikke hadde andre nære venner, som Hans. Ønsket om å oppnå vennskap var ofte en viktig del av motivasjonen for å besøke den andre. En slik asymmetrisk relasjon er antakelig uansett et vanskelig utgangspunkt for vennskap, i vår kultur hvor likhet er så sentralt for opplevelsen av å "passe sammen", og kunne bekrefte hverandres identiteter (Gullestad 2002: 82-5). Å ha kjent seg manipulert til sex, er nok heller ikke noe gunstig utgangspunkt for godt vennskap. Disse informantene hadde et så meningsstungt forhold til sex, at det var uaktuelt å ha sex med venner, eller bli venn med noen de hadde hatt sex med. Dette var nok for en del av de voksne mennene de traff ganske sikkert annerledes, siden mange homoseksuelle menn har venner som også er elskere (Nardi 1992: 114)¹⁷.

I og med at sexpartneren til Hans her tok ansvar for at det blei brukt kondom, bekymra han seg ikke for å ha fått hiv eller andre kjønnssykdommer. To av de andre unge strevde med å klare og beskytte seg mot hivsmitte, og å praktisere sikrere sex slik de sjøl ønska det, i disse asymmetriske relasjonene med mer erfarne menn. En av dem var utvalgets yngstemann Lars, omtalt 3.1. Siden hiv i 1994 blei ansett for å ha dødelig utgang, var dette selvsagt en svært alvorlig bekymring. Frykt for hivsmitte inngikk som et viktig aspekt i mange av fortellingene om å ha kjent seg "brukt" av mer erfarne menn, blant de som debuterte homoseksuelt etter at sykdommen hadde fått en viss utbredelse her¹⁸.

I surveyundersøkelsen, som jeg har referert til ovenfor, skisserer forskerne et av hovedmønstrene vedrørende kjønn. Jentene angret ofte etter skjeve relasjoner,

---

¹⁷ Noe også en del av mine informanter rapporterte om.

¹⁸ Bekymring for å ha fått hiv, etter sex hvor de antok at det forelå smitterisiko, var også viktigste årsak til at majoriteten av samtlige av informantene i ettertid hadde angra på frivillig sex.

hvor de har kjent seg lurt. Noe færre gutter angrer, og når de gjør det, så er det ofte nettopp fordi de har påført jentene denne smerten. Selv om kjærlighetsnormen står sterkt hos begge kjønn, foreligger det samtidig doble standarder og kjønna praksis (Krange og Pedersen 1999: 59). I episodene mine informanter rapporterte hadde de kjent seg lurt til sex, eller til å ha ubeskytta sex. Middelthons forskning på unge homser viser at den mest erfarne gjerne avgjør om det blir sikrere sex eller ikke (Iversen 2001: 292). Mennene mine unge informanter møtte utøvde press for å tilfredsstille egne seksuelle lyster, slik en del av de heterofile guttene i overnevnte undersøkelse hadde gjort overfor jentene. For mange av de unge homsene kom det som en overraskelse og skuffelse, at også homofile menn utøvde denne siden ved en tradisjonell, hegemonisk maskulinitet. Hans var i sitatet over ikke bare irritert på seg sjøl, han var skuffa over den voksne mannens atferd også.

Det var mange faktorer som så ut til å bidra til de yngstes utbredte kontakt med voksne menn, i den fasen de begynte å oppsøke andre homofile. Med den sårbarheten for å oppleve seg manipulert som det innebar. Noen hadde søkt seg til mer erfarne menn, fordi de ønska å få bekrefta sin identitet som homser av noen som hadde større trygghet og erfaring med det å leve homoseksuelt. Minst like utslagsgivende som disse pull-faktorene, var imidlertid forhold som gjorde det vanskelig for de unge guttene å oppnå samvær med andre i samme situasjon. Viktige faktorer her var at de unge sjelden disponerte egne boliger, ofte var økonomisk avhengige av foreldre, og oftest foreløpig hemmeligholdt sin homoseksualitet. La meg igjen illustrere med Hans. Han bodde hjemme, og turde ikke invitere andre, ei heller skjulte, homofile gutter til familiens bolig i Oslo. Han begrunna dette med frykt for at familien da skulle forstå at han var homoseksuell, blant annet fordi han lenge hadde vist påtakelig liten interesse for samvær med jenter. Han var redd for sanksjonene ved en eventuell "avsløring", og mente han i verste fall kunne bli kasta ut hjemmefra. En av hans eldre, heterofile søsken hadde noen år tidligere valgt seg en samboer som ikke var akseptert av familien. Dette

sanksjonerte foreldrene med å erklære sitt barn *persona non grata* i et par år. Så frykten til Hans var ikke ubegrunna. Når en gutt i en slik livssituasjon skal oppsøke andre homofile i hemmelighet, så blir det vanskelig om de andre ikke har en bolig hvor samvær, og eventuelt sex, kan foregå. Slik den voksne mannen Hans fortalte om over hadde. Jevnaldrende gutter vil ofte ikke ha det. Like før intervjuet hadde Hans truffet en jevnaldrende homofil gutt, og han var oppglødd over sitt livs første gjengjeldte forelskelse. Denne gutten bodde imidlertid også fortsatt i sitt oppvekshjem. Dermed disponerte de ikke noe privat sted. For "paraktig" samvær i det offentlige rom, som kunne bli observert av heterofile kjente, kunne også føre til "mistanke" og "avsløring". Foreløpig hadde de derfor verken fått realisert sosialt eller seksuelt samvær slik de ønska. Mangelen på et sted å være var et problem de ennå ikke hadde funnet noen løsning på. Sosialt og seksuelt samvær med jevnaldrende gutter blir ikke enkelt under slike betingelser. For de som identifiserte seg som homser i lavest alder, så alternativet til asymmetriske relasjoner til mer erfarne menn, som "hadde alle kortene", oftest ut til å være utsatt seksualitet/onani og drømmer hjemme på gutterommet.

Dette funnet av mye ensom onani og lite promiskuitet blant mange unge homser, finner støtte i en undersøkelse av Pedersen og Kristiansen (2003). De har med utgangspunkt i et større befolkningsrepresentativt survey- materiale, og en del kvalitative intervjuer, undersøkt forholdet mellom homoseksuelle erfaringer, følt interesse for eget kjønn, og identitet. Informantene deres var født på slutten av 70-tallet. Mennene med en "klar homo-/bifil orientering" identifiserte seksualvarianten sin ofte tidlig i tenårene, og halvparten av dem hadde aldri hatt sex med kvinner. De scoret høyt på onani-aktivitet, var sjeldent etablert i kjæreste- og parforhold og hadde sjeldnere sex med partnere. Forskerne fant ingen dekning for forestillinger om promiskuitet blant disse unge homo-/biseksuelle mennene. Omkring fire av ti oppga at de hadde "lav seksuell tilfredshet". I den delen av utvalget som verken hadde homoseksuell erfaring eller interesse, var denne andelen bare rundt en av ti.

Langt flere kvinner enn menn plasserte seg innafor forskernes videste definisjoner av bi-/homoseksualitet. En langt større andel av disse hadde også seksuell erfaring med menn. Første homoseksuelle erfaring og selvidentifisering fant sted seinere enn hos guttene. Av kvinnene som hadde hatt mer enn 10 mannlige sexpartnere, var det over dobbelt så mange som også hadde homoseksuell erfaring.

På bakgrunn av studiens resultater, ser forskerne et mønster som varierer for kjønnene. Tilhengerne av teorier om en ny seksualitet, frigjort fra gamle normer og tradisjoner, som queer-teori, får støtte i at det antakelig har skjedd noe bevegelse i retning av større eksperimentering i jentenes seksualitet. Men funnene gir ingen empirisk støtte for de som påstår det foreligger en økende eksperimenterende atferd, eksempelvis betegna som 'stilig seksualitet' eller 'metroseksualitet', blant guttene. Når det gjaldt mannlig seksualitet ser de tradisjonelle kategoriene ut til å råde. Tidlig og midt i tenåra rangerer guttene "homofile ungdommer" som gruppa med aller lavest prestisje. Forfatterne tror de homo- og bifile guttenes lave grad av seksuelle tilfredshet, indikerer vansker med å få dekket behovet for intimitet og nærhet. De hevder en generell mannlig sårbarhet i form av sein etablering av forpliktende parforhold, samt problemer med å gi seg hen seksuelt, kan slå mer markert inn hos homo- eller biseksuelle menn. De antyder at homo- og bifile gutter kan se ut til å slite tyngre enn lesbiske og bifile jenter, tross tidligere fokus på kvinnene som 'dobbelt undertrykte' (Pedersen og Kristiansen 2003: 3-33).

Det bildet av problematiske forhold i livssituasjonen til mange homo-/biseksuelle gutter som Pedersen og Kristiansen tegner her, samsvarer godt med situasjonen mange av mine informanter rapporterte, om livet som ung homse. Og "lav grad av seksuell tilfredshet" sammenfalt i mitt materiale ofte med lav tilfredshet med sosial situasjon. Liten grad av seksuelle erfaringer med begge kjønn innebar gjerne lavt engasjement i jevnaldersmiljøer, vanskelige følelser av

annerledeshet, og stor grad av sosial isolasjon. Jeg vil anta en stor andel av de med "klar homo-/bifil orientering", som oppga lav grad av seksuell tilfredshet i den omtalte undersøkelsen, var homser. Majoriteten av mine 20 informanter hadde for øvrig beskrevet seg som biseksuelle overfor omgivelsene på et tidligere tidspunkt. For noen innebar nok det et tilgjengelig trinn på veien til selverkjennelse som homofile. Mens det for de fleste var noe de hadde gjort fordi det ikke innebar like stort tap av status, selv om de nå mente de "egentlig alltid hadde visst" de var homofile. Enkelte formulerte at det hadde gitt en opplevd mulighet for retrett, hvis det skulle vise seg for problematisk å være åpne om sin seksuelle tiltrekning til menn. For de som beskrev seg som reelt biseksuelle av mine informanter, så ikke ungdomstida ut til å ha vært like trøblete. De var i større grad deltakere i jevnaldergruppa som 'normale' heterofile aktører. Homoseksualiteten levde de så først ut på et seinere tidspunkt. Ungdomstida deres framstod som mindre ensom og problematisk, enn den til de tidlig selverkjente, homofile guttene.

Slik jeg har beskrevet det ovenfor, rapporterte altså mange av informantene å ha hatt sex i asymmetriske relasjoner, like etter at de begynte å oppsøke andre homofile. Og som de i ettertid angra. Dette var en sårbar og vanskelig periode for mange. For de fleste lå dette lengre tilbake i tid. Slike erfaringer inngikk som en av årsakene til at to av de unge - Hans og Kristian, samt Finn (ung voksen), levde i sølibat.

4.1.1 En sosialiseringsprosess?

I sin analyse av samme utvalg beskriver Prieur de unge homsenes møte med det homofile miljøet slik:

"De unge homsene kommer ut som homser med en bagasje av tradisjonelle og utbredte verdier i det norske samfunnet, hvor verdsettelsen av det stabile parforholdet er en av de fremste. De møter et homsemiljø hvor en del deltakere har snudd en del av disse verdiene på hodet: Mange partnere ses som bedre enn

få, eksperimentering ses som bedre enn trygghet, sex ses som viktigere enn kjærlighet osv. Samtidig er de som unge til tider utsatt for et sterkt press mot å delta i akkurat den delen av kulturen, ettersom de ofte ses som spesielt attraktive seksualpartnere. De fleste vil vel glede seg over å være det, og om det går sammen med en del usikkerhet og utprøving knyttet til egen identitet, vil det ikke være rart om mange nykommere raskt vil la seg sosialisere inn i denne delkulturen (Prieur 1995: 75).”

Presset hun beskriver de unge er utsatt for, er utdypa i ‘angre-beretningene’ jeg har redegjort for over. Hans og Finn sine opplevelser av at homofile menn i så stor grad hadde sex løsrevet ifra kjærlighetsprosjektet, så ut til å ha framprovosert innskjerping av en allerede tilbakeholden seksualpraksis. Begge hadde beslutta å vente med sex til de befant seg i et eksplisitt definert kjæresteforhold. Noe som begge så konsekvent hadde gjennomført over tid. Jeg forstår det slik at de to hadde tatt egne kompetansebegrensninger, i å forstå andres motiver, til følge. Og at de ikke tok sjansen på å bli “lurt” igjen. De blei tilsynelatende mer prinsipielle og restriktive nettopp fordi de møtte et homofilt miljø hvor promiskuitet er såpass utbredt. Kanskje dette også var med på å forklare hvordan de to fortsatt fastholdt sin opprinnelige kjærlighetsfortelling. Så lenge de levde i sølibat, så blei heller ikke idealene moderert av erfaringer, slik det nok gjerne er. Kristian levde jo også “avholdende” seksuelt for tida på bakgrunn av samme erfaring, men uten å forfekte en tilsvarende prinsipiell avgjørelse.

Historiene til flere av de voksne informantene viste at det hadde funnet sted en sosialiseringssprosess à la det Prieur skisserer her. Hun formulerer her at det er usikkert om de minst promiskuøse kom til å endre seksuell livsstil med tida. Når det gjaldt Hans og Kristian, er jeg enig med Prieur i dette. Men noen “rask” sosialiseringssprosess var det i hvert fall ikke snakk om for deres del. Hans hadde ennå ikke vært i fast forhold, og hadde dermed ikke fått den ballasten av seksuell erfaring og trygghet som det ofte gir. Flere av informantene rapporterte å ha hatt minst et fast forhold i forkant av positive erfaringer med episodisk sex. Og Kristian ønska å tilpasse seg den friere seksualmoralen han forbandt med livet

som homofil ung mann, noe jeg kommer tilbake til. Jeg skal først beskrive hvorfor jeg ikke tror Finn noen gang kunne bli tilhenger av tilfeldig sex.

4.2 *Seksuell immigrant i rom og tid*

Finn utgjorde et ytterpunkt av informantene hva restriktiv seksualmoral angår. Mens Hans og Kristian var to av de unge, var Finn blant de eldste i gruppa unge voksne. Finn formidla en opplevelse av seksuelt samvær som skilte seg fra de øvrige informantenes. For å forsøke å få fram dette, har jeg valgt å gjengi tre av hans uttalelser nedenfor. Sitatene er fra ulike deler av intervjuet. I det første oppsummerte han sin opplevelse, etter å ha kjent seg lurt etter sex med andre menn. Så følger en famlende formulering om noe av det han mener seksuelt samvær innebærer. Til slutt har jeg plassert beskrivelsen han ga av sin eneste seksuelle erfaring med kvinner.

For du har vært borti sånne forhold før; du havner i senga, og så.. er det ikke mer liksom. Du mister mye av deg sjøl.

Det er noe med at.. kontakt med et annet menneske sånn kroppslig, det er blitt en binding – på en måte. På en eller annen måte, tror jeg. Det er ikke.. Jeg tror ikke det er så enkelt liksom.

Jeg skulle ligge i senga hennes. Så begynner vi å plukke på hverandre, ikke sant. Så er du liksom med på det, og så veit du egentlig at det er helt feil! Jeg har aldri følt meg så møkkete gitt. Jeg er sikker på at jeg stod i dusjen et par timer etterpå, når hun gikk igjen dagen etterpå. Så måtte jeg knekke sammen og tilstå at det her.. Hvis du tror at det kan bli noe forhold mellom oss, så må du bare tro om igjen, for det blir det ikke. Jeg sa det ikke på den måten da.

Finn hadde aldri "havna i senga" med noen mann uten å være interessert i "mer", men hadde eksempelvis opplevd at den andre bevisst lot være å fortelle at han allerede hadde en kjæreste. Sex inngikk i Finns kjærlighetsfortelling¹⁹ som bekreftelse og uttrykk for en allerede eksisterende interesse for den andre som kjæreste, og innebar et ønske om oppstart av et monogamt parforhold. Formuleringa "å miste mye av deg sjøl" er en sterk metafor. Den sier noe om hvilken dyp betydning seksuelt samvær innebar for ham. Det andre utsagnet dreide seg mye om det samme. Samtidig pekte han her mer direkte mot det kroppslige aspektet ved sex, og kanskje mot en kroppslig erfaring som det var vanskelig å uttrykke med ord. I det tredje utdraget beskrev han en overnatting hos en kvinnelig bekjent, hvor han av praktiske årsaker skulle bo noen dager. Når han formulerte det som helt "feil" at de hadde sex, så var det fordi han da visste han var homse, og at dette derfor ikke var innledninga til noe forhold. Dermed hadde han brutt egen kjærlighetsnorm overfor seg sjøl. I og med at hun ikke kjente til at han var homse, mente han at han hadde lurt henne. Etterpå følte han seg svært "møkkete", og det på en måte som gjorde et lengre opphold i dusjen til en strategi for renselse. Selv om det var vanskelig, forklarte han sin brøde for henne i ettertid.

Muligens kjente han seg så uren fordi han var blitt 'kvinneforurensa' under deres seksuelle samkvem. Men opplevelsen av urenhet kan like gjerne skyldes at dette var eneste gang i livet han selv hadde brutt kjærlighetsnormen. Han hadde brutt denne normen han satte så høyt, overfor både seg selv og en annen. Douglas har beskrevet hvordan urenhet alltid er en del av et moralsk system. Kroppen hans hadde uansett 'befunnet seg på feil plass', og det er hva som definerer urenhet if. henne (Douglas: 1997). Og han beskrev her en kroppslig reaksjon. Jeg assosierer beskrivelsen hans til voldtatte og prostituerte kvinners fortellinger om

---

¹⁹ Begrepet fortelling henviser her til aktørens forestilling om ei handlingsrekke (Frønes 2001:112).

lange opphold i dusjen etter henholdsvis overgrep eller salg av sex (Finstad og Høigård 1986). Denne reaksjonen kan konnotere til krenkelse og en invadert kropp. Mentalt og kroppslig ubehag sammenfaller her hos Finn, og noen distinksjon mellom kropp og sjel er ikke tydelig i hans beretning. Uttrykkene å ha en kropp versus å være en kropp henspeiler på ulike kroppsopplevelser. I motsetning til når en er en kropp, vil førstnevnte kroppsopplevelse oppfatte kroppen som et redskap for en fri ånd (Kayser Nielsen 1997: 39). Gullestad hevder i analyse av nedskrevne livshistorier, at mennenes fortellinger kjennetegnes ved fravær av kroppslighet, eller ved at de har en kropp. Hun hevder distinksjonen mellom kropp og sjel kan være mer markant i menns personlighet og forståelse av seg selv. I kontrast fant hun mye kroppsbevissthet i kvinnenes livshistorier, og at beretningene deres i større grad vitner om at de er en kropp. Spenningsfeltet mellom begjær og skyldfølelse kan så å si gjøre kvinner mer til stede i sine kropper, hvilket igjen gir en høyere grad av kroppsfølelse (Gullestad 1996a: 119, 228-9). Det er vel ikke så usannsynlig om en liknende utvikling kan finne sted hos enkelte menn, kanskje særlig homoseksuelle menn, hvor også begjær og skyldfølelse har vært nært forbundet ifra tidlig barndom. Finn var også en av dem som hevda han "alltid" hadde visst at det var utelukkende menn han var seksuelt tiltrukket av, og samtidig hatt forståelsen av at dette ikke var akseptabelt. Samtidig var det ingen andre informanter som beskrev liknende fysiske reaksjoner, og de fleste hadde hatt sex som kjentes "feil", omkring halvparten også med kvinner. Finns seksualitet befant seg ikke i et eget "rom", atskilt fra kjærlighet og intellektuelle sysler, slik Widerberg beskriver mannlig seksualitet (Widerberg 1995: 68). I forbindelse med det å angre på sex, mener Pedersen at det ofte dreier seg om å handle i strid med dype verdier og normer som er kroppsliggjorte gjennom sosialisering tidlig i livet (Pedersen 2005: 281). På bakgrunn av Finns kroppslige måte å reagere på, så virker det absolutt som om hans seksualmoral er kroppsliggjort.

Finn hadde hatt kontakt med andre homofile i flere år. Særlig etter at han flytta til Oslo, hadde han i stor grad tilbrakt fritida med andre homser og lesber: "Siste årene så har jeg hatt så fryktelig mye kontakt bare med homseverdenen, de to siste årene." Til å ha hatt såpass utstrakt kontakt med det homofile (ute)miljøet, var det påtakelig hvor lite dette hadde påvirka hans seksualmoral. Han betegna det som "forkastelig" at mange homoseksuelle menn så ofte skifta sexpartnere, også om de ikke hadde kjæreste. Logisk nok oppfatta han dermed også såkalte åpne forhold som umoralsk. Her gjengir jeg noe av hans vurdering av sex utafør forhold, fordi det så godt belyste hans (seksual)moral og hvordan han framstod:

Jeg synes det er helt forkastelig. (...) Jeg kunne aldri i verden akseptert det av noen av mine. Så hvorfor kan jeg da tillate meg å gjøre noe jeg ikke kan akseptere av andre? Jeg tror det er svært få som kunne akseptert at faren hadde elskerinner for eksempel.

(Mm)

Ja, jeg tror det! Hvis du hadde hørt at faren din hadde hatt en annen, du hadde sikkert reagert? Ihvertfall hadde jeg kommet til å ha blitt vill ! Kunne aldri akseptert det. Da måtte vi bare gå ifra hverandre liksom.

Finn hadde beskrevet en lykkelig oppvekst i storfamilie med flere generasjoner, sentrert rundt en primærnæring på landsbygda. "Hjemme" var fortsatt der. Formuleringa "noen av mine" pekte på medlemmer av egen opprinnelsesfamilie, noe også konteksten utover dette sitatet gjorde klart. Slik erklærte han her at tilhørigheten var hos familien, at den utgjorde et kollektiv han var en del av, og det sosiale skillet mellom familiekretsen og andre. Familien utgjorde referansegruppa hans, ihvertfall hva seksualmoral angikk. I sitatet framheva han at de moralske reglene for sex og samliv var identiske for ham sjøl og de andre familiemedlemmene, eksemplifisert ved faren. Og slik hevda han også det burde være for andre homofile. Engasjementet blei her understreka ved at han oppfatta

mitt "mm" som en provoserende tilbakelent respons, på en så til de grader amoralsk atferd som sex utafør parforholdet.

Sin hypotetiske reaksjon på farens utroskap, formulerte han her blant annet som at de da "måtte gå ifra hverandre". Jeg mener dette må forstås slik at han mente han kunne komme til å bryte kontakten med faren. Ved at han karakteriserte atferden til andre homofile menn negativt, her som "forkastelig", viste han sjøl begrensa toleranse og åpenhet for andres måter å leve på.

Som først skjult, så selektiv åpen homofil, hadde Finn i årevis bevisst skilt mellom et mer autentisk indre og presentert overflate. Noe som karakteriserer det moderne selv (Gullestad 1996a: 67). Bech skriver om hvordan det moderne samfunnets bydannelse var en forutsetning for det han kaller den homoseksuelle persontypen, det vil altså si (selvidentifiserte) homofile som Finn (Bech 1997). I disse, og mange andre, perspektiv var Finn en moderne mann, hjemmehørende i et (sein)moderne samfunn, i likhet med mine øvrige informanter. På områdene sex og samliv framstod han likevel som overraskende gammelmodig og kvalitativt ulik, og jeg mener hans atferd og holdning her hadde tydelige trekk av det M. Mead (1978) beskriver som en postfigurativ kultur. Postfigurativ kultur karakteriseres ved at læring skjer gjennom de yngres kopiering av de eldre, noe som skaper opplevelse av kontinuitet og tidløshet og en uforanderlig identitet. Når Finn jamførte seg med øvrige familiemedlemmer/faren slik han gjorde i sitatet over, uttrykte han dette.

Sjøl om det er i før- moderne samfunn postfigurativ kultur er rådende, representerer foreldre og andre eldre sterke postfigurative elementer i det Mead betegner som vår samtids kofigurative kultur. - Hvor generasjonene i større grad lærer av sine jevnaldrende, som en følge av at teknologisk utvikling og sosial endring skjer langt hurtigere. Og samtida, Mead skreiv dette rundt 1970, rommer aspekter av prefigurativ kultur. Som innebærer at det er de unge som innehar gyldig autoritet og kompetanse. Hun peker samtidig på at ulike kulturer vil sameksistere i moderne samfunn, og at det eksempelvis også her finnes

grupperinger hvor den postfigurative kulturen er den dominerende. Hun framhever som en forutsetning for postfigurativ kulturtype, at mer enn to generasjoner lever sammen. Dette hadde vært tilfelle i Finns oppvekst, og er noe han var aleine om blant informantene.

Han tilhørte en annen generasjon enn foreldrene, er homofil og levde nå i storbyen, for å nevne noe av det som gjorde hans tilværelse ulik øvrige familiemedlemmers. I intervjuet fikk jeg likevel ikke noe inntrykk av at han anså dette for relevant, eller reflekterte over dette. Dette kan være utslag av aspekter ved postfigurativ kultur, hvor det ubevisste, usagte, og dermed ubestridelige er sentrale trekk. Det er heller ikke mulig å se at livet som homofil storbyboer hadde økt hans toleranse for tilfeldig sex, og sex utafør forhold. Fasiten hans for hva som var akseptabel sexmoral, lå fortsatt i familiemedlemsskapet.

Han sa over at han sjøl hadde reagert med å bryte kontakten, om et annet familiemedlem, eksemplifisert med faren, hadde brutt det som var akseptabel seksualmoral. Utestengelse ifra familiefellesskapet ved enkelte normbrudd, er også en sanksjonsform som forbindes med enkelte tradisjonelle samfunn med sterke elementer av postfigurativ kultur. I forhold til enkelte innvandrergupper fra mer tradisjonelle samfunn, så forekommer utstøtelse i en del tilfeller ved valg av uakseptable livspartnere, eller ved annen 'ukontrollert' seksuell aktivitet. Når Finn sjøl kunne tenke seg å sanksjonere andre familiemedlemmer hardt, kunne han nok forvente seg sterke reaksjoner ifra familien om han sjøl brøyt de (seksual)moralske grensene. Jeg tror dette kan være med på å forklare hvorfor Finn i årevis hadde "utsatt" å prate med familien sin om at han var homoseksuell, og syntes tanken på å gjøre det var vanskelig.

4.2.1 By eller land ?

Finn var ikke den eneste som fant sider ved livet i Oslo utilfredsstillende. Men han var aleine om å hevde at Oslo er for stor. Her gjengir jeg noen av tankene hans rundt dette:

Men jeg tror ikke forholdene blir gamle i byen jeg. I hvert fall ingen av de som jeg kjenner har hatt langvarige forhold. Men jeg kjenner noen i [mindre by] for eksempel, som har bodd sammen i mange år, et par. Et par som bor på [småsted], og et par som bor på [småsted]. Og det er par som har bodd sammen i mange år. De har hatt krig med bygda, men.. bygda har klart å leve med det. Så derfor så.. Før jeg flytta til Oslo så tenkte jeg at jeg måtte flytte til Oslo, for da får du hele friheten og.. og her kan du virkelig være homo og møte mannen i ditt liv. Og så flytter du hit, og så bor du her en stund, og så ser du at det går bare ikke. Ihvertfall så tror ikke jeg det går lenger da. Så jeg vet at når jeg er ferdig med skolen, så regner jeg med at jeg kommer til å flytte vekk igjen ifra byen. (...) For det er alt for mange ting som ødelegger forholdene her, tror jeg.

(Mm. Og de "alt for mange tingene" – hva..?)

Så mange fristelser vet du! Det er utelivet, og folk som prøver å ødelegge forholdene for hverandre og..

(...) Men jeg tror det, at jeg godt kunne tenkt meg og kjøpt et sted i [oppvekstraktene] når jeg er ferdig med skolen, kanskje fått en bra jobb der. Og bosatt meg der, og så da tatt den kampen med bygda som det kanskje kunne bli. Og det er ikke sikkert det ville bli det heller. For jeg mener; når du er ferdig med den, så har du det tross alt bra på et lite sted, altså, det tror jeg.

Finn oppnådde nok deler av friheten han søkte i Oslo etter å "virkelig være homo". Tidligere hadde han levd aseksuelt, og med avgrensa kontakt med andre homofile. I Oslo hadde han hatt svært mye omgang med andre homofile, og gjort seg erfaringer både sosialt og seksuelt. Men hovedmålsettinga om å benytte friheten til å innlede et monogamt, varig forhold til en annen mann hadde han ikke lykkes med. Nå hadde han mista troen på at dette er mulig i Oslo. Han hevda muligheten til å lykkes med kjærligheten er bedre på et mindre sted, og refererte her til at de langvarige homofile parforholdene han kjente til, var mellom menn

bosatt på slike steder. Han hadde også kjennskap til mer langvarige forhold i Oslo, men dette var forhold som han visste ikke var monogame.

Finns homoseksualitet var en hovedårsak til at han flytta til Oslo, men var nå et motiv for å ønske seg bort ifra byen igjen. Han mente byens store homsepopulasjon og livsstilen i dette miljøet, gjør sex, utroskap og nye partnere for lett tilgjengelig.

Samtidig foretrakk han livet på mindre steder også av andre grunner, men hadde ikke sjøl erfart hvordan det var å være åpen homofil der. Han refererte her til par som "har hatt krig med bygda", og mente han også sjøl kunne risikere at det blei en "kamp med bygda". Selv om metaforene "krig" og "kamp" angir et høyt konfliktnivå, mente han at en eventuell konflikt etter hvert ville roe seg. Han mente han kunne få det så mye bedre på bygda, at ei vanskelig tid var en omkostning det kunne være verdt å ta.

Motivasjonen om å flytte fra periferi til større sentra for å få frihet til å leve et liv som homofil, deler Finn med svært mange. En undersøkelse av norske homofiles levekår viste dette. *Hver* av årsakene "bo på et større sted", "kunne treffe andre homofile", "få større grad av seksuell frihet", "slippe unna problemene med å leve som homofil på hjemstedet", oppga omtrent halvparten av de mennene som hadde forlatt oppvekststedet som (del)forklaring til flyttinga (Hegna m.fl. 1999:126-8). Personer som lever homofilt er høyst sannsynlig sterkt konsentrert til de større byene.

For samtlige av mine informanter hadde bylivets anonymitet og mangfold vært sentralt for å starte å leve som homofile, med hensyn til sosiale og/eller seksuelle kontakter. Hovedtendensen i deres mobilitet var ifra periferi mot sentrum innenlands, og ifra Oslo mot større sentra utenlands. Tre informanter hadde flytta fra Oslo til mindre steder tidligere, og bodde der med sine samboere en periode. Men ingen andre enn Finn formulerte noe ønske om å flytte til et mindre sted.

I samme levekårsundersøkelse gjenga man prosentvis forekomst i registrerte partnerskap, fordelt etter bostedsstrøk og landsregion. Andelen menn i registrert partnerskap på Østlandet, som var Finns nedslagsfelt, var høyest i spredtbygde strøk. Dette var spesielt for Østlandet, og kommenteres som overraskende av forskerne (ibid: 206-7). Jeg finner det rimelig å anta at det er blant homofile som lever i registrerte partnerskap, vi finner mange av de parene, som har flest felles trekk med det tradisjonelle, heterofile ekteskapet. Og det var jo nettopp et slikt forhold Finn ønska seg. Så selv om han var en enslig svale blant mine informanter, så er det en del som velger livet på landet. Kanskje står flere av disse også nærmere Finn i verdier og livsstil, enn mine øvrige informanter²⁰.

På små steder råder synligheten, og homofile samboende blir selvlýsende. Som singel er det heller ikke lett å være såkalt 'selektiv åpen' på et småsted. Enten helt skjult, ellers veit – etter hvert – alle det. Denne synligheten gjør homofile på små steder mer utsatte for mulige ubehageligheter. Antakelig er dette en hovedårsak til at færrest også er åpne på små steder (ibid: 246).

Levekårsundersøkelser viser at bevisstheten om muligheten for å oppleve diskriminering og vold fordi man er homofil, i seg sjøl skaper en uro hos mange menn (ibid: 234- 46, 264 ; Håkansson 1984: 447-529).

I siste del av sitatet formulerte Finn hvordan det sosiale fellesskapet, på slike små steder, ofte vil reagere negativt i møtet med mennesker som representerer noe fremmed og avvikende. Samtidig som "kampen med bygda" gjerne er noe man etter hvert "er ferdig med", og at han da kan ha det bedre der enn andre steder. I hele sitatet bruker han betegnelsen "bygda" som om den er en handlende aktør, og det gjenspeiler nok hans lange erfaring med å bo der. "Bygda" er det sosiale fellesskapet, og den rådende folkemeningen. Så lenge "bygda" er negativ, vil han

---

²⁰ De som velger livet på landet blir jo naturlig nok dårlig representert i et utvalg rekruttert i Oslo. I forhold til forskning på hiv/aids, så var neppe typer som Finn eller et monogamt par på Ringebu de det var viktigst å prioritere.

kunne være ganske ubeskytta mot trakassering fra enkeltpersoner. Etter noe tid vil han framstå som mindre fremmed, ha samhandla med stadig flere og fått signalisert at han ønsker å bli en del av fellesskapet. At "kampen" er "ferdig" innebærer at stemninga i folkemeninga har snudd seg til hans fordel. Og når han hevda han da kan få det så bra der, er det fordi han som akseptert i bygda, mener han vil nyte godt av samhørigheten og fellesskapet der. Han beskriver her det sosiale fellesskapet i bygde-Norge som noe man enten er utestengt fra, eller sjøl en del av. Men han har aldri forsøkt å leve som åpen homofil der. Kanskje reflekterer påstanden hans først og fremst hans personlige erfaring som innfødt og sjøl innafor bygdefellesskapet. Jeg vil tro det eksisterer gradert inkludering og aksept også i bygde-Norge. Finn refererte over også til belastende konflikter som han visste andre homofile par hadde hatt, med lokalmiljøer på småsteder. Finns formulering om at "bygda har klart å leve med det", antyder muligens noe av det jeg peker på her. Det at bygda har klart å leve med situasjonen, gir meg ikke assosiasjoner til at dette paret er høyt verdsatt i bygda. Jeg får mer en følelse av at de, etter at "krigen med bygda" er over, nå blir tolerert. Og kanskje er det også slik Finn oppfatter det. At det er tilstrekkelig å bli tolerert, for at han kan ha et godt liv der som homse. Forøvrig tror jeg formuleringa "bygda har klart å leve med det", muligens antyder oppfatninga hans av styrkeforholdet i slike konflikter. At det er befolkninga i bygda, som tar stilling, og avgjør om man på sikt kan ha et godt liv der som åpen homofil. Finn kjente livet på bygda, og visste nok mye om "bygdedyret". Opplevelsen av risikoen for slike konflikter var antakelig også det Finn anså som det mest problematiske ved å flytte tilbake til et lite sted, i og med at det var den eneste ulempen han nevnte.

4.3 *Jeg skulle ha vært friere*

Kjærlighetsfortellinga til Kristian var omtrent den samme som Hans og Finn fortsatt forfekta. Et par år før intervjuet tok Kristian kontakt med andre homofile, og debuterte seksuelt med en omkring 10 år eldre mann:

Det er litt pussig da. Før jeg i det hele tatt var seksuelt aktiv, så hadde jeg satt meg opp sånne moralske spilleregler, at jeg skal bli kjent med en person, og bygge opp et forhold før man har sex. Den gamle tanken om at man skal være gift før man har sex omtrent. Og så skjedde alt i løpet av en kveld. Jeg angra litt etterpå. Det jeg ville var liksom å bygge opp relasjoner til andre homofile, liksom.. å få kamerater. Så satt jeg igjen med ingenting. Eller - jeg hadde debutert seksuelt, og det var all right det liksom.

Denne fortellinga til Kristian om å angre på frivillig sex, likner mye på den jeg tidligere har gjengitt fra Hans. Det samme behovet for å få homofile venner framheves også her. Til forskjell fra Hans beskrev han dette som en seksuelt tilfredsstillende erfaring, og for Kristian var dette også hans seksuelle debut. Og som elev i 3.klasse på videregående skole hadde han da allerede lenge følt "et veldig press" om å debutere seksuelt. I sitatet over formulerte han også scriptet han hadde for sex før han oppsøkte andre homofile, mens han nå uttrykte refleksjon og distanse over det gammeldagse ved det.

Møtet med andre homofiles verdier og atferd hadde ført til refleksjon og usikkerhet hos ham sjøl. Når han nå ikke lenger hadde noen kjæreste, uttrykte han en veldig ambivalens til det at han levde "seksuelt avholdende":

Men jeg er litt mer konservativ på det seksuelle området enn det jeg egentlig vil være. Men det har mye med å gjøre.. jeg tør rett og slett ikke. Både fordi jeg er redd for å ødelegge meg, altså, tenker på sånn avstumpa. Men skulle gjerne ha prøvd ut meg selv litt mer enn det jeg har gjort. Samtidig er jeg redd for å ødelegge noe i meg selv. (...) Jeg tror jeg bekymrer meg for at jeg trekker meg tilbake. Jeg bekymrer meg for negative ting som kan skje. Jeg skulle ha vært friere. Ikke

nødvendigvis å ha masse seksualpartnere, men ikke bekymre meg selv eller fordømme andre om det skulle skje.

Det å bli avstumpa forklarte han som å “miste evnen til å binde seg og elske et menneske”, slik han har “hørt” enkelte promiskuøse homofile erfare det. Å bevare evnen til å binde seg til en partner var viktig for Kristian, som ønska seg et monogamt forhold. Ved ikke å ha tilfeldig sex forebygde han altså avstumping, men samtidig oppfatta han det som galt å trekke seg tilbake og ikke utforske egen seksualitet. Han formulerte også at det er et press om å ha et aktivt sexliv generelt i samfunnet, og mener en “veldig fokusering på det seksuelle” er typisk for homosemiljøet.

Dilemmaet Kristian beskrev kan forstås som en konflikt mellom tradisjonelle og moderne normer. Ved å praktisere tilfeldig sex, som er en variant av tøylesløs seksualitet, bryter han en tradisjonell overordna norm ved å gjøre for mye ut av seg selv, realisere seg selv for mye. Frykten for å bli ødelagt av å gi seg seksuelt hen til uriktige og/eller for mange personer, uttrykker et tradisjonelt syn på seksualiteten som “et gode som må passes på og begrenses” (Gullestad 1996a: 114). Det å “trekke seg tilbake” og ikke “prøve seg ut” medførte bekymring for å være for hemma til å utvikle seg slik han burde. Altså brudd med den dominerende moderne normen om å realisere seg selv (Beck 1997: 181). Når hans seksuelle tilbakeholdenhet gjorde at han følte seg utafør blant homofile, var det heterofile jevnaldrende han jamførte seg med:

Hvis jeg sammenlikner med de jeg går på skole med for eksempel, eller venner ellers. Det er ikke så mange av de som har kjæreste, og jeg tror ikke akkurat de løper på byen og får seg et nummer alikevel. Det vet jeg at de ikke gjør. Så sånn sett så skiller jeg meg ikke ut.

I denne referansegruppa mente han at han ikke skilte seg ikke ut når det gjaldt seksualmoral, men ved å være homofil. Opplevelsen av å skille seg ut, og et sterkt ønske om ikke å gjøre det, var et sentralt tema i livet hans. Ønsket om å være friere

og mindre konservativ med hensyn til sex, gjenspeilte hvor viktig det var for ham nå å tilpasse seg det han forbandt med en homofil livsstil. Likevel levde han foreløpig i pakt med sin "konservative" seksualmoral.

Slik forfatterne av den norske selvbiografiundersøkelsen *Fra pliktsamfunn til mulighetstorg* beskriver Kristians generasjon, er det lett å oppfatte en del av det Kristian strever med, som generasjonstypisk. Denne yngste generasjonen, som er født ifra 1957 til midten av 70-tallet, kaller forfatterne - med henvisning til Giddens - den refleksive generasjonen. Mens utfordringa tidligere var å innordne seg (aner)kjente standarder, må disse unge velge hva som er riktig for dem. De mulige negative konsekvensene som for mye eller lite sex - utafør parforhold - kunne ha på eget følelsesliv, som Kristian framheva her, hadde egendannelsen som sentrum. Kristians usikkerhet, hans opplevelse av utilstrekkelighet og et tungt ansvar for å forme seg sjøl, delte han med mange i sin generasjon. Forskerne påpekte hvordan jevnaldergruppa hadde fått større betydning for sosial og kulturell læring, og at mye energi blei brukt til å skaffe seg aksept blant ønska jevnaldergruppe. Generasjonen framstod som individualister i flokk. Identiteten var også for de yngste i større grad knytta til livsstil, der den hos de to eldste generasjonene var knytta til arbeid (Almås m.fl. 1995: 103-109).

Når læring og aksept i jevnaldergruppa påpekes som stadig viktigere, så kan nok det både innebære positive og negative sider for unge homofile. Med utgangspunkt i Kristians, og flere andres, opplevelse av for lite jevnalderfelleskap gjennom mange år, fokuserer jeg her på de negative. Kristian var blant de som hadde registrert utelukkende seksuell tiltrekning til eget kjønn tidlig, og hadde tatt lite del i uformelle jevnaldermiljøer på fritida. Han deltok i mange år i en organisert fritidsaktivitet, som nok ofte forbindes med deltakere som er 'prektige'. Der unngikk han nok påtrengende jevnalderseksualitet, samt jevnaldermiljøets kontroll av kjønnsuttrykk, som treffende er karakterisert som "hore- og homosystemet". Dette innebærer selvsagt at gutter korrigeres hvis de bryter kjønnsrollen ved å framstå "femi", og jenter hvis de opptrer for utfordrende, eller

for seksuelt aktive (Forssberg 2005: 64-6). Det homososiale idrettsmiljøet blant gutter, hvor "homosystemet" er kjent for å være flittig i bruk, trakk Kristian seg fra etter barneskolen.²¹

Da Kristian gikk på videregående skole, hadde han i fortrolighet betrodd enkelte medelever at han var homse. Dette blei snart spredt på skolen, og han opplevde det vanskelig. Ifølge undersøkelsen av homofiles levekår, blei diskriminering i form av "trakassering, mobbing, baksnakking" hyppigst rapportert av menn under 25 år. Forskerne skriver: "En mulig forklaring på dette fenomenet er at mobbing osv. er mer vanlig blant ungdommer enn blant voksne og godt voksne personer" (Hegna m.fl. 1999: 244). Dette tror jeg forskerne har rett i, samtidig som baksnakking nok kan tillegges større betydning av unge, usikre mennesker. For Kristian innebar det ihvertfall at hans egen opplevelse av annerledeshet i jevnaldersmiljøet, blei forsterka. Kjent, eller 'mistenkt', mannlig homofili i ung alder, lar seg nok ikke så lett kombinere med å kjenne seg akseptert, i et jevnaldersfellesskap av 'vanlig' ungdom. Flere studier viser at homonegativisme er aller mest utbredt blant ung ungdom (Hegna 2007: 50)²².

Alderen for samleiedebut har vært synkende, og flere ungdommer starter et relativt aktivt sekulliv tidligere (Pedersen 2005: 69-71). Tiltagende seksualiserte jevnaldersmiljøer kan gjøre det vanskeligere å delta i disse, for unge homofile. Hegna og Wichstrøm påpeker et paradoks. Endringa i retning av større positiv åpenheten og aksept av homoseksualitet i samfunnet de siste 30 år, vil gjøre flere

---

²¹ To andre informanter, en av dem blant de unge, hadde tilbrakt all fritida i ifra tidlig ungdomstid i menighetsvirksomhet. Begge hadde også der hatt parforhold til jenter, uten at dette innebar at de hadde sex. Tabuiseringa av sex, og kravet om seksuell avholdenhet før ekteskapet, preger mange kristne miljøer (Røthing 1998). For de to informantene mine bidro dette til at menighetene kjentes som et trygt fellesskap for dem, så lenge de ønska å leve som skjulte homofile. Kanskje er slike forhold medvirkende til at tilsynelatende så mange homofile har søkt seg til kirkelig virksomhet.

²² Jf. forskning referert i kapittel 4.1, som viser tenåringsgutters bunnplassering av "homofile ungdommer" etter prestisjenivå.

oppmerksomme på at de har en slik orientering på lavere alderstrinn. En del av dem vil meddele seg om dette til familie eller heterofile venner på lavere alderstrinn, noe forskning viser medfører økt risiko for psykiske problemer og selvmordsforsøk. Selv om tenåringenes psykologiske velvære kan økes ved at de er åpne, kan åpenheten samtidig gjøre deres sosiale situasjon vanskeligere (Hegna og Wichstrøm. I: Hegna 2007: 208). I utvalget mitt foreligger det en polarisering med hensyn til tidlig åpenhet. Hos enkelte var denne åpenheten i stor grad konsekvens av manglende kontroll i en allerede vanskelig livssituasjon, og ingen planlagt 'coming out'. Mens det også forekom hos noen med støttende nettverk, som bodde i Oslo. Disse beskrev hverken prosessen med å bli åpne eller tilværelsen etterpå som særlig problematisk. Jeg vil mene den større positive åpenheten rundt homoseksualitet i samfunnet, som disse forskerne skriver om, også vil ha andre effekter, nært beslekta med dem de sjøl framhever. Ved at jevnaldrende på grunn av åpenheten blir mer bevisste og kompetente observatører, kan det bli vanskeligere enn tidligere å passere som 'normal' med en litt utydelig seksuell fremtoning. Hegna har, med sosialpsykologen Erikson i ryggen, framstilt jevnaldergruppas ubønhørlige sortering av verden i kategorier og stereotypier, som den enkeltes hjelpemiddel i arbeidet med egen identitetsforvirring (Hegna 2007: 22-3). 'Homo- og horesystemet' har altså en funksjon for de som plager andre. Når flere identifiserer sin homoseksualitet tidligere, vil flere samtidig oppleve den økte belastninga det er å kjenne seg utafør i jevnaldergruppa på et lavere alderstrinn, slik Kristian gjorde det. Og uten at jevnaldermiljøet blir erstatta av noe homofilt fellesskap så tidlig. For Kristian tok det mange år før han oppsøkte andre homofile, og slik var det også for de fleste andre informantene som erkjente seg som homoseksuelle tidlig.

Kristian formidla over hvordan han strevde med å få bekrefta sin identitet i de fellesskapene han hadde tilgjengelig, fordi han var ulik. Dette mener jeg også kan betraktes som uttrykk for hvor skjør hans identitet som homse foreløpig var. I den forstand at hans egen opptatthet av å kategorisere måter å leve (som homse)

på, kan oppfattes som et forsvar mot egen forvirring. Denne atferden, som jeg refererte over, knytter Erikson spesielt til usikkerhet i ungdomstida. Det er vel ikke så underlig om noen unge homser sjøl innhentes av et liknende 'kategoriseringsbehov', når de noen år seinere skal skape seg en identitet som homser. Tida da deres jevnaldrende befant seg på dette 'utviklingstrinnet' deltok jo en del homser lite i jevnaldergruppa, som Kristian.

Gullestad hevder det er et særtrekk ved norsk og nordisk kultur at likeverd her omtrent oppfattes synonymt med (resultat)likhet. Hun skriver om hvordan det franske *égalité*, som hun mener mest passende bør oversettes med likeverd, historisk har inngått i den nasjonale selvforståelsen i mange land, men har blitt tolka ulikt. Likhetstankens sterke stilling her knyttes til sosialdemokratiets plass i vår politiske historie. Gjennom velferdsstatens utjevning av levekår, blei 'trygghet' skapt gjennom 'likhet'. Vårt helsevesens vektlegging av normalitet har vært utslag av, og bidratt til, likhetstanken²³. De positive forstillingene om likhet i politikk og hverdagsliv, mener hun gjensidig forsterker hverandre (Gullestad 2002: 67-73).

Hun skriver:

Likheten med bestemte andre, slik den etableres kulturelt og sosialt, brukes da som en måte å skape og bekrefte seg selv på. Mye sosialt liv kan analyseres som forhandlinger om identiteter og selvbilder. For å få sine ønskede identiteter bekreftet, har hvert menneske behov for andre mennesker som er istand til og villige til å støtte dem. Ifølge likhetslogikken er de relevante og kvalifiserte støttespillerne vanligvis andre mennesker som anses like (Gullestad 2002: 82-3).

Jeg tror dette kan være nyttig for å belyse noe av det Kristian sleit med i forhold til sitt identitetsarbeid. Identiteten²⁴ peker både mot det subjektive/genuine og det

---

²³ Jf. psykiatriens patologiserende syn på homofili, omtalt i kapittel 3. Slik kan både tidligere undertrykking, samt det at norske homofile i dag ligger på 'verdenstoppen' i formelle rettigheter, være ulike uttrykk for den sterke likhetstanken i norsk kultur.

²⁴ Gullestads identitetsbegrep har blitt kritisert som lite hensiktsmessig. Identiteter vi ønsker bekreftelse på, skiller hun analytisk fra vårt opplevende selv, som er kontinuerlig, grunnleggende og

kollektive/likhet i individet. Intervjuet med Kristian viser hvordan det var et krevende prosjekt for ham å skape seg en identitet som ung homse. Han plagdes av at han ikke hadde noe fellesskap hvor han fikk bekrefte sin 'identitetspakke'. Foreløpig måtte han nøye seg med å få bekrefte sin del-identitet som homofil blant andre homser, og identiteten som monogam romantiker med restriktiv seksualmoral, blant heterofile medstudenter og venner. Men han formidla at det kjentes ensomt og utilfredsstillende, fordi han opplevde seg for ulik i begge grupperingene. Det er tydelig i Kristians beretning hvor viktig dette med å ikke "skille seg ut" er, for at andre skal kunne bekrefte hans identitet slik han ønsker.

Gullestad skriver om hvordan likhetens positive verdi medfører at forskjellighet anses som en mangel hos andre mennesker. Mennesker som er ulike unngår hverandre. Folk forsøker taktfullt å holde det som er ulikt utafør samhandlinga. Det individuelle menneskeverdet, og altså ulikhet, bekrefte paradoksalt gjennom fokusering på det som (tilsynelatende) er likt. Små forskjeller mellom folk får på denne måten stor sosial betydning hos oss (Gullestad1989: 116-8). For Kristian, som aktivt prøvde å skape seg en mer markert identitet som homse, vil en slik taktfull underkommunisering av forskjellighet i norsk omgangsform kunne medføre noen ulemper. Han hadde neppe bare behov for å motta bekreftelse på sitt likeverd, gjennom prat om det han hadde felles med sine kjente. Og om han ville bringe egen homoseksualitet på bane, brøyt han normen om å holde seg til felles multiplum. Kristian, og flere andre, uttrykte skuffelse over at folk som de forventet ville respondere på betroelsen om at de var homser, tilsynelatende ikke var interesserte i å snakke med dem om det. Taktfull

---

skiftende. Det hevdes at hun i for stor grad havner på "den individualistiske sida" – nær Giddens, ved at identitet hos henne betegner preferanser man har, i stedet for noe man er (Krange og Øia 2005: 87, 237-8 ; Gullestad 1996a: 24-7). Sjøl finner jeg Gullestads analyser av menneskers livshistorier faglig inspirerende.

underkomminisering, som del av norsk kultur, kan slik bli feiltolka som manglende interesse, eller avvisning, av homsene.

Jeg mener Prieur peker på noe av det samme paradokset ved 'likhetskriteriet' for sosial omgang og identitetsbekreftelse i Norge, som Gullestad. Prieur beskriver homoseksuelle menn i Norge som integrerte i arbeidslivet, og marginaliserte i forhold til uorganisert sosialt liv i nærmiljøene. Mens det for de feminine homsene og transvestittene hun studerte i Mexico var omvendt (Prieur 1994). Forskerne jeg refererte over, hevder altså at identitet i mindre grad knyttes til arbeid, og i større grad til livsstil og fritid. Da kan det bli desto viktigere å ha et miljø som bekrefter ens identitet på fritida.

Når Kristian opplevde sin sosiale situasjon slik han nå gjorde, så tror jeg det også hadde sammenheng med hans oppvekst og sosiale bakgrunn. Kristian var oppvokst i en arbeiderklassefamilie i en mellomstor bykommune, og han hadde holdt seg mye i hjemmet.

Kristian formulerte i sitat over, som nevnt, et klart script han hadde for sex før han debuterte. Her var det ikke bare kjærlighetsnormen som gjaldt. Relasjonen skulle først bygges opp, før seksuelt samliv blei innleda. Han påpekte sjøl den klare forbindelsen til den gamle normen om å utsette sex til ekteskapet, og uttrykte distanse til dette nå. Men selv om han ikke fortsatt hadde det samme synet på hva som var moralsk akseptabelt, så var det jo omtrent sånn han fortsatt levde, ved å leve "seksuelt avholdende". Foreløpig hadde han jo ikke klart å leve særlig mye "friere", selv om han så gjerne ville tilpasse seg den friere seksuelle livsstilen han forbandt med det å leve homofilt. Jeg tror, som Kristian sjøl, at dette hadde sammenheng med hans tidligere sosialisering.

Kränge og Pedersen (1999) skriver om det utidsriktige ved å angre på sex i det sein-moderne. Om hvordan det å angre på frivillig sex refererer til handlingstyper og verdier som tilsynelatende er i ferd med å gå ut på dato (64-6). Pedersen mener anger ofte oppstår når unge mennesker handler i tråd med jevnaldermiljøets normer, på tvers av mer grunnleggende dype, kroppsliggjorte

verdier og normer fra tidlig sosialisering (Pedersen 2005: 281). Jeg oppfatter det de berører her som sentralt, og svært aktuelt ift. hvordan jeg vurderer historiene til mine informanter.

Kristian hadde vokst opp i arbeiderklassefamilie med mor, far og søsken i en mellomstor norsk by. De gangene seksualitet blei nevnt av foreldrene, blei det "alltid snakka veldig negativt om kjæresteforhold og seksualforhold". Han trodde dette hadde vært med på å gi ham skamfølelse over egne seksuelle drifter. Utelukkende seksuell tiltrekning til menn kjente han fra tidlig barndom, selv om det først var på videregående skole han tok inn over seg at han kom til å forbli homofil. Gjennom skoletida hadde han vært "en ensom ulv", og det var noe ved det som i mange år opplevdes greit. Han deltok i en fritidsaktivitet i mange år, mens resten av tida blei tilbrakt med (skole)bøker og sysler i hjemmet. Dette medførte flotte skolerresultater, og han var i gang med en lengre eliteutdanning. Han fortalte om hvordan en heterofil bror, som var nærmest ham i alder av søsknene, i en periode "fór over mange jenter", og hadde levd et mer sosialt liv med jevnaldrende. Savnet etter nære venner hadde tiltatt under videregående skole, og det var også under siste del av denne han hadde oppsøkt andre homofile. Den seksuelle debuten han fortalte om over, inntraff da. Siden hadde han lyktes i å få seg flere venner, men han skulle gjerne sett at de var nærere.

I Kristians historie er lite fritid tilbrakt i jevnaldermiljøet, sammenlikna med hva som nok var vanlig blant hans jevnaldrende. Desto mer tid hadde han tilbrakt i hjemmet, og med foreldre. Her var det ikke mulig å spore noe ungdomsopprør. Dermed vil jeg tro at Kristians normer og verdier med hensyn til sex, i ennå større grad enn hos de fleste jevnaldrende, var prega av foreldrenes syn. Og han var prega av det restriktive synet på seksualitet som rådde der. Det er heller ikke usannsynlig om romantisk tankegods kan bli forsterka hos en som drømmer om prinsen aleine, og i full hemmelighet - i årevis, og ikke tar del i kjærlighetslivets realiteter i jevnaldringsgruppa. Jeg tror Kristian hadde en bagasje av mer tradisjonelle normer og verdier enn de fleste av sine jevnaldrende, da han som 18-

åring debuterte seksuelt, som en konsekvens av sin oppveksterfaring. Og jeg betviler at han hadde helt rett i sin påstand om at han delte sine jevnaldrende heterofiles seksualmoral, slik han hevdet i sitatet. Selv om han nok hadde dekning for sin uttalelse om at heller ikke de oppsøkte aktivt partnere for tilfeldig sex.

Dette hadde han til felles med Hans og Finn, som også begge to hadde holdt seg mye i sine respektive hjem, sterkt prega av familiesamhold. Både Finn og Kristian var fra arbeiderklasse, og de beherska ikke ubesværet omgang med folk de ikke kjente i nye sosiale miljøer, slik alle middelklasseguttene fra byene gjorde.

4.3.1 Informasjon versus livssituasjon

I det andre sitatet med Kristian over, uttrykte han egen usikkerhet i forhold til hvordan han valgte å forvalte egen seksualitet. For meg framstod det som litt overraskende at Kristian, som hadde hatt en kjæreste, og sex med noen få menn, i det hele tatt vurderte det å bli "avstumpa" som en mulighet. Og på den andre sida, hvorfor han var bekymra over at han ikke hadde mer sex enn han hadde. Men han hadde tatt inn mye informasjon, og fortalte her om sitt møte med litteratur om homofili:

Som å lese den boka til hun Annick Prieur, da ble jeg skikkelig deppa. (...) Jo, jeg hadde jo lest bøker, og hørt om parker og pissoirer og.. anonym sex og.. sauna. Og det skremte meg liksom. Jeg trodde at alle homofile var sånn og levde sånn, og.. følte meg ikke hjemme der heller. Den boka til Annick Prieur skremte meg utrolig. Det var den første boka jeg leste.

Boka Kristian refererte til her er *Kjærlighet mellom menn i aidsens tid* (1988). Den er resultatet av en statlig finansiert undersøkelse, som – kort formulert - i hovedsak hadde til hensikt å øke kunnskap om risikofaktorer for hivsmitte. Tittelen kunne sikkert høres tilforlatelig ut for en ung romantiker som Kristian, og han hadde sjøl funnet den i en bokhandel. Boka er en studie primært av informanter rekruttert på det tidligere utestedet Metropol, altså såkalte 'utefolk'. Av 64 informanter mente

10 de hadde hatt mer enn 1000 partnere. Bare seks menn befant seg i forhold som hadde vart i mer enn to år. Og bare et av disse seks forholdene var monogamt (ibid:19, 25, 42). Mange informantstemmer beskreib seg som "avstumpa" eller ute av stand til å inngå i (monogame) parforhold. Det monogame parforholdets håpløse kår blant informantene dokumenteres bredt i boka.

Ikke forunderlig at en ung gutt, som søkte identitetsbekreftelse og drømte om monogam kjærlighet, blei skremt. Kristian nevnte boka tre ganger i løpet av intervjuet, den hadde nok gjort et uutslettelig inntrykk. Utover at dette var første boka han leste, vil jeg mene den gjorde et så sterkt inntrykk nettopp i kraft av sin autoritet som vitenskap, at han oppfatta den som objektiv og sann. Han mangla nok forutsetninger for å vurdere utvalgets representativitet²⁵. I sitatet nevnte Kristian "bøker", uten at flere blei spesifisert. Ei bok som skapte mye oppmerksomhet i Norge på tidlig 90-tall, altså tida Kristian snakka om, var Nils Johan Ringdals *Lystens død* (1991). Om Kristian hadde lest denne, vites selvsagt ikke. Men boka danna utgangspunkt for søkelys på homoseksuelle menns promiskuøse livsstil, og debatt på fjernsyn og i aviser, blant annet i Dagbladet. Promiskuitet blant homoseksuelle menn har, av forståelige grunner, fått mye oppmerksomhet hos myndighetene og i media, ifra siste halvdel av 80-tallet i forbindelse med hiv/aids. Og mye av dette hadde han fått med seg, informasjonssugen på temaet som han var.

Når Kristian kunne få et inntrykk av at "alle homofile var sånn og levde sånn" på bakgrunn av hva han hadde "lest" og "hørt", så forteller nok det noe om det samla fokuset som hadde vært på promiskuitet blant homoseksuelle menn, på denne tida. Samtidig som det antakelig sier noe om hans manglende tilgang til informasjon om andre måter å leve livet som homse på. Så lenge seksualiteten

---

²⁵ For øvrig var det jo også i stor grad denne gruppa av "utemennesker" som de yngste kom i kontakt med idet de oppsøkte utestedene for homofile i Oslo.

holdes strengt hemmelig, blir det også vanskelig å innhente råd om litteratur, fra eksempelvis bibliotekarer²⁶.

Kristian opplevde alt fokuset på homsers promiskuitet, som en forventning om at han som homoseksuell burde være mer seksuelt utprøvende. Da han seinere var på kurs i sikrere sex for unge homser, opplevde han det som flaut å ha hatt så få partnere. I informasjon fra helsemyndighetene blei oppfordringa til bruk av kondom, også i faste forhold, stadig gjentatt. Signalet han oppfatta var at det ikke blei forventa at homser verken kunne eller burde holde seg til én partner.

Her har jeg forsøkt å beskrive hvordan Kristians store inntak av informasjon, gjerne i forkant av egen praksis, også skapte besvær for ham. På søk etter å få bekrefta sin identitet som homofil, absorberte han fagstoff om forebygging og kontroll av hiv/aids, som gjorde ham "skikkelig deppa". Og han beskreib forvaltning av egen seksualitet som et valg mellom uforenlige strategier, som begge innebar risiko for egen framtid, at "negative ting kan skje". En slik bekymring for hendelser som ennå ikke har funnet sted, og eksponering for motstridende informasjon og motsetningsfylte valg, er typiske trekk ved tilværelsen i det Beck karakteriserer som våre vestlige risikosamfunn. Både Beck og Giddens påpeker at ekspertene og vitenskapen slik produserer opplevelse av risiko og avmakt (Beck 1997: 117, 277 ; Giddens 1994: 40). Beretninga til Kristian kan også vise hvordan kanskje spesielt skoleflink ungdoms aktive oppsøking av informasjon, som til dels er ment for ei helt annen målgruppe, kan øke denne opplevelsen.

Hvordan informasjon blir oppfatta, påvirkes selvfølgelig av mottakerens sosiale situasjon. Ved å fortelle at det han hadde lest og hørt om homofile, var utslagsgivende for hvordan han den gang trodde "alle homofile var", sa Kristian

---

²⁶ Dette foregikk før internettets tidsalder, som nok har gjort det enklere å søke seg fram til litteratur og ymse informasjon uten å avsløre sin identitet.

også mye om sin kontekst. I forhold til det å være homofil, hadde Kristian vært helt isolert. Flere voksne informanter hevdde de unges mulighet for å oppnå kontakt med andre homser via kontakttelefoner "idag", måtte være med på å gjøre det lettere å være ung homse på 90-tallet. Jeg hadde tenkt det samme sjøl. Kristian hadde ringt disse telefonene en del i en periode. Han visste på forhånd han ikke ville tore å treffe noen, men hadde forsøkt å få prata med andre homoseksuelle i disse telefonene:

Men stort sett så var det jo gutter som sa: "Er du kåt i dag?" Og sånt. Det har jeg vært med på, og runke over telefon liksom. Men det var egentlig ikke det jeg var ute etter.

For Kristian innebar denne kontaktmuligheten positiv spenning, men også nok en bekreftelse på andre homsers sexfiksering, og egen forskjellighet²⁷. Kristian framheva riktig nok en lengre, anonym telefonsamtale han hadde hatt med en voksen mann "om det å være homo, og friluftsliv og skole og alt mulig annet", en samtale som hadde betydd mye for ham da den fant sted. Når denne telefonsamtalen flere år etterpå blei framheva som et sterkt og godt minne, så mener jeg det er med på å understreke hvor isolert han hadde kjent seg som homse dengang.

---

²⁷ På bakgrunn av flere unges negative opplevelser med bruk av kontakttelefoner, tror jeg nyere kontaktformer, nå internett, nok også har en del problematiske sider. I min undersøkelse blei det rapport om unge gutter, også mindreårige, som hadde blitt seksuelt utnyttet av voksne menn de hadde truffet via kontakttelefoner.

5) Institusjonalisert utroskap som prosess

Temaet her er belysning av de tre forholdene med institusjonalisert utroskap, som hadde monogami som ideal og forpliktelse i en tidlig fase av forholdet.

Forholdene til Knut (ung voksen) og Thomas (voksen) var avtalefesta monogame i 1-2 år, Terjes (godt voksen) var monogamt i 3-4 år. Etter dette skjedde det endringer i forholdene, som førte til at retningslinjer ved sex utafør forholdene etter hvert blei avtalt.

Knut forteller ifra sitt forhold: "I begynnelsen, de to første åra, så hadde vi det sånn at alle sånne utenfor forhold og sånn, det blei ikke akseptert."

Siste året har de praktisert det annerledes:

Vi stoler såpass mye på hverandre og prater såpass åpent om alt ting, og har det såpass godt. Så vi skal ha det vi har. (...) Og vi har jo snakka om det, som sagt, og når vi har valgt å ha et fast forhold, så er det liksom vi innenfor de fire veggene. Men skulle du møte noe som frister, og du skulle være utro, og falle for det, så har vi jo åpna døra for toleranse for det. At okey, det skjer liksom, for sånn er bare livet, og så får vi ta det til etterfølge. Men da velger vi ihvertfall å tro på hverandre, at vi ihvertfall er safe, for å si det sånn.

Knuts uttalelse om at "det skjer liksom, for sånn er bare livet, og så får vi ta det til etterfølge", illustrerer hvordan institusjonalisert utroskap i disse tre forholdene blei innført som pragmatisk tilpasning, og konsekvens av at brudd på avtalt monogami likevel blei gjentatt. Informantene og deres kjærester kom etterhvert til enighet om at de ikke klarte, kanskje etter hvert heller ikke ønska, å avstå helt fra sex med andre.

Når Knut sa "vi skal ha det vi har", så formidla han hvordan han og samboeren samtidig vektla å bevare forholdet sitt slik det var. Dette gjenspeilte seg i de retningslinjene de hadde avtalt for sex utafør forholdet. Verken han eller samboeren skulle altså ha sex med andre i deres felles hjem. Eventuell sex utafør

parforholdet skulle være det de to oppfatta som "safe", for å forhindre at de fikk hiv. Her berørte han hvordan hiv/aids gjorde det så viktig "å tro på hverandre", altså å kunne ha tillit til hverandre. Et annet sted i intervjuet blei også en overenskomst om at de ikke skulle ha faste elskere formulert.

Terje, som hadde vært samboende med samme mann ifra han var i begynnelsen av 20-årene, fortalte at de var monogame de 3-4 første årene: "I begynnelsen var vi monogame, var en avtale. Det var veldig viktig i begynnelsen. Viktig for å få bekrefte hverandre og forholdet, trengte det for å bygge opp tillit." I fra årene som fulgte beskriver han at det i perioder fant sted en dynamikk mellom utilfredshet/"kriser" i forholdet og seksuell utroskap. Med perioder innimellom hvor forholdet igjen skulle være, og var, monogamt. Over tid utvikla de en mer tolerant innstilling til at sex med andre av og til fant sted. Det blei ikke lenger opplevd så truende for forholdet. Etter hvert fikk de en mer humoristisk innstilling til fenomenet, og Terje formidler nedenfor hvordan "fleipen" også bidro til at de fikk "satt ord på det". Etter mange år formulerte de en avtale som innebar deres alternative definisjon av (u)troskap. Utover dette inneholder intervjuutdraget her også andre elementer, som jeg vil komme tilbake til etter hvert:

Gjennom fleipen fikk vi etterhvert satt ord på det. Først for cirka 4 år siden kom vi til en avtale om hva sidesprang var. Sauna var greit, det kan aksepteres. Sidesprang flere ganger med samme person aksepteres ikke, for da bygges det opp en relasjon. (...) Sauna forbindes ikke med sidesprang fordi det er så uforpliktende. (...) Har ikke sans for å bli med hjem for en- natts-opplegg. Blir mer forpliktende, blir mer intimt. Forlanger sjøl å vite mer om den personen da. Han må ikke bare være vakker, men må være spennende, må kunne tiltale meg. Det gjør at jeg sjelden har hatt sidesprang også. (...) På sauna betyr ikke det noen ting. Der går det på kropp og utseende. Personligheten spiller null rolle. (...) Går etter det man er ute etter, og ferdig med det. (...) Gir ingen forpliktelser. Opplegget 100% lagt opp til det. (...) Det gir piring og spenning, men kan aldri bli noe mer.

(...)

Personligheten og tryggheten betyr noe, og den intime seksualiteten opplever jeg bare med samboeren min. (...) Jeg har ikke risikosex med andre enn samboeren min. (...) Jeg mener det er mye tryggere, hvis man først har sex utenfor parforholdet, å snakke om det. (...) Ja, hvis vi skulle ha vært monogame, ville jeg ha vært mer utrygg. Nå vet man hva som skjer, og det ligger en trygghet i det.²⁸

Betydninga av ordet sidesprang kan kanskje være litt forvirrende i Terjes framlegging av avtalen med partneren. Sidesprang blei altså først utroskap idet det blei gjentatt med samme person. Sex på sauna regna de som så upersonlig at den ikke var omfatta av denne avtalen om bare å ha sex en gang med hver person.

Retningslinjene de tre parene hadde avtalt for sex utafør forholdene var svært sammenfallende. Som nevnt over, var intensjonen her tydeligvis å ramme inn det faste forholdet, med en intensjon om å beholde tryggheten og kvalitetene de hadde i det. Samtidig blei det erkjente behovet for spenning og sex med andre forsøkt regulert og ufarliggjort.

Som gjengitt ifra forholdene til Knut og Terje ovenfor, understreka også Thomas at det i hans tidligere forhold, også skulle være snakk om episodisk sex. Når sidesprang flere ganger med samme person ikke var tillatt, tolker jeg det som deres opplevelse av at sex, vanligvis lett kan føre til at følelsesmessige relasjoner bygges opp. Dette må vel forstås slik at de ønska å forebygge at relasjoner som kunne true parforholdet oppstod. Knut og kjærestens avtale om ikke å ha tilfeldig sex med andre i deres felles hjem, innebar også en klar avgrensing av sex med andre, fra parets liv sammen.

Hiv og aids hadde for menn, som har sex med menn, medført at sex utafør parforholdet også var blitt et alvorlig spørsmål som berører liv og helse.

Forebygging av hivsmitte inngikk som et sentralt element i disse parenes avtaler. Slik Terje og Knut uttrykte i sitatene over, praktiserte også Thomas ubeskytta

---

²⁸ Det fragmenterte sitatet skyldes at Terje var en av informantene som ikke tillot lydopptak. Strategien

analsex med kjæresten. Og han hadde tilsvarende avtale som dem om å ha såkalt sikrere sex med andre, definert som å benytte kondom ved analsex. Knut, Thomas og deres respektive kjærester hadde avlagt negative hivtester ved parforholdenes inngåelse, for så å ha ubeskytta sex i forholdene. Slik så mange andre av informantene hadde håndtert dette ved inngåelse av nye parforhold. Terjes samboer hadde jevnlig avlagt negative hivtester ved sin bedriftshelsetjeneste, og Terje mente han ikke hadde noen grunn til sjøl å teste seg, så lenge han bare hadde hatt ubeskytta sex med samboeren. I disse forholdene var praktisering av ubeskytta sex med kjæresten, og kondombruk med andre, både et uttrykk for hvordan de oppfatta parets stilling i forhold til omgivelsene, og samtidig med på å konstituere denne posisjonen. Begrunnelsene for ikke å benytte kondom med fast partner var gjerne at de oppfatta dette som bedre, og eventuelt "nærere". Gjennom praktisering av kondombruk ved analsex, og eventuelt avstå fra enkelte andre seksuelle praksiser utafor paret, bidro hiv/aids slik til å forsterke distinksjonen mellom sex med "dem" og mellom "oss". - Borte bra, hjemme best.

Hiv/aids bidro til at hivstatus og den enkeltes nåværende og tidligere seksuelle praksis blei tematisert i forholdene. Disse informantene hadde erfart at seksuelt monogami over tid var urealistisk. Åpenheten om deres sex med andre, økte tilliten til at de hadde reell kjennskap til hva partneren foretok seg, slik det også framkommer i sitatene med Knut og Terje over. Når Terje knytta "dagens situasjon" til viktigheten av denne åpenheten, så henseilte det på at sex med andre også forekom i det mangeårige forholdet hans før hiv/aids blei en trussel. Jeg tror det er lite sannsynlig at såpass eksplisitte avtaler om sex utafor forholdene, som disse informantene hadde, ville ha eksistert hvis det ikke var for hiv/aids. Behovet for kunnskap om hva den andre foretok seg ville åpenbart ikke ha vært like stort da, og kanskje heller ikke kjentes like legitimt å kreve kunnskap

---

min her var at jeg noterte ordrett ned de setningene jeg oppfatta som viktigst for å forstå budskapet.

om. Når åpenheten og avtalene først forelå, så oppfatta jeg det slik at dette også kunne hjelpe parene i å håndtere vanskelige følelsesmessige sider ved sex utafor parforholdene, som ikke var relatert til hiv/aids.

I disse informantenes oppfatning og begrepsbruk var det tydelig at troskap og utroskap fortsatt var aktive kategorier. Terje og samboeren hadde sin egen definisjon av hva som var tilstrekkelig tilfeldig sex, til at dette ikke lenger var klassifisert som utroskap. Like entydige i forhold til dette virka ikke de to andre parene. De gjorde eksplisitte avtaler om institusjonalisert utroskap etter å ha vært kjærester i 1-2 år, og hadde praktisert det i henholdsvis 1 og 2-3 år. Da Knut ovenfor brukte formuleringer om å tolerere hverandres fall for fristelser og utroskap, så formidla han at sex utafor parforholdet var uønska atferd han og samboeren var realistiske nok til å avfinne seg med. En slik holdning blei ennå tydeligere uttrykt av Thomas. Det kunne virke motstridende at Thomas og ex-kjæresten hadde avtalt spesifiserte retningslinjer for sex med andre, samtidig som det helst ikke burde forekomme. Dette forstår jeg slik at de prøvde å redusere de negative effektene av "sidesprang", og omfanget av dem, og slik forsøkte å opprettholde forholdet. Selv om kjærestene i disse to parene hadde formulert avtaler i forhold til sex utafor forholdene, var det altså ikke uproblematisk på samme måte som i Terjes forhold. Kanskje hadde de fortsatt et rådende ideal om det monogame forholdet. Og om seksuelt monogami som ideal var forkasta, er det likevel ikke overraskende om endringa de hadde gått inn på opplevdes følelsesmessig problematisk. Likevel virka det som om Knut var den av disse tre informantene som personlig hadde opplevd det som minst problematisk å gi slipp på monogamiet. Han var samtidig den eneste av disse tre som hadde levd seksuelt promiskuøst tidligere. Utviklinga ifra avtalt monogami til institusjonalisert utroskap hadde forløpt svært ulikt i de tre parene. Særegent for Terjes forhold var de mange årene som gikk før de tolererte hverandres tilfeldige sex med andre, samt at de levde i institusjonalisert utroskap i flere år før de "satte ord på det". Samtidig framkommer det hvor gradvis og glidende situasjonen blei akseptert, og

altså institusjonalisert utroskap blei innført i dette forholdet. Etter å ha levd slik i mange år, uttrykte han ikke noe av den ambivalens, som spesielt Thomas - med kort fartstid ifra sex utafør forhold, formidla. I forholdene til Thomas og Knut hadde veien vært mye kortere til å formulere avtaler om hvordan sex med andre skulle foregå, samtidig som det fortsatt blei betrakta som "fall for fristelse". Så ville det vel kanskje også være underlig, om ikke overgangen fra monogame forhold til å akseptere hverandres sex med andre, ofte vil være prega av ambivalente følelser og gradert aksept.

I forhold til øvrige verdier, så hadde disse tre informantene tilsynelatende mer sammenfallende verdier og livsstil med de fleste 'monogamitilhengerne', enn med informantene som hadde sex med andre fra forholdets begynnelse. Kanskje var det som forventa, i og med at forholdene starta ut som monogame forhold.

5.1 Fri overflate og forpliktende fellesskap

I sitatet over uttrykte Terje hvorfor han foretrakk å ha tilfeldig sex på sauna, og noe om at sexen der var forskjellig fra den han hadde med kjæresten. Han formulerte hvordan det på sauna var utelukkende (potensielle) sexpartneres kropp og utseende han forholdt seg til, og at det også var hva han sjøl bød på. Her slapp han å få innblikk i den andres personlighet gjennom prat. Slik kom ikke den andres personlighet inn som en faktor han måtte ta stilling til. Dermed slapp han at dette kunne forårsake avtenning. Og han slapp forventninger om, og eventuelt fristelse til, intimitet. Når han ikke ønska dette, så var det også på grunn av avtalen han hadde med samboeren. Av samme grunner formulerte han det som gunstig at sexen ikke foregikk hjemme hos noen av partene, men i upersonlige omgivelser. Alt dette opplevde han som forenklede og positivt, og det var derfor på sauna han stort sett foretrakk å ha tilfeldig sex. Sex på sauna tilfredsstilte et behov for spenning, mens han beskreib sex med kjæresten som trygt og intimt.

Som nevnt over, omfatta ikke avtalen mellom Terje og samboeren sex på sauna. Årsaken var altså at de der ikke hadde kontakt med den andres personlighet, bare kroppen.

Bech (1997) har beskrevet framveksten av slike former for upersonlig seksualitet, som Terje beskrev han hadde på sauna. Bech vektlegger urbanisering, industrialisering, framveksten av visuelle media, og samspillet mellom disse tre faktorene, i en utvikling der mennesker i stadig større grad blir overflater for hverandre. I bysamfunnet møtes så mange mennesker at de aller fleste umulig kan bli mer enn en overflate, det vil si det som kan sees, for hverandre. Slik oppstod skillet mellom de synlige overflatene, og personenes indre²⁹. Samtidig beskriver han hvordan estetiseringa, altså utforminga av overflatene, har endra seg. Estetikk som vektlegger overensstemmelse mellom ytre og indre, erstattes i stigende grad av estetiske retninger som tilstreber overflatens løsrivelse fra det indre. Billedmedienes popularitet er virkning av, og bidragsyter til, denne fascinasjonen for overflater. Og denne erfaringa innbefatter også en allestedsnærværende og diffus seksualisering. Bylivet produserer seksualitet ved sin stimulerende kombinasjon av "closeness and distance, crowd and flickering, surface and gaze, freedom and danger" (Bech 1997: 118). Den formen for estetisering og seksualisering som produseres i det moderne samfunnet er uløselig knytta til hverandre, og vil i følge Bech alltid opptre i kombinasjon. Om seksualiteten som bylivet produserer skriver han:

But what indeed does 'sexuality' mean here? It is a matter of change and alteration, corresponding to the constant circulation of new and different stimuli. It is a sexuality of following the whims and caprices of what attracts, trying out what has not yet been tried, and thus of transcending barriers. It is a sexuality of parts and pieces: not of relating to the other as a whole human being, but only to those limited parts of the bodies and outfit that happen to attract – a forearm, a smile, blond hair - ignoring the rest. It is a sexuality of distance and strangeness,

---

²⁹ Bech presiserer at også mange andre faktorer er virksomme i produksjon av selvet.

not of the familiar and the secure. It is a sexuality of surfaces – not primarily wishes for deep and intimate union, but the desire for rubbing and perhaps for penetration, not in order to find out what is behind but merely to leave impressions, like slashing seats on the tube. It is a sexuality of styling and staging: (...) of playing the game, of following the rules and rituals of dressing, posing, glancing.. (Bech 1997:118- 9).

Bech presenterer her sitt konstruktivistiske syn på seksualiteten som formbar. Samhandling mellom mennesker vil kunne sies å finne sted gjennom overflatene, men Bech hevder det i økende grad er snakk om interaksjon mellom overflater. Spissformulert hevder han at stadig mer av seksualiteten i moderne samfunn handler om at "overflader bolle[r] med hinanden" (Bech 1987: 261). Han skriver vel å merke om handlende aktører med et indre, og han presiserer at seksualitet ikke bare er resultat av ytre stimuli, men også kommer 'innefra'. Det Bech skriver om sex mellom overflater passer som bein i brok med Terjes beskrivelse av sexen han hadde på sauna.

På saunaen var klærne allerede skrella av. Dermed slapp han å forholde seg til de sosiale distinksjoner de rommer³⁰. Og han var garantert mot avtynnende nedtur idet klærne falt. Terje vurderte de andre nakne kroppene, og de vurderte hans. "What you see, is what you get". Gjennom bruk av blick og fysisk posisjonering signaliseres interesse og avvisning (Bech 1997). Slik foregår det selvfølgelig "styling and staging" også på sauna. Gjennom å kontrastere til at han ikke likte "spill" og det å måtte "jobbe med blick og signal" under sjekking på utestedene, framheva Terje dette som mindre utbredt, eller i det minste enklere, på sauna. Når det var vesentlig for ham å slippe å konversere/bli kjent, så var det altså dels for å slippe brysomme avgrensninger av sexpartnere til eget privatliv. Men det gjaldt også å ikke komplisere, eller ødelegge, den seksuelle opplevelsen, gjennom å få kjennskap til noe av det som var under overflaten. Så lenge den andre forblei taus og ukjent, kunne Terje ha sine seksuelle fantasier om ham i fred.

Jeg klarer ikke å følge Bechs tanke, i sitatet over, om at det er så vesentlig for utøverne å etterlate spor/"impressions" ved 'sex mellom overflater'. Ved å bli begjært som sexpartner har ens overflate gjort inntrykk på den andre, men jeg tror dette er av underordna betydning her. Jeg tror bekreftelsen den enkelte mottar gjennom sjøl å bli begjært, og egen seksuell (fantasi)opplevelse, er det sentrale her.

Baumann skriver at "postmoderne"³¹ mennesker i vår tid tilstreber maksimal avstand til andre, og slik reduserer hverandre til gjenstander for en estetisk vurdering, til et spørsmål om smak og interesse. - Også på de mest intime områder. Dette har erstatta tidligere mer varige, forpliktende relasjoner, prega av engasjement og moralsk vurdering. Moralske følelser og impulser er blitt fortrent av individuell autonomi (Baumann 1996: 132-4). Baumanns poeng om at en utelukkende estetisk vurdering blir enklere ved stor sosial avstand, illustreres godt av Terjes beskrivelse av sex på sauna. Men utover denne upersonlig 'overflateseksualiteten', beskrev Terje hvordan han hadde en intim, trygg seksualitet med samboeren. Terje hadde bodd sammen med samme mann i over 20 år, og beskrev et velfungerende, forpliktende samliv, som stod i en særstilling blant mannsparene. Terjes (sex)liv var slik et eksempel på at framveksten av "postmoderne" fragmenterte mellommenneskelige relasjoner prega av avstand og estetisk vurdering, ikke nødvendigvis har fortrent moralske fellesskap, men kan blomstre ved siden av dem.

Bech refererer Edmund White på at homoseksuelle menn i sin livsstil har løsrevet sex, kjærlighet og vennskap ifra hverandre og bort ifra deres tradisjonelle ekteskapelige treenighet (Bech 1997:141). På bakgrunn av Terjes beskrivelse av sin situasjon, så oppfatter jeg det snarere slik at han og kjæresten skiller mellom intim sex og overflatisk sex, og ikke mellom kjærlighet og sex.

---

³⁰ Flere av informantene framholdt dette som positivt ved sauna.

³¹ I sine seinere arbeider skriver Baumann i stedet om flytende modernitet, som kontrast til modernitetens tidligere fase, som han betegner fast modernitet (Baumann 2001).

5.2 *Hustrua i forholdet*

Knut hadde de siste 3 åra bodd sammen med samboeren på samboerens oppvekssted, et tettsted utafor Oslo. Knut var, som nevnt over, opptatt av å ha trygge og klare rammer rundt forholdet. I forbindelse med at han beskrev hvordan de levde integrert i heterofile omgivelser, presenterte han oppfatninger om at det forelå en type kjønnskomplementaritet i deres homoseksuelle forhold. I ettertid har jeg tenkt på dette som en spennende informantuttalelse, som jeg gjerne skulle ha fulgt opp ytterligere. Likevel vil jeg foreta en analyse, på bakgrunn av opplysningene jeg har. Her følger intervjuutdraget:

Vi har jo ikke noe problemer. Mora og faren hans aksepterer jo meg fullt ut, og vi kommer jo ned dit på middag, og.. De kommer opp til oss, og.. broren og familien og hele pakka. Og alle venna våre er jo heterofile. Jeg og han kommer på fester dit, og jeg blir jo sett på som hans. I forholdet vårt så er vel jeg den feminine delen, og jeg blir vel sett på som rett og slett "dama" hans, for å si det på den måten. Og de aksepterer jo meg fullt ut, og har ingen ting å si på det, og behandler meg som en gutt og helt vanlig straight, ikke sant. Og det har vel hjulpet til, at jeg har det såpass bra og så åpent i miljøet. Vi har også et glimrende utgangspunkt i og med at vi har det vi har der. Og kan gå på pub til og med i [tettsted], på en pub der. Og komme.. og alle vet liksom at vi er det, og merker ikke til noe hvisking og sånn. Jeg tror det veldig mye skyldes at vi er ordentlige liksom. Jeg definerer ikke meg sjøl som ei skrulle, eller sånn femi- dokke, og det tror jeg har veldig mye å si.

(Mm. Men samtidig mener du at folk definerer deg som den feminine parten?)

Hvis de kjenner oss. Folk som ikke kjenner oss ville ikke ha gjort det. Men kamerater, og folk som har vært isammen med oss over lengre tid og sånn, de ser nok det, og definerer meg som hustrua holdt jeg på å si. (ler) Og personlig så føler jeg det sånn sjøl og.

Knut var klar på at han var gutt, han var ikke "ei skrulle eller sånn femi- dokke". Skrulle er en betegnelse på homser som karikerer enkelte sider ved kvinnerollen,

lys pipestemme, slappe håndledd og vrikkegange, for å nevne noe. For øvrig sider som antakelig stadig færre norske kvinner utøver³². Antakelig dels som følge av dette, virker også skrulling i homofile miljøer til å ha mista mye av sin fordums popularitet. Det at Knut var "ordentlig" og ikke for feminin, mente han var grunnen til at han blei akseptert i heterofile omgivelser, av folk som ikke stod ham så nær. Han sa her det ikke syntes at han var "dama", og som intervjuer tenkte jeg ikke på ham som påfallende feminin. Når han nå levde isammen med en annen mann, tenkte både han sjøl, venner og familie på ham som "den feminine delen". Han var gutt og samtidig "hustrua".

I "en dekonstruksjonistisk øvelse" har Prieur beskrevet hvordan biologi/kroppens tegn, ytre presentasjon, posisjon under det seksuelle samværet, virksomheter, psykologiske og symbolske sider inngår som ulike sider ved kjønn (Prieur 1997:44-7). Siden fremmede, som nevnt, ikke kunne se at han var "dama", dreide det seg ikke om iøyenfallende kroppslige eller ytre tegn. Jeg har forsøkt å finne opplysninger i intervjuet med Knut, om de aspektene Prieur dekonstruerer kjønn i. Knut beskrev hvordan han foretrakk ettersittende bukser og "korte topper" ute på homsedisco: "Jo mindre klær, jo bedre er det, for flere ser på deg." Slik fikk han vist fram en kropp han hadde fått mange komplimenter for. Jeg oppfatter både de kroppsneære, små klærne han benytta, og selve iscenesettelsen han beskrev av seg sjøl i homsemiljøet, konnoterende til det feminine.

I sin studie av mexicanske arbeiderklassehomser har Prieur (1994) beskrevet hvordan det å være den som blei penetrert ved analsex, inngikk i det å være

---

³² Logoped Jorid Løvbakk, Bredtvedt kompetansesenter for logopedi, har i foredrag på NRK P2 uttalt at hun mener å se sammenheng mellom kvinners stemmebruk og grad av likestilling i ulike land. Hun tror kvinnestemmene i Norge generelt har blitt stadig dypere, i takt med økt likestilling. Når en hører gamle lydopptak av 'Ola og Kari' i NRK sine arkiver, slår det en hvilken sterk stilling de lyse, lett pipende kvinnestemmene hadde så seint som på 1960- tallet.

I et land som Japan forventes det av (i hvert fall yngre) kvinner at de viser ærbødighet nettopp ved å slå over til et lysere stemmeleie i konversasjon med eldre menn.

'kvinnen' i forholdet. I en norsk undersøkelse gjenga hun en biseksuell informant, som påstod han følte seg som kvinne idet han var passiv ved analsex (Prieur 1988). Kjønnssoppfatninger knytta til posisjon ved analsex mellom menn, er slik virksomme også i Norge. Om Knut alltid var den som blei penetrert under parets seksuelle samvær vites ikke.

Knut var også knytta til virksomheter som forbindes med maskulinitet. Han var aktiv i en sport som forbindes med tøffhet, mer sportsaktiv enn samboeren sin, og mer enn de fleste andre informantene. I heimen hadde det skapt grunnlag for konflikt at samboeren syntes han var sløv til å rydde opp etter seg sjøl. Denne hustrua hadde verken støv på hjernen eller var mer hjemmeværende enn samboeren. Og de hadde en gjensidige avtale om sex med andre, referert tidligere. Slik framstod det som et forhold med tilsynelatende stor grad av likestilling mellom 'kjønnene'.

Bourdieu (1995) har vært forkjemper for viktigheten av å se ulike variabler i sammenheng, noe han oppnådde med metoden korrespondanseanalyse. Han hevder det finnes like mange måter å virkeliggjøre kjønn, maskulinitet og feminitet på, som det finnes sosiale klasser. Betydninga av kjønn avhenger av klasse, og omvendt. Prieur (1994) har benytta denne klassespesifikke forståelsen i sin analyse av kjønnskultur i Mexico, og viser at det finnes markante klassespesifikke uttrykk i mannlig homoseksualitet der. I arbeiderklassen spiller mannsparene komplementære roller som 'kvinne og mann'. 'Kvinnene' i disse forholdene beskreib middelklassehomsenes mer androgyne ytre som usexy, og foretrakk menn med en mer maskulin framtoning. Middelklassehomsenes likhetsideal i Mexico mener hun har mer til felles med norske homoseksuelle, enn med arbeiderklassehomsene der.

I og med at Norge er et land med små klasseforskjeller sammenlikna med Mexico, virker det rimelig å anta at klasseavhengige ulikheter mellom homoseksuelle er mindre her. Samtidig virker det urimelig å tro at de ikke finnes. Prieur har påpekt hvordan middelklassens likestillingsideal her i Norge ofte

fortoner seg kjønnsløst og uerotisk i en arbeiderklassebefolkning som har et mer komplementært syn på kjønn (Prieur 1998:133-4). Jeg finner det rimelig å anta at noe av dette også gjenspeiler seg, hos en del homofile i arbeiderklassen. Bourdieu har beskrevet hvordan oppfatningene av hva en mann kan være og gjøre, før han oppfattes som feminin eller ikke-mann, er mest snever i arbeiderklassen. Da er det vel ikke urimelig å anta at en del gutter som vokser opp i arbeiderklassen, i sterkere grad knytter egen homoseksualitet til oppfatning av seg sjøl som ikke-mann, og som kvinnelig³³. Dette kan igjen betraktes som uttrykk for symbolsk vold, ved at disse guttene ser seg sjøl med de dominerendes blick (Bourdieu 1996).

Knut hadde en utrygg oppvekst i et arbeiderklasse miljø, og det hadde ikke gått særlig bra på skolen. Til forskjell fra de fleste andre informantene med arbeiderklassebakgrunn, hadde han ikke foretatt, eller befant seg i, noen 'klassereise' gjennom utdanningssystemet. Disse utdanningsløpene har nok, mer og mindre bevisst, for mange homser innebåret tilgangen til et middelklasseliv hvor grensene for hvordan en kan være, og fortsatt regnes som mann, er videre³⁴. Med kun grunnskole som formalutdanning, var Knut den lavest utdanna av mine informanter, og jobben han utførte var ufaglært. Samtidig var Knut den eneste som fortalte, i sitatet over, at han på fritida i størst grad levde integrert i et heterofilt miljø, og han var aleine om å gi uttrykk for å føle seg som mindre mann

---

³³ 'Mann til kvinne'- transseksuelle, med eller uten utført kjønnskirurgi, gir gjerne uttrykk for å være 'kvinner født i en mannskropp'. Slik formidler de en veldig essensialistisk oppfatning av kjønn, samtidig som de faktisk velger å bytte kjønn. De jeg har observert i Norge – og over mange år har det faktisk blitt en del, har gjennomgående hatt arbeiderklassetilknøyning. Uten statistisk belegg, blir dette selvfølgelig bare en hypotese. Mens eksempelvis transvestitten Espen Ester Pirelli Benestads 'jeg er både mann og kvinne og i forandring-posisjon', uttrykker en annen tenkning rundt kjønn og identitet. Jeg mener hans/hennes oppfatning og iscenesettelse forutsetter en kulturell kapital, som lavt utdanna folk/lavere sosiale lag ikke har tilgang til på samme måte.

³⁴ I undersøkelsen av norske homofiles levekår hadde 57% av mennene utdanning på høyskole- eller universitetsnivå, mens tilsvarende tall for den generelle befolkning var 23%. På grunn av utvalgsmetoden kan en likevel bare konkludere med at det blant relativt åpne homoseksuelle er en tendens til overrepresentasjon av folk med høyere utdanning (Hegna m.fl. 1999: 132-3).

enn kjæresten. Jeg tror ikke dette bare skyldtes tilfeldigheter, men antar det forelå en sammenheng. Harmonien og tilfredsheten Knut presenterte i sitatet mellom 'signifikante andres' og egen oppfatning av seg sjøl som "den feminine delen" i paret, var slående. Hvis det var viktig for ham å befinne seg i et miljø hvor han kunne bli oppfatta som "dama" i forholdet, ville det kanskje ikke vært like ukomplisert, hvis paret fortrinnsvis hadde frekventert et homofilt miljø. I mange homofile miljøer vil jeg mene Knuts opplevelse ville ha blitt oppfatta som politisk ukorrekt, fordi den brøyt med rådende moderne normer om likhet i homoseksuelle forhold. Det å innta manns- og kvinneroller i sammekjønnsforhold, assosieres gjerne med tidligere tider. Som fenomen har det blant akademiske homofile svært lenge blitt omtalt som utslag av tidligere undertrykking, av at man den gang ikke hadde andre rollemodeller enn det heterofile ekteskapet (Bergh m.fl. 1978: 26-7).

Knut var også den i undersøkelsen, som i størst utstrekning blei utsatt for de heterofile omgivelsenes klassifisering, og for ham var dette primært et arbeiderklassemiljø/lavere sosiale lag. Og det var utelukkende i forbindelse med at han fortalte om sitt liv som samboer, integrert i et heterofilt miljø av venner og familie, at han presenterte betraktningene om at han var "den feminine delen" i forholdet. Slik Knut formulerte seg i sitatet, oppfatter jeg han mente det forelå en sammenheng mellom aksepten han og samboeren erfarte i sitt heterofile nettverk, og det at Knut var "dama" til kjæresten. Som om parets komplementære relasjon gjorde dem mer spiselige for heterofile par. Kanskje vil et homsepar bestående av en 'type' og 'dama hans', kunne framstå som mer forståelige i en 'komplementært orientert' arbeiderklasse. Jeg tror de fleste homofile par som lever integrert i heterofile arbeiderklassemiljøer, uansett vil bli utsatt for slike klassifiseringer. En enslig (homoseksuell) mann kan bli vurdert som mer eller mindre maskulin og feminin. Idet han, som Knut gjorde, framstår i par med en annen mann, vil seksualiteten hans lett oppfattes som mer 'synlig' av omgivelsene. Inndelingsprinsippet maskulin/feminin (foran/bak og høy/lav) vil da også ha paret

som enhet for klassifiseringa. Jeg gir Bourdieu medhold i at denne enkle klassifiseringa har stort gjennomslag (Bourdieu 1996:15). Sjøl om Knut var eneste informant som berørte dette direkte i intervjuet, mener jeg hans uttalelse slik peker på noe som berører mange parforhold mellom menn, og antakelig også mellom kvinner. Omgivelsene våre, som vi sjøl, overvåker og kategoriserer 'kjønnsbalansen' i forholdene våre.

I følge Bech ligger tankene om egen feminitet alltid på lur hos oss homser. Han hevder det har skjedd en 'funksjonstømming' av mannligheten, og at manndom ikke lenger på samme måte som tidligere, kan bevises ved å være like god som andre menn på arenaer som jakt, krig, politikk eller sport. Noe som skyldes kvinners innmarsj på stadig flere tidligere mannsdomener. Deltakelse i det heteroseksuelle samleiet har slik blitt dagens bevis på manndom. Med sitt kjønnsorgan gjør mannen det med kvinnen som hun ikke kan gjøre med ham. Bech mener det i moderne samfunn er mer sekundært hva mannen samtidig gjør med andre menn³⁵, og han presiserer at det han diskuterer er en tendens. Han skriver at homoseksuelle menn, uavhengig av om de gjennom virksomheter og fysiske attributter framstår som svært maskuline, likevel ikke er skikkelige menn i samfunnsmessig forstand. Dette er homser klar over, og de forholder seg dermed til egen maskulinitet på en annen måte enn andre menn. Bech formulerer det slik at der andre menn må avgjøre hvor mye menn de ønsker å være, må homser velge hvor mye kvinner de skal være (Bech 1997: 131-7)³⁶.

---

³⁵ I forbindelse med at en av informantene mine hadde avlagt positiv hivtest, inngikk han en avtale med ei venninde om å få oppgi henne som en han hadde hatt ubeskytta sex med, overfor den åpne homofile(!) sykepleieren ved Miljøetaten i Oslo kommune. Venninda blei innkalt, og lot seg hivteste. Alt for at informanten skulle slippe å "være helt homofil", som han formulerte det. Han hadde aldri hatt sex med kvinner. Det gjorde inntrykk på meg hvor viktig det i enkeltsituasjoner og perioder hadde framstått for flere av informantene å framstå som biseksuelle. For meg illustrerer disse beretningene at Bech her berører noe sentralt.

³⁶ For øvrig understreker Bech samtidig homsers mannlighet som sentral for å forstå homoseksuelle menns livsvilkår.

Med denne noe skjøre maskuliniteten inngår så homser i par. Det har blitt påpekt hvordan dette nordlige idealet om å være så like i homoseksuelle forhold, lett medfører belastninger på forholdene. Ved at vi blir overfølsomme for personavhengige forskjeller, og reelle eller mulige signaler om hierarki. Dette er blitt betegna som prisen vi må betale for lysten til å speile oss, og for en idealisert forestilling om å skulle være tvillinger (Ziehe i Prieur 1994: 317). Jeg tror Ziehe har rett i at likhetsidealet kan bli en belastning i forhold mellom menn i vår kultur. Samtidig går det an å tillate ulikhet, uten å ville være 'mann og kvinne' i forholdet.

Det Knut forteller om sitt heterofile arbeiderklassemiljøs klassifisering av ham som "dama" i forholdet, tror jeg kanskje kan belyse hvorfor ikke flere av informantene levde mer integrert i sine nærmiljøer på fritida. Som referert tidligere, har Prieur påpekt hvordan arbeiderklassehomsene hun studerte i Mexico levde integrert i nærmiljøene, mens hun mener homser i Norge ikke gjør det. Jeg tror Prieur har rett i at det er slik, og arbeiderklassehomsene i studien hennes inntok jo 'kvinne'- og mansroller. For Knut var det tilsynelatende greit å bli klassifisert som dama i forholdet av sine omgivelser. For svært mange andre homser vil det nok oppleves ugreit. Jeg tror dette er en av forklaringene til at ikke flere av informantene fortalte om et liknende sosialt liv som Knut. I et arbeiderklassemiljø tror jeg en klassifisering, som den Knut erfarte, ofte vil inngå som en del av det å leve integrert i et slikt miljø.

6) Institusjonalisert utroskap som premiss

Tre av informantene rapporterte om forhold hvor det var akseptert å ha sex med andre helt fra forholdenes oppstart. Selv om Petter (ung voksen) var den eneste av dem som formulerte at dette hadde vært et ufravikelig krav for å gå inn i forholdet, framstod det som et implisitt premiss også i forholdene til de to andre. Harald (voksen) fortalte at det likevel forekom lite "utenomekteskapelige greier" i den sterke forelskelsesfasen hos ham og hans tidligere samboer. Det samme gjaldt Alex (voksen), hvis forhold fortsatt befant seg i denne fasen. Både forholdene, og verdiene disse informantene formidla, var ulike grupper jeg tok for meg ovenfor. Etter et tidligere samboerforhold med "sånn tosomhet" med en sjalu kjæreste, konkluderte Petter med at "det passa ikke for meg i det hele tatt". Han hadde bestemt seg for å være singel, men innleda likevel et fast forhold til en mann som også verdsatte full seksuell frihet:

(Dere praktiserer ikke såkalt sikrere sex. Har dere noe slags avtale – eller hatt noe prat om hva slags sex dere har med andre?)

Ja, vi gjør hva vi vil vi. Vi har.. Ja, jeg forteller om mine sexopplevelser som jeg synes er spennende. For å kåte opp situasjonen litt. Vi synes det er veldig sexy å fortelle om våre sexeventyr til hverandre, for vi er liksom veldig uavhengige.. veldig uavhengige av hverandre. Samtidig som vi er veldig forelska i hverandre også. Vi er ganske flinke til å skille sex og.. Vi har et aktivt sexliv hver for oss, og sammen. Men vi.. Ja, vi forteller det som vi synes er verdt å fortelle. Så jeg har fortalt også når jeg har hatt usikker sex. Så han veit om det.

Heller ikke Alex og samboeren hadde tro på monogamiet:

Vi bestemte at; 'ja, ja hvis det nå skjer, så skjer det. Hvis det bare er sex, ferdig med det.' Det er jo egentlig ingen mennesker som er monogame. Man må jo få andre impulser og, av og til. (...) Vi har

veldig bra sex, jeg har aldri hatt det så bra, så det.. det er veldig bra. Ingenting å klage på. Det er litt kult, synes jeg. Jeg liker sex. Jeg skammer meg ikke over det, hvorfor skulle jeg gjøre det?

Felles for disse informantene var at de omtalte sex utafør forholdet som entydig positivt. Alex og Petter illustrerte dette her når de henholdsvis snakka om nødvendigheten av å "få andre impulser" og å utveksle selvopplevde "sexeventyr" med kjæresten. Seksuelle erfaringer den enkelte gjorde med andre, blei oppfatta som å ha en tilbakeføringsverdi i form av inspirasjon til bra sex i forholdene. Petter knytta dette i sitatet til at han og kjæresten var svært uavhengige av hverandre, som om han mente dette var en nødvendig forutsetning. Videre framheva Petter og Alex uoppfordra i sitatene at de anså sexlivet i forholdene sine som bra. Bakgrunnen for at de to og Harald hadde hatt sex utafør forholdene blei ikke oppgitt til manglende seksuell spenning i forholdet.

De tre uttrykte at de verdsatte og prioriterte sex høyt. Ved å hevde at "det er jo egentlig ingen mennesker som er monogame" over, framsatte Alex sitt syn på monogamiet som en kulturell konstruksjon, og imot menneskets seksuelle 'natur'. Petter gjorde nok det samme gjennom å påpeke at "monogami er sånn romantisering". Harald forklarte han passa godt inn i den promiskuøse homoseksuelle kulturen i en annen europeisk storby, fordi "jeg er rimelig promiskuøs av natur". I sin formulering påstod han dermed ikke at promiskuitet var det naturlige for alle mennesker. Men på ulike måter framheva de slik sine oppfatninger av egen promiskuitet som å leve i pakt med sin 'natur'.

Salomonsen skriver om hvordan naturen gis autoritet av libertinere ved at den oppfattes som "god i betydningen uskyldig". Sivilisasjonen og kulturen, spesielt representert ved kirke og stat, står for ondskapen. Fri sex ansees som det ypperste utslag av fri natur. Følelser som bluferdighet og skam oppfattes som kulturelt slagg, hvis hensikt det er å kontrollere individets frie seksualitet og selvrealisering (Salomonsen 2001: 24). De tre informantene mine ga, også gjennom

andre utsagn, uttrykk for oppfatningene Salomonsen her beskriver. I sitatet over påpekte Alex forbindelsen mellom fri seksualitet og skam, som Salomonsen berører. Etter å ha sagt han hadde stor sans for sex, konstaterte han at han ikke skamma seg over det. For meg blir denne koblinga han her gjorde, mellom sin seksuelle aktivitet og fravær av skam, litt tvetydig. Ved å formulere seg i et spørsmål, som jeg ikke opplevde var retta til meg som person, kunne det oppfattes som en argumentasjon, et forsvar for egne handlinger. Kanskje viste han her til en bevissthet om at en del mennesker nok syntes han, som promiskuøs homse, og attpåtil hivpositiv³⁷, hadde et uakseptabelt sexliv. Muligens refererte han til egen tidligere opplevd skam, som han nå var glad for å være kvitt.

Hvem det var greit å ha sex med utafør paret, var også noe annerledes i disse parene. Mellom Harald og samboeren hadde avtalen vært åpenhet, og at "grensen gikk ved å involvere seg veldig følelsesmessig i den andre". Noe som var forenlig med å ha andre fastere sexpartnere over tid, og det var ikke bestemt noe om at det ikke kunne foregå i deres felles bolig. Selv om Petter over presiserte at han gjorde det som passa ham, framgikk det av uttalelsene til Petter og Alex at det også for dem var snakk om sex uten dypere følelsesmessige relasjoner utafør forholdet. For dem innebar ikke dette noen ytterligere definering av 'tillatte' partnere. De formidla at sex med andre var uproblematisk å avgrense fra livet for øvrig, slik Alex og Petter uttrykte i sitatene. Opplevelsen til disse informantene av at seksuell aktivitet var så avgrensa fra følelsesmessige relasjoner, bidro til at det ikke framstod som relevant i disse parene å regulere antallet ganger partene hadde sex med en annen person eller lignende.

---

³⁷ Jeg tolka ikke Alex slik at hans innstilling til livet og forvaltning av egen seksualitet var et utslag av at han var hivpositiv. Han fortalte om stor seksuell aktivitet tidlig. Påvisning av HTLV-3 tidlig på 80-tallet hadde ikke representert noe vendepunkt i hans historie og livsstil. Slik han fortalte om livet sitt, blei jeg overraska over hvor lite det tilsynelatende hadde endra. Han hadde heller ikke foreløpig hatt symptomer på infeksjonen.

Risikohåndtering dreier seg om moral, om forpliktelser og rettigheter overfor andre. Hvordan informantene praktiserte ubeskytta og sikrere sex var tett forbundet med livet deres i par og som individer. I forhold til kondombruk var situasjonen ulik i disse tre forholdene. Den som fortalte han konsekvent hadde praktisert sikrere sex utafør og - om ikke like konsekvent, ubeskytta sex i forholdet, var Alex som hadde vært kjent hivpositiv siden tidlig 80-tall. Kjæresten hans hadde valgt aldri å teste seg, men hadde grunn til å anta at han også var hivpositiv. Harald og ex-samboeren hadde gjennom hele forholdet praktisert kondombruk ved analsex, også med hverandre. Petter fortalte over at han av og til hadde hatt ubeskytta analsex - uten sædavgang - utafør forholdet, men for det alt overveiende da brukt kondom. Han var klar på at et forhold med sikrere sex ikke var aktuelt: "Jeg vil ikke ha sikker sex med ham! Ellers så kan det være det samme med hele kjæresten, da er det ikke noe vits i synes jeg." Ubeskytta analsex foregikk også i forholdet uten sædavgang. Ved oralsex tok han kjærestens sæd i munnen, noe kjæresten ikke gjorde med hans.

Både ved sex utafør og i parforholdene tok hver enkelt ansvar for seg sjøl i disse tre parene, og praktiserte sine egne grenser. Hvordan disse informantene og kjærestene forholdt seg til risiko for hivsmitte falt dermed inn under det Prieur beskriver som en individualistisk strategi (Prieur 1995: 72-3). Individualisten oppfatter seg som uavhengig og definert avgrensa fra andre mennesker. Med en slik individualistisk strategi kan en velge å ta sjanser, som Petter, eller beskytte seg også i parforholdet, som Harald og den tidligere samboeren. Det kan også innebære at en som hivpositiv velger å ha sikrere sex med andre uten å orientere dem. Eller foretrekke å orientere om at man har hiv, slik Alex gjorde. For så å la det være opp til andre om de mente kondom ga tilstrekkelig sikkerhet. Eller om de sjøl valgte å ikke beskytte seg, fordi de allerede antok de var smitta, som kjæresten hans. Disse informantene utgjorde tre av de fem mest utprega individualistene i utvalget.

Den beskrevne praktiseringa av kondombruk, samt mindre regulering av hvem som var (u)aktuelle sexpartnere utafør paret, tilsier at jeg ikke registrerte samme 'kvalitative' skille mellom 'overflateseksualitet' med andre, og en mer intim sex med kjærestene i disse parene.

Men de tre og deres forhold var ulike på flere måter. Petter var den av de tre som egentlig hadde bestemt seg for ikke å ha fast forhold, fordi det tidligere gjorde hans sex med andre mer komplisert. Det lengstvarende av tidligere parforhold hadde vart ett år. Jeg siterte ham over, på at det ikke var noe poeng for ham å ha kjæreste, om de ikke hadde ubeskytta sex. Slik Petter ordla seg, tilla han god sex størst vekt, mens de følelsesmessige kvaliteter kjæresteforholdet innebar var en bonus. Mens tyngdepunktet på en helt annen måte hadde ligget i parrelasjonen i Haralds mangeårige forhold, hvor sex med andre mer fungerte som et supplement. Parforholdenes ulike lengde hos disse to, oppfatter jeg mer som konsekvens av deres ulike vektlegging av sex versus parforhold, enn som årsak til den. De to var omtrent like gamle, så forskjellen skyldtes ikke ulike livsfaser, i hvert fall ikke med hensyn til alder. Alex sin posisjon befant seg her et sted imellom de to andre.

Disse tre hadde mye felles. Å erkjenne egen homoseksualitet, og det å informere familiene, blei beskrevet som temmelig ukomplisert. De rapporterte ikke om sterke negative reaksjoner ifra familie og nettverk. Møtet med andre homoseksuelle og homsemiljøet, blei beskrevet som rimelig smertefritt. Både Harald og Petter framholdt utestedet Metropol, dette var på 80-tallet, som skuffende "lite seksuelt". Sosialt trivdes de godt i nye miljøer, og omtalte dette som spennende. De var seksuelt promiskuøse relativt tidlig, og de hadde levd promiskuøst i flere år uten faste partnere, enn de andre informantene i par med institusjonalisert utroskap. To fortalte de kjeda seg lett, en prata om rastløshet. Hver og en hadde eksperimentert med illegale rusmidler. De formidla stort behov for nye impulser på mange livsområder, og verdsatte stort kulturelt mangfold. Reising var en interesse, og var noe de aldri fikk nok av. Alle hadde bodd i

storbyer utenlands, og verdsatte det høyt. De framheva interesse for å lære språk og kultur, og eventuelt fag, som sentrale motiv for dette. To ga uttrykk for å være dedikerte til arbeid. Motiv for utenlandsoppholdene hadde for samtlige også vært å frekventere homsemiljøene der. To framheva homsemiljøet i Oslo som for lite.

Livsberetningene til de tre skilte seg ut ved at de hadde tatt flere sjanser, og vært mer promiskuøse enn de øvrige informantene. Av de øvrige var Fredrik (ung voksen) og Robert (ung voksen), de to som hadde individualistiske verdiprofiler og livsløp som lå nærmest opp til disse tre. Mye av det jeg oppsummerte i forrige avsnitt gjaldt dem også. De to framstod likevel som light-utgaver av Harald, Petter og Alex når det gjaldt seksuell promiskuitet, og de to mente forhold burde være monogame. Fredrik og Robert hadde heller ikke tatt tilsvarende sjanser, som disse tre hadde tatt, ved at de ikke hadde eksperimentert med illegale stoffer, og vært gjennomgående svært påpasselige med hensyn til praktisering av sikrere sex.

6.1 *Å legge lista stadig høyere*

Som det framkom over, var Petter utvalgets ytterpunkt hva angikk promiskuitet. Av samtlige informanter var han den som i størst grad beskrev sin seksuelle utvikling som sammenfallende med selvrealisering på andre livsområder:

Så det har vært.. har jeg merka, en veldig brems for min seksuelle utvikling, og kanskje og personlige utvikling. Ser jeg liksom nå etter hvert, at en liksom har holdt seg igjen osv. (...) Jeg er drittlei hele aidsgreiene! For jeg har merka at jeg har gått og tenkt så mye på det, at jeg faktisk.. Jeg har heller bestemt meg for å ha så sikker sex som mulig, og så.. hvis jeg blir smitta, så blir jeg smitta liksom. Jeg orker ikke å.. Jeg har ikke lyst til å dø, for å si det sånn, jeg har heller lyst til å leve nå mens jeg kan det. Og ta noen sjanser, og ta noen risikoer, som er overveid, kanskje. Enn å gå og.. For å si det; upult fram til jeg blir gammel, ikke sant. Jeg synes det er viktig å leve i nuet og. For nå er jeg ung, jeg har penger og er attraktiv. Og det er jeg antakelig ikke om 20 år, ikke sant, uansett. Så jeg synes det er viktig, er en del av greia. Så derfor har jeg valgt å leve på den måten. Det er en sjanse, men jeg lever på den måten jeg gjør.

(Mm. Hvilke sjanser er det du tar?)

Ja.. jo.. det hender.. Det har hendt at jeg har pult uten kondom, og så sagt det er greit, bare vi ikke lar det gå i hverandre, ikke sant. For jeg har lyst til å kjenne skikkelig kjøtt altså, nå får det holde med gummi. Jeg gidder ikke! Jeg vil ha pikk, ikke sant. (...) Og det hender jeg fister uten handske og.. fordi jeg har vært høy, jeg har tatt dop og jeg har hatt lyst på det altså. (...) Men noen ganger så er det flott også, som jeg sier, at det er ordentlig kjøtt altså. Det er faktisk det det dreier seg om en god del. Med sex mener jeg. Så det har jeg gjort noen ganger. Jeg har ikke blitt positiv enda, eller jeg håper, jeg veit ikke.

Petter hadde beskytta seg med å bruke kondom ved analsex, ifra han var ung fram til et par år tilbake. Oralsex hadde han valgt å ha uten kondom hele perioden. Hivtester hadde han avlagt årlig ifra testen kom midt på 80-tallet, med negative resultat. Nå var han "drittlei hele aidsgreiene". Han var lei av å avlegge testene, av å bekymre seg for sin hivstatus, og av alltid å skulle ta forholdsregler. Han var lei av å være "fornuftig" og holde seg igjen når han var som kåtest. De par siste åra hadde han derfor begynt å ha mer analsex uten kondom. Først og fremst med kjæresten, men av og til med ukjente partnere. Analsex var, som nevnt i forrige kapittel, da med avtale om at sædavgangen fant sted utafør kroppen.

Featherstone har skrevet følgende om livsstilen i det han karakteriserer som vår tids konsumpsjonskultur:

Det er en värld av män och kvinnor som söker efter det nya och senaste i relationer och upplevelser, som är äventyrliga och som tar risker för att till fullo utforska livets möjligheter, som är medvetna om att de bara har ett liv att leva och att de måste arbeta hårt för att njuta av det, uppleva det och uttrycka det (Featherstone 1994:71).

Det forfatteren skriver her er en del av hans samtidsdiagnose, og skal således fange livsforhold som gjelder oss alle. Samtidig er det en karakteristikk som er mest treffende for en del moderne individualister. Og jeg finner utdraget svært

betegnende og oppsummerende for holdninger som Petter ga uttrykk for over. Petters formulering om at han nå hadde penger, i sammenheng med å være ung og attraktiv, henspeilte på at han for tida brukte mye penger på reiser, hvor nye og spennende seksuelle opplevelser var et hovedmotiv han oppga. Dessuten viste det til at han hadde gjort yrkesmessig karriere, og nå hadde god inntekt.

Petter hadde stått på for å utforske seksualitetens muligheter. For eventuelle uinnvidde; fisting er en stuttform av fenomenet fist fucking, som her omhandler anal penetrasjon med bruk av hånda, og gjerne deler av underarmen³⁸. Det var først og fremst av hygienegrunner han pleide å bruke handsker i forbindelse med dette, ikke på grunn av hiv. "Dop", som han refererte til her, eksemplifiserte han med kokain og ecstasy. Dette blei blant annet brukt for å "slappe av" i forbindelse med lengre seanser med "fisting". Han var i begynnelsen av 20-åra da han "kom ut" som lærhomse. Idet han blei intervjuet, mindre enn 10 år seinere, hadde han mye seksuell eksperimentering bak seg. Nå omtalte han fist fucker som en del av sin identitet, som noe han 'er', blant annet slik: "Minoritet i minoritet osv. mange ganger. Så mange oppfatter vel oss som verstingene kanskje."

Salomonsen (2001) har skrevet om en moderne trend, hvor estetikk og eksperimentering med seksuell praksis og identitet ansees som veien til selvrealisering og frihet. Fenomenet betegner hun sexistensialisme og stilig sex-bevegelsen. Hun beskriver hvordan dette har nådd Norge gjennom subkulturelt nattliv og enkelte messetilbud, og har blitt dekket og promotert gjennom film, annonser, ulike reportasjer og bøker. Hun anser denne bevegelsen som en USA-import, som oppstod i hælene på motkulturer som kvinne- og homsebevegelsen på 1960- og 70-tallet. Et av stilig sex-bevegelsens særtrekk er hvordan etikk er blitt transformert til estetikk, og estetisk frihet. Estetisering av livsområder som erkjennelse, forming av identitet og etikk, omtaler hun også som et mer generelt

---

³⁸ Betegnelsen fist fucking (FF) brukes også når det tilsvarende foregår vaginalt (Wikipedia).

kulturtrekk i tida. Målestokker som godt eller ondt, sant eller falskt er erstatta med skalaene stilig eller ustilig, pent eller stygt. Hun beskriver hvordan stilig sex-bevegelsens betegnelser i USA er inspirert av moteverdenens sjargong. Emosjoner leves ut etter hva som passer, så lenge det passer en. Friheten til å leve ut 'kinky' eller 'skeiv' sex er en mulighet, altså sex som avviker fra det som forbindes med tradisjonell heteroseksualitet. Hun eksemplifiserer kinky eller skeiv sex med fetisjisme eller sadomasochisme. Hun poengterer dette som noe annet enn den stil-surfinga mange praktiserer. Idealet i bevegelsen i USA er en såkalt panseksuell person. Det innebærer at vedkommende ikke tilhører noen 'fil', ei heller har spesielle preferanser i forhold til det som ansees som strengt eller kinky. Kreativitet vil her si stor seksualteknisk bredde, og å leve ut alle seksuelle fantasier. I sexistensialismen leves fantasier ut gjennom performance og estetiske valg, og fysiologisk behovstilfredsstillelse høstes. I stilig sex-bevegelsen byttes sex fritt mellom aktørene, mens det som regel betales inngangspenger for å delta på evenementer der dette foregår (Salomonsen 2001:3-9).

Petter var den av informantene mine som i størst grad, og gjennom mange år, hadde vært en engasjert deltaker i sexistensialismen à la det Salomonsen framstiller fenomenet her. Ved sin stadige pendling mellom storbyer i Europa og Oslo, fungerte han også som kulturformidler av fenomenet mellom ulike miljøer, og til vår hjemlige "provins". Gjentagne ganger påpekte han sine tanker om sammenhengen mellom sin seksuelle utvikling og selvrealisering. Noe han også berørte i sitatet over. Salomonsen referer enkelte stemmer i ei reportasjebok ifra Oslos seksuelt eksotiske, subkulturelle miljøer. 'Kari', som hadde variert erfaring, var tidligere med i en av swingers-klubbene, men syntes snart det bare var 'A4-sex' der også. Kari foretrakk for tida å bli piska med nihalet katt på spankingrommet i SMil³⁹, og uttalte at det framover ville bli bare SM på henne (ibid:13-4).

---

³⁹ Interesseorganisasjon for folk med interesse for sadomasochisme.

Som for Kari her, var heller ikke det panseksuelle ideal om altomsluttende preferanser, noe tema for Petter. Som for henne var det en variant av kinky, som var det Petter syntes var "aller best". Men i målet om å tørre og leve ut alle seksuelle fantasier, samt vektlegging av brei seksualteknisk erfaring og beherskelse, er kinky sex inspirert av, eller har felles tankegods med, det panseksuelle ideal. På samme litt nedlatende og avstandstagende måte, som Kari er referert over, omtalte Petter andres - tidligere også hans egne, seksuelle praksiser som uspennende tidtrøyte for modernitetens attgjøymmer. Jeg mener Petter formidler noe relevant rundt holdninga han, og Kari, viser her:

I lærmiljøer, eller fist- fucking miljøer hvor det kommer inn skruller som hylar og sånn, så.. Det er veldig sånn strengt. Det er mange ting du ikke gjør og sånn. Men sånn har det vel alltid vært. Hvis du er med i et hoff ved et slott, så er det vel ennå mer kutymar, og.. smalere, enn for den gemene hop. Det blir en slags spesialisering, ikke sant. (...) I og med at det er et spesialisert samfunn. Det er som med andre ting, eller med jobb, yrke, utdanning, skole osv.

Petter snakka for så vidt her om noe helt annet, om bruk av signaler og kutymar i ulike homsemiljøer han kjente. Likevel la han her for dagen oppfatningar om spesialisering og hierarkisk tankegang, og valg av metaforer var ikke tilfeldig. Som "fister" var han en del av et "hoff", mens de ustilige skrullene plasserte han nede i homsemiljøets "gemene hop". Spesialisering er som fenomen nært knytta til det økende omfanget av eksperter i vårt moderne samfunn. Petter pekte sjøl på hvordan spesialisering er knytta til plussord som skolering og kompetanse. Jeg oppfatter det slik at Petter, som Kari, mente de gjennom variert seksuell eksperimentering var seksuelle eksperter. Med sin seksuelle kompetanse følte de seg, som Petter uttrykte det, "viderekomne". De fastslo at andres sexliv var kjedelig, på bakgrunn av at de sjøl hadde erfaring med de seksualtekniske handlingene. Mens få andre visste hvor deilig det var å bli slått akkurat passe hardt med nihalet katt, eller å ha en knyttneve i rumpa.

Ved å bygge på Bourdieus begreper om kapital og habitus, innfører Pedersen betegnelsen seksuell kapital. Han knytter dette til en aktørs seksuelle tiltrekning, hvor posisjonering i de fysiske omgivelsene der kontakt med potensielle sexpartnere skal oppnås, bruk og tolkning av blikk, bevegelser og øvrige signaler inngår (Pedersen 2005: 303). Petter ga uttrykk for at han hadde stor seksuell kapital i sitt 'spesialiserte' miljø. Jeg tenker meg at hans beherskelse av et bredt spekter av seksualtekniske handlinger også inngikk i denne. Det var nok en av årsakene til at han av og til også signaliserte dette til omgivelsene, ved benyttelse av tørklær med fargekoder. Petter, som Kari, kan oppfattes dit at de kommuniserte innafor et sexistensialistisk 'sosialt rom', som kan gjøre det meningsfullt å assosiere sexistensialismen til Bourdieus begrep om sosiale felt. Men om aktørene på et slikt felt nok kunne være enige om dets viktighet, er jeg mer usikker på om det kan sies å foreligge en indre logikk (Bourdieu 1996:150-7). Det som slår meg er at Petter og Kari bedriver en 'distingvering' på sitt sexfelt. Som når overklassen begir seg inn i nye distingverende aktiviteter når eksempelvis golf blir 'den nye folkesporten' (Bourdieu 1995). Men Petter er nok foreløpig ganske suveren, for 'hvermansen' begynner nok ikke med fist fucking med det første.

Jeg finner det overraskende at Petter sammenlikna det å bruke kondom utafør parforholdet med å gå "upult fram til jeg blir gammel", når han samtidig var svært forelska i kjæresten, og hadde kjempebra ubeskytta sex med ham. Jeg tillater meg å tolke ubeskytta sex utafør forholdet inn i Petters livsstil om stadig å tøyne grenser, "å stadig legge på lista" – som han sjøl uttrykte det. Jeg forstår da usikker sex med fremmede mer som et 'kick', en slags variant av risikosport. Som om forekomsten av hiv gjorde opplevelsen, og "behovet" sterkere. Innafor visse

homsemiljøer har det lenge blitt arrangert eksempelvis barebackers-parties⁴⁰, hvor poenget er å ha ubeskytta sex.

Han beskrev seg sjøl som en avantgarde som, både seksuelt og ellers, bestandig hadde god intuisjon for "hva som kommer". Petter var hardt arbeidende i et moterelatert yrke, og hans teft for kommende trender kunne neppe betviles. Det er slående hvordan denne kompetansen inngikk i autoriteten han påberopte seg i framhevelse av egne preferanser som de stilige/det nye og spennende, og å kategorisere andre som ustilige/normale, kjedelige og provinsielle.

Petter hadde en gjennomført røff språkbruk når han snakka om seksualitet. I formuleringene over var ikke sex uten kondom/gummi betegna som hudkontakt eller lignende, men "kjøtt". Seksuelle handlinger han praktiserte blei formulert som : "Jeg liker piss. (...) pisser på hverandre, eller drar i brystvortene". Språkbruken hans skilte seg her klart fra de øvrige informantenes. Likhetstegnet han satte over mellom å gå "upult" og analsex med kondom, er litt i samme gate. Samtidig som dette også peker mot noe annet, som jeg kommer tilbake til. Han hadde alltid vært tiltrukket av "de tøffe guttene", og oppfatta seg nå som en av de tøffe blant homsene. Vinæs (1998) har gitt en svært utfyllende beskrivelse og fortolkning av lærhomsers massive symbol- og tegnbruk, og disses konnotering til maskulinitet og makt. Hun viser hvordan lærhomsene fetisjerer arbeiderklassens kroppsidealer og maskuline objekter, men ikke arbeiderklassens smak og livsstil for øvrig, som jo har lav status. En av hennes konklusjoner er:

Jeg forstår det slik at lærhomsene ønsker å definere seg inn i et mannsideal, men idealet bygger ikke på det hegemoniske, heteroseksuelle mannsidealet. De skaper derimot sitt eget interne hierarki. Ved å ta arbeiderklassemannens symbolspråk og tøy, eksperimentere med forskjellige mannsroller, ved å utsette seg for smerte og

---

⁴⁰ Kjenner ikke til at det har blitt arrangert i Norge, og heller ikke så tidlig som i 1994. Men Petter betegna seg jo som avantgarde.

røff behandling, og ved å utføre manndomsritualer, prøver lærhomsene å skape sin egen maskulinitet (Vinæs 1998:124).

Petter var akademiker med karriere på kulturfeltet. Vokabularet han brukte overfor meg under snakk om sex, mener jeg måtte ha sammenheng med hans seksuelle nettverk og interesse. Jeg tolker Petters språkbruk om sex og kroppsvæsker som en konsekvent fetisjering av maskulint arbeiderklassespråk. Og jeg mener hans seksuelle nettverk av "verstinger", et "sterkt broderskap" som bedreiv fist fucking, var et homsemiljø som det Vinæs her beskriver. Ved gjentagne ganger å understreke sin seksuelle umettelighet, understreka han også språklig sin maskulinitet, siden seksuell umettelighet konnoterer til maskulinitet (Fürst 1995: 298).

6.2 *Et form for forhold*

Harald fortalte om den tidligere samboeren: "Det ble liksom mannen med stor M og er det fortsatt." De bodde sammen i mange år. Samtidig svarte han på direkte spørsmål uklart med hensyn til om han nå var i et forhold eller ikke. Han forklarte at mellom dem "ble det vel egentlig mer eller mindre slutt" et par år tilbake. Forholdet var da inne i en krise. Samboeren skulle da uansett flytte ut av deres felles bolig, i forbindelse med at han skulle tiltre en jobb i en annen by. Harald forklarte videre:

Så var det en kort periode hvor vi ikke hadde særlig kontakt i det hele tatt, men.. det.. siden da har vi hatt veldig bra kontakt hele tiden. Så når folk spør om vi fortsatt er sammen eller ikke, så er jeg ikke helt sikker på hva jeg skal svare. Men jeg har vel et form for forhold, men han bor ikke i Oslo.

Men når Mannen i perioder nå oppholdt seg i Oslo, så bodde de fortsatt sammen i deres felles bolig. Jeg finner det illustrerende at det var i forhold til "når folk spør" at Harald blei opptatt av å definere relasjonen etter dikotomien sammen/ikke

sammen. Vi vil tvinge hans relasjon inn i vår klassifisering. Han hadde en opplevelse av at han hadde “en form for forhold”, men visste ikke om han kunne si at han hadde det, fordi de ikke hadde kategorisert relasjonen slik. Dette sier ganske sikkert noe om at ingen av partene i denne mangeårige relasjonen hadde sett det som meningsfullt eller mulig å definere forbindelsen de hadde hatt de siste åra på denne måten.

I de åra de bodde sammen, og altså klart definerte seg som et par, hadde de åpenhet rundt at begge hadde andre seksuelle forhold; “grensen gikk ved å involvere seg veldig følelsesmessig i den andre.” I forbindelse med jobb- og fritidsreiser var de også da mye ifra hverandre. Nå bodde de på forskjellige steder, og relasjonen var udefinert. De var fortsatt hverandres nærmeste, og selve innholdet i relasjonen virka å være ganske uforandra fra da de definerte seg som par. Uklarheter omkring når et forhold er innleda eller avslutta er nok ganske vanlig, men her fortalte Harald om en situasjon som hadde vært permanent over et par år.

Jeg sitter ikke med noe inntrykk av at Harald var den mest interesserte i relasjonen deres, og dermed den med minst makt (Liljestrøm 1983). Og altså at han av den grunn var usikker, og lot det være opp til den andre å ta initiativ til om de skulle definere seg som kjærester igjen. Harald formidla i sitatet egne, og gjengse, forestillinger om at par er noe to skal ha formulert at de er, for å kunne informere andre om at de er det. På den ene sida kan det bli viktigere å ha satt ord på det, for å kunne være sikker på at den andre er enig, når rammene er såpass løse rundt relasjonen, i form av særbo⁴¹ og full seksuell frihet. Samtidig kan det antakelig, av samme grunner, kjennes mindre viktig å definere det. Slik jeg oppfatter at det var for Harald og Mannen. Relasjonen deres var etablert gjennom mange år sammen. Kanskje hadde det en funksjon for relasjonen til de to å ikke

---

⁴¹ Særbo er en betegnelse som er blitt tatt i bruk om par som bor i hver sin bolig. Betegnelsen er innhenta fra biologien, og betegner der vekster som ikke har hann- og hunnblomster på samme plante.

skulle definere seg som et par, sjøl om de - i stor grad - oppførte seg, og kjente seg som det. Kanskje innebar det å kalle seg et par noen forventninger, i forhold til den andre, seg sjøl og omverdenen, som de ikke ønska. Og det viktige var vel at Harald sjøl oppfatta at han var i en type forhold. I alle sammenhenger der sivilstand registreres i samfunnet, vil nok Harald nå registreres som enslig. Som tidligere referert, er homoseksuelle utpekt som gruppa som har de 'reneste' av de 'rene forhold'. I følge Giddens innebærer det at parforholdet er en tillitsrelasjon mellom de to involverte, og ikke henter legitimitet i ytre rammer.

Det var tydelig at Harald hadde en slik tillitsrelasjon. Med Haralds beretning dukka tanken om at parforhold av og til kan framstå som et kontinuum opp, mer enn at man er sammen eller ikke sammen. I flere av parene med det jeg her sorterer i kategorien 'institusjonalisert utroskap som prosess', var rammene rundt parene i utgangspunktet svært løse. Slike par formidler til omgivelsene at de 'gjør parforhold' på den måten som til enhver tid passer dem, og tar ikke hensyn til mange av konvensjonene rundt det å være par i vårt samfunn. Enkelte av disse forholdene passer ikke inn i gjengse definisjoner av parforhold på særlig mange andre måter heller, så da er det kanskje ikke å undres over at de i tillegg kan være annerledes enn andre forhold når det gjelder definering av relasjonen. Når jeg valgte å ta dette med her, så er det fordi jeg antar et slikt fenomen vil kunne være mer utbredt i relasjoner mellom to menn, enn i andre befolkningsgrupper. Som tidligere beskrevet, er det mer utbredt blant homser å ha sex utafor forholdene, og andelen homser som bor isammen med sine kjærester er betydelig lavere enn for lesbiske (Hegna m.fl. 1999: 2002-3). Slike forhold reflekterer selvsagt at også andre forhold må være annerledes i en del av disse mannsforholdene. Siden Harald hadde hatt denne livssituasjonen et par år, syntes jeg det representerte et 'funn' av en livsstil, som det var verd å dvele savidt ved.

6.3 *Trygg og god livsledsager*

I intervjuet med Stefan fikk transkribering virkelig vist hvor uovertruffent det kan fungere. For meg som intervjuer innebar det en personlig nesestyver. Stefan (voksen) refererte flere ganger i intervjuet til sin tidligere samboer. Her følger et utdrag ifra intervjuet:

(Dere hadde ikke et parforhold?)

Nei, altså vi hadde parforhold, men ikke sex for å si det sånn. Det var jo.. Vi levde sammen som to homser og.. Men vi hadde liksom det seksuelle hver for oss, på våre egne kanter.

(Ja, tenker du at dere levde sammen som et ektepar omtrent?)

Ja, det gjorde vi faktisk.

(Med dobbeltseng og eller?)

Vi hadde hver vår dobbeltseng, for å si det sånn.

(Ja, nettopp.)

Ja,vi..

(Så dere bodde sammen som nære venner?)

Ja.

(Ikke som partnere.)

Vi var jo familiære fra før av da så..⁴²

(Nettopp.)

Så den naturlige familiære kjærligheten, den var jo der, så det var liksom ikke.. Vi både krangla og annet, men vi kasta jo ikke hverandre på dør for det; 'nå vil jeg ha skilsmisse!' Så.. det var vel mere et venne-/familieforhold ja.

---

⁴² Slektskapsrelasjonen var ikke nær.

Utdraget avslører hvordan jeg kava for å forstå og få kategorisert en relasjon som overskred både vokabularet og innsikten jeg hadde til rådighet. At en del homofile, som heterofile, par etterhvert har slutta å ha sex med hverandre er godt kjent. Men disse to hadde aldri hatt et seksuelt forhold, og det mangla jeg referanser på. Som mennesker med ulik erfaringsbakgrunn, vil vi selvsagt ofte omtale samme fenomen med ulike begreper, og vice versa. Når jeg her intervjuer en mann med mindre utdanning og kulturell kapital enn meg, var det nok ennå lettere for meg å tilskrive begrepsbruk jeg ikke forstod som forårsaka av lite presis ordbruk ifra informantens side. I sitatet ser leseren hvordan informanten blei pressa til å omdefinere sitt tidligere "parforhold" til "et venne-/familieforhold". Da hadde jeg plassert samboerskapet etter det Bourdieu kaller på- forhånd-konstruerte kategorier (Bourdieu og Wacquant 1993: 217-28). Jeg underkjente hans tidligere parforhold, for så å stille neste spørsmål om et annet emne. Når jeg i ettertid tolker hans omformulering slik, skyldes det også at han heldigvis fortsatte å uttrykke egen oppfatning, om at de hadde et mangeårig parforhold, seinere i intervjuet. Her i forbindelse med at han ønska seg et fast forhold nå:

Ønsket om å finne en sånn, ikke prins nødvendigvis, men finne en trygg og god livsledsager, som jeg hadde i [personen] som jeg bodde sammen med. Selv om vi ikke hadde sex, så hadde jeg en veldig trygg og god livsledsager. Gjerne en sånn person som det. Altså ikke nødvendigvis seksuelt.

"Prinsen" er vel drømmepartneren hvor alt, inkludert det seksuelle, stemmer. Stefan uttrykte at det hadde vært vanskelig å få til faste parforhold som inkluderte sex. Et slikt forhold hadde han bare hatt et års tid da han var ung. I storparten av sitt voksenliv hadde han levd i et aseksuelt parforhold og tilfredsstilt seksuelle behov gjennom tilfeldig sex. De udekkta sosiale behovene virka derfor mest presserende, når han nå var blitt aleine. I sitatene ovenfor beskrev Stefan det positive i stabiliteten han opplevde i dette tidligere parforholdet. Da han fortalte de tross konflikter aldri fikk behov for "skilsmisse", kobla han stabiliteten til at de nettopp ikke var et tradisjonelt (homoseksuelt) par.

Han betegna kjærligheten dem imellom som “naturlig familiær”, og hevda her at kjærligheten var der forut for samboerskapet. Men jeg forstår det likevel bestemt slik at de varme følelsene som gjorde at han betegna relasjonen som et parforhold, vokste fram over tid som en følge av at de var samboere. Blant annet oppga han rimeligere boutgifter som en hovedårsak til at de først flytta isammen i en leid bolig, før de seinere kjøpte bolig isammen. Deres parforhold kan dermed også framstå som eksempel på hvordan samlivsvarianter kan oppstå i samspill med høye urbane boutgifter.

I en norsk undersøkelse gjengir Prieur en av informantenes beretning om sitt 20 år lange kjærlighetsforhold med en samboer han aldri har hatt sex med, og sin sex med andre partnere. Han klarer ikke å ha sex med samboeren han føler kjærlighet for, og omvendt klarer han ikke å elske noen av sexpartnerne (Prieur 1988:40). Stefan framstilte ikke sitt tidligere parforhold slik, men samtidig var spaltningen mellom en livsledsager han hadde mye følelser for, og sex med tilfeldige partnere det livet han var vant med gjennom mange år. Og han uttrykte jo i sitatet at han gjerne skulle hatt et aseksuelt parforhold igjen.

I sin livshistorieundersøkelse med 20 danske menn “der har lyst til andre mænd”, skriver Bech i avsnittet om livsformer: “Nogle lever eller har levet i en særlig slags parforhold, eller snarere et tæt *venskab*, med én anden mand, som de ikke har sex med” (Bech 1989: 265). En av de to informantene Bech her henviser til, beskriver samboerskapet sitt slik ⁴³:

Jeg har boet isammen med en fyr i nogle år nu. Vi har aldrig været i seng med hinanden; men vi har en masse af de ting tilfælles, som man har i et parforhold – laver lækker mad, går i biografen, går nogle rare ture, sådan lidt ægteskabelig hygge er det i grunden, uden at man er gift (Bech 1989: 154-5).

---

⁴³ Bech har “strammet og beskåret materialet” og omskrevet intervjuene til monologer (Bech 1989:271-2). Dette innebærer at mennenes uttalelser allerede er fortolket av Bech.

Jeg tolker mannens beskrivelse av samboerskapet sitt her mer som et slags parforhold enn et vennskap. Når Bech klassifiserer de ulike måter homoseksuelle menn organiserer sitt seksual- og sosialliv nærmere ti år seinere, nevner han igjen "close, steady, non-sexual two-person friendships" (Bech 1997:147). Mens parforhold uten sex utelates. Jeg oppfatter det slik at Bech definerer parforhold som alltid inkluderende et, eventuelt tidligere, seksuelt forhold, slik jeg gjorde i intervjuutdraget ovenfor med Stefan. Etter intervjuet med Stefan har jeg tenkt at dette blir veldig uheldig. Så lenge informanten sjøl definerer et langt samboerskap som et parforhold, må det respekteres av forskeren. Eksempelvis kategoriserer Bech par som par om de har slutta å ha sex sammen for lenge siden, og i årevis kun har hatt sex med andre. Det å en gang ha hatt sex sammen, ser slik ut til å være viktigste kriterium for at han skal kunne kalle folk et par. For å være litt vanskelig mot Bech, kunne jeg hatt lyst til å spørre ham hvor mange ganger to skal ha hatt sex sammen, for å kvalifisere seg til å være par resten av livet. For meg blir hans inndeling litt underlig.

Stefan poengterte sjøl i sitatet at han anså utsiktene for lang varighet som bedre i et slikt forhold. Og forholdet han hadde hatt, hadde vært et av de lengste forholdene informantene rapporterte om. Tankegangen hans er vel at man ved ikke å dele alt, men ha sexlivet hver for seg, avlaster relasjonen, som da kan vare lenger. I et slikt forhold er sex med andre definitivt et premiss. Stefans tidligere parforhold mener jeg inneholder noen av de samme aspektene som Haralds nåværende, som jeg nettopp omtalte. Også parforholdet til Stefan kan vise behovet for å utvide vår forståelse av hva parforhold kan være.

7) Avslutning

I første del av analysen så blei en del gutter og yngre menns problematiske møter med en seksualisert homofil livsstil belyst. Dette kunne arte seg på ulike måter.

Flere hadde lenge kjent på en opplevelse av annerledeshet, og mye tyder på at denne opplevelsen når stadig flere homser på et tidligere alderstrinn. Noen hadde holdt seg mye i hjemmet. Der tilbrakte de fritida med mamma, pappa og Dan Børge, mens heterofile søsken søkte til jevnaldergrupper, og bedreiv seksuell utprøving med det annet kjønn. Etter år i en slik tilværelse, presenterte noen av de unge homsene et svært tradisjonelt syn på seksualmoral. Dette gjaldt spesielt tre som hadde oppholdt seg mye i hjemmet i familier med sterkt familiesamhold. På et eller annet tidspunkt kontakta de unge homsene andre homoseksuelle, gjerne i hemmelighet. Av strukturelle årsaker som jeg har beskrevet, var dette gjerne voksne. De unges motiver kunne være sammensatte; bli kjent med andre homser, få venner, finne seg kjæreste og ha sex. Voksne som ville ha kontakt med dem hadde en klarere agenda om å dekke egne seksuelle behov. Overgangen fra romantiske drømmer på gutterommet, til analsex "uten at det betydde noe" for den voksne, kunne komme brått på. Den påtrengende promiskuiteten kunne også arte seg som såkalt 'mørkerom' på utestedet Den Sorte Enke, eller inntak av skremmende informasjon om denne promiskuøse kulturen, lenge før en sjøl forlot gutterommet. I risikosamfunnets ånd kunne det danne seg mange bekymringer for egen framtid, og Kristian blei deprimert. De fleste unge mangla tilstrekkelig kulturell kompetanse og emosjonell trygghet til å ivareta egne grenser og egen helse i en fremmed, voksen homsekultur. De tre mest tradisjonelle, to unge og en ung voksen, etterlevde 'kjærlighetsnormen'. Nå levde de 'seksuelt avholdende'. Ihvert fall to av dem blei tilsynelatende mer restriktive i møtet med en homsekultur med mye tilfeldig sex. Samtidig var det et stort mangfold. Mens en 15-åring i Oslo hadde få problemer med det å være åpen som homse, hadde en

annen noen kilometer unna begrunna frykt for å bli kasta ut hjemmefra, hvis familien 'avslørte' ham. Og ingen fra distrikts-Norge anså det for lett å være ung åpen homse der.

I analysens andre del har flere utradisjonelle samlivsformer, og forvaltning av seksualitet i og utafør disse parforholdene blitt eksponert. Hiv/aids hadde gjort det viktigere for menn i slike parforhold å kjenne partnerens eventuelle sex med andre, så dette blei tematisert i parene. Synspunkter om at dette følt tryggere, enn om paret skulle hatt avtale om å være monogame, blei framsatt.

Det var en del ulikhet mellom informanter og praktisering av sex utafør forholdene, avhengig av om parene hadde starta ut som monogame par eller ikke. Hvis informantenes parforhold først hadde vært monogame, forelå det avtalte retningslinjer for sex utafør parforholdet, som klart avgrensa sex med andre til tilfeldig sex. I disse parene sammenfalt dette med et skille mellom ubeskytta sex i parene, og sikrere sex med andre. Informantene viste total tillit til at partneren forholdt seg til dette. En av informantenes beretning om hvordan han hadde tilfeldig sex på sauna, belyser hvordan en moderne 'overflateseksualitet' er godt tilpassa en som er i et parforhold, og ønsker å ha totalt uforpliktende sex. I parene der institusjonalisert utroskap hadde vært premiss i forholdet, blei håndtering av mulig hivsmitte foretatt langt mer individualistisk. Og på ulike måter i de tre parene. Disse informantene og deres kjærester skilte så klart mellom følelser og sex, så de hadde ikke det samme behovet for å definere hvem det var tillatt å ha sex med utafør paret. De skilte seg ut blant samtlige informanter ved å ta mer sjanser på egne, innimellom også på andres vegne. Den mest seksuelt eksperimenterende av dem er sitert og analysert, der han eksempelvis forteller om sitt behov for av og til å ha ubeskytta sex utafør paret.

I denne delen av analysen belyses også en manns uttalelser om at han følte seg som "hustrua" i sitt forhold med en annen mann. Jeg forsøker å underbygge at jeg ikke tror det var tilfeldige at han tilhørte arbeiderklassen. Videre løftes det fram to spesielle parrelasjoner. En mann visste ikke om han kunne si han hadde et

forhold når jeg spurte, fordi relasjonen, som han opplevde som et forhold, ikke var definert. En annen mann mente han hadde hatt et forhold til sin samboer gjennom mange år. Men fordi de to aldri hadde hatt et seksuelt forhold, så tok det litt tid før undertegnede klarte å begripe relasjonen deres som et parforhold. De to sistnevnte relasjonene peker seg ut som utradisjonelle samlivsformer, som jeg har argumentert med antagelig er overrepresentert blant homser. Gjennom denne livshistorieundersøkelsen av 20 menn, var det relativt mange utradisjonelle parforhold. Det kan bety at det er mer 'tradisjon' for slike forhold enn vi tror. Det skal i hvert fall 'nærgående' intervjuer til for å fange og forstå disse uortodokse relasjonene. Med bakgrunn i egen og andres forskning skriver Bech at det blant homoseksuelle menn finnes tradisjoner for mange ulike måter å organisere livsområdene kjærlighet og sex på i det enkelte liv (Bech 1997:147). Han mener også at 'homoverdenen' dermed gir den enkelte gode muligheter for å utvikle en livsform, som er tilpasset nettopp ens individuelle behov. Samtidig mener Bech, som Giddens, at stadig flere befolkningsgrupper innhentes av modernitetens livsvilkår. Så da kan kanskje det være en optimistisk og naiv måte å avslutte denne oppgaven på.

Antall ord i oppgaven er 41 000.

8) Litteraturliste

- Almås, Reidar; Karlsen, Kjetil H. & Thorland, Ingunn (1995): *Fra pliktsamfunn til mulighetstorg. Tre generasjoner skriver sin ungdom*. Trondheim: Senter for bygdeforskning
- Andersen, Bjørge (1987): *Erotiske oaser i offentlige sfærer*. Universitetet i Oslo. Hovedoppgave. Institutt for sosialantropologi.
- Baumann, Zygmunt (1999): "Postmodernitet, identitet og moral" I: *Nærhetsetikk* Arne Vetlesen (red.) Oslo: Ad Notam Gyldendal AS
- Bauman, Zygmunt (2000): *Savnet fellesskap*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Bauman, Zygmunt (2001): *Flytende modernitet*. Oslo: Vidarforlaget AS
- Bech, Henning (1987): *Når mænd møtes. Homoseksualiteten og de homoseksuelle* Viborg: Nørhaven A/S
- Bech, Henning (1989): *Mellem mænd* København: Tiderne skifter
- Bech, Henning (1997): *When Men Meet. Homosexuality and Modernity*. Cambridge: Polity Press
- Bech, Henning (1999): *Fritids verden: Studier i modernitet, mandighet, homoseksualitet og senmodernitet* København: Forlaget Sociologi
- Beck, Ulrich (1997): *Risiko og frihet*. Bergen: Fagbokforlaget
- Bergh, Steinar; Birgit Bjerck og Elin Lund (1978): *Homofile – myter og virkelighet. En undersøkelse blant homofile kvinner og menn i Norge* Oslo: Pax Forlag A.S.
- Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften* Oslo: Pax Forlag A/S
- Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Bourdieu, Pierre og Loïc J.D. Wacquant (1993): *Den kritiske ettertanke* Oslo: Det Norske Samlaget
- Christensen, Karen (1998): "I skyggen af Hellevis. Om utfordringer ved at arbejde empirinært." I: Christen, Karen m.fl.: *Prosess og metode. Sosiologisk forskning som ferdighet*. Oslo: Universitetsforlaget A/S
- Christie, Nils (1978): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget
- Danielsen, Kirsten (1993): "Livshistoriens hvite flekker". *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 333- 360. Oslo
- Danielsen, Kirsten (2001) "Det narrative filter – om rekonstruksjon av fortid ved hjelp av livshistorisk materiale". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 2: 269-287. Oslo

- Douglas, Mary (1997): *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu* Oslo: Pax Forlag
- Featherstone, Mike (1994): *Kultur, kropp och konsumtion*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion
- Finstad, Liv og Cecilie Høigård (1986): *Bakgater. Om prostitusjon, penger og kjærlighet* Oslo: Pax Forlag A.S.
- Forsberg, Manne (2005): *Kukbruk. En bok om kjærlighet, følelser og kjønn* Oslo: Spartacus forlag
- Frønes, Ivar (2001): *Handling, kultur og mening* Bergen: Fagbokforlaget
- Fürst, Elisabeth L. (1995): *Mat - et annet språk. Rasjonalitet, kropp og kvinnelighet* Oslo: Pax Forlag A/S
- Giddens, Anthony (1994): *Intimitetens forandring*. København: Hans Reitzels Forlag AS
- Giddens, Anthony (2000): *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag AS
- Glavind Bo, Inger (2002): "At sætte tavsheder i tale – fortolkning og forståelse i det kvalitative forskningsinterview" I: *Liv, fortælling, tekst. Stejftog i kvalitativ sociologi*: 51- 75. Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen & Annick Prieur (red.) Aalborg Universitetsforlag.
- Gullestad, Marianne (1985): *Livsstil og likhet. Om nærmiljø i byer* Oslo: Universitetsforlaget AS
- Gullestad, Marianne (1989): *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gullestad, Marianne (1996a): *Hverdagsfilosofer*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Gullestad, Marianne (1996b): "Modernity, Self, and Childhood in the Analysis of Life Stories". I: Gullestad, Marianne (red.) *Imagined Childhoods* Oslo: Scandinavian University Press
- Gullestad, Marianne (2002): *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hegna, Kristinn (2007): *Homo? Betydningen av seksuell erfaring, tiltrekning og identitet for selvmordforsøk og rusmiddelbruk blant ungdom. En sosiologisk studie* Avhandling til dr.polit.- graden. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo. NOVA Rapport 1/07
- Hegna, Kristinn; Hans W. Kristiansen & Bera U. Moseng (1999): *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. Oslo: NOVA Rapport 1/1999
- Hennum, Ragnhild (2001): "Lesbiske og homofiles rettsstilling" I: *Norsk homoforskning* Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær, Knut Olav Åmås (red.) Oslo: Universitetsforlaget

- Håkansson, Per Arne (1984): "Det okända och förbjudna. Undersökningsrapport" i *Homosexuella och samhället. Betänkande av utredningen om homosexuellas situation i samhället*. Stockholm: Socialdepartementet (Statens offentliga utredningar 1984:63)
- Iversen, Bjørn G. (2001): "Homosomatikk. Seksuelt overførbare infeksjoner og den norske hivhistorien" I: *Norsk homoforskning* Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær, Knut Olav Åmås (red.) Oslo: Universitetsforlaget
- Jacobsen, Michael H., Anja Jørgensen & Stine Svendsen- Tune (2002): "Sensitiv sociologi: Undersøgelser af udsatte og udstødte mennesker" I: *Liv, fortælling, tekst. Stejftog i kvalitativ sociologi*: 235- 259. Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen & Annick Prieur (red.) Aalborg Universitetsforlag
- Kjær, Reidar (2001): "Seksualpsykopaten som forsvant. Homofili i norske psykiatriske lærebøker" I: *Norsk homoforskning* Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær, Knut Olav Åmås (red.) Oslo: Universitetsforlaget
- Krange, Olve og Willy Pedersen (1999): "Å angre på sex" I: *Sosiologisk tidsskrift* 1: 45-70. Scandinavian University Press
- Krange, Olve & Tormod Øia (2005): *Den nye moderniteten. Ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Kristiansen, Hans W. & Willy Pedersen (2003): "Når skeiv teori blir levd liv". *Samtiden*, nr.2: 79- 87
- Kristiansen, Hans W. (2004): *Kjærlighetskarusellen. Eldre homoseksuelle menns livsfortellinger og livsløp i Norge*. Avhandling til dr.polit- graden. Sosialantropologisk institutt. Universitetet i Oslo
- Kvale, Steinar (1997): *Interview. En introduksjon til det kvalitative forskningsinterview* København: Hans Reitzels Forlag AS
- Liljeström, Rita (1983): *Det erotiska kriget* Stockholm: Liber Förlag
- Mead, Margaret (1978): *Culture and Commitment*. New York: Columbia University Press
- Mevik, Kate (1998): *Møte med galskap. Om pårørende og psykiatri*. Kate Mevik og Tano Aschehoug
- Nardi, Peter M. (1992): "That's What Friends Are For. Friends as family in the gay and lesbian community I: Plummer, Ken (red.) *Modern Homosexualities. Fragments of lesbian and gay experience*. London and New York: Routledge
- Nielsen, Niels Kayser (1997): *Krop og kulturanalyser. Den levede og den konstruerede krop* Odense Universitetsforlag
- Pedersen, Willy (2005): *Nye seksualiteter*. Oslo: Universitetsforlaget

- Pedersen, Willy og Hans W. Kristiansen (2003): "Å gjøre det, å føle det og å være det. Homoseksualitet i det seinmoderne." I: *Tidsskrift for samfunnsforskning* 44: 3- 37.
- Prieur, Annick (1988): *Kjærlighet mellom menn i aidsens tid*. Oslo: Pax Forlag a.s.
- Prieur, Annick (1994): *Iscenesettelser av kjønn. Transvestitter og machomenn i Mexico* by Oslo: Pax forlag 1994
- Prieur Annick (1995): "Kvinner som prostituerer seg, injiserende misbrukere og menn som har sex med menn" I: *Hiv/aids- forebyggende arbeid i Norge. En evaluering* Oslo: Norges forskningsråd
- Prieur, Annick (1997): "Seksualitet og kjønn i kulturelt perspektiv" I: *Lambda Nordica: tidsskrift om homoseksualitet* ,nr. 3: 35- 50. Scandinavian University Press
- Prieur, Annick (1998): "Forholdet mellom kjønn og klasse med utgangspunkt i Bourdieus sosiologi" I: *Sosiologisk tidsskrift*, nr. 1/2: 131- 148. Scandinavian University Press
- Reiersen, Annbjørg (1993): *Kjærlighet på tvers. Homofile menn og lesbiske kvinners forvaltning av kjærlighet og seksualitet*. Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Tromsø
- Ringdal, Nils Johan (1991): *Lystens død? Bekjennelser fra en mann av gay- generasjonen* Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Røthing, Åse (1998): *Sex, kjønn og kristentro* Oslo: Verbum
- Salomonsen, Jone (2001): "Sexistensialisme – en vei til frihet? Om selvrealisering gjennom estetikk og erotikk". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 1: 3- 28. Oslo: Universitetsforlaget
- Vinæs, Bente (1998): *Fetisering av maskulinitet. En studie av seksuell fetisjisme og sadomasochisme blant homoseksuelle menn* Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Weeks, Jeffrey (1999): "The Sexual Citizen" I: *Love & Eroticism* (edit. Mike Featherstone) SAGE Publications: London ; Thousand Oaks ; New Delhi
- Weston, Kath (1991): *Families we choose; Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Columbia University Press.
- Widerberg, Karin (1995): *Kunnskapens kjønn. Minner, refleksjoner og teori* Oslo: Pax Forlag A/S